

**Çanakkale Boğazı'ndaki Kaleler
(Yüksek Lisans Tezi)
2006**

Aileme...

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

ÇANAKKALE BOĞAZI'NDAKİ KALELER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı
Prof. Dr. A.Osman UYSAL

Hazırlayan
Yusuf ACIOĞLU

Çanakkale – 2006

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne
..... ait .....adlı
Çalışma, jürimiz tarafından .....
..... Anabilim/Anasanat Dalında
DOKTORA / SANATTA YETERLİK / YÜKSEK
LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

(İmza)
Başkan .....
Akademik Ünvanı, Adı Soyadı

(İmza)
Üye .....
Akademik Ünvanı, Adı Soyadı(Danışman)

(İmza)
Üye .....
Akademik Ünvanı, Adı Soyadı

(İmza)
Üye .....
Akademik Ünvanı, Adı Soyadı

(İmza)
Üye .....
Akademik Ünvanı, Adı Soyadı

ÖZET

Tarih boyunca çeşitli kültürlere ev sahipliği yapan Çanakkale kenti ve boğazı, jeopolitik önemini sürekli korumuştur. Çanakkale Boğazı Osmanlı İmparatorluğu'nun eline geçtiğinde, Fatih Sultan Mehmet tarafından 1463'te boğazın en dar yerinde karşılıklı olarak iki kale yaptırılmıştır. Bunlar Kilid-ül Bahr(denizin kilidi) ve Kale-i Sultaniye'dir. Fatih Sultan Mehmet'ten sonra değişik zamanlarda, boğazın korunmasının yetersiz olduğu düşünülerek karşılıklı altı kale daha yaptırılmıştır. 1657-1659 yıllarında Çanakkale Boğazı'nın girişinde; Ege Denzine bakan yerde karşılıklı olarak; Anadolu yakasında Kumkale, Avrupa yakasında Seddülbahir Kalesi, IV.Mehmet'in annesi Valide Sultan tarafından masrafları karşılanmak üzere Frenk Ahmet Paşa'ya inşa ettirilmiştir. XVIII.yüzyılda boğazda kale inşasına devam edilmiştir. Çamburnu, Mecidiye(Köseburnu), Naraburnu, Bigalı Kaleleri bu dönemde inşa edilmiştir. Ne zaman yapıldığı tam olarak bilinmeyen Gelibolu Kalesi ise Bizans ve Osmanlı dönemlerinde onarımlardan geçmiş ve eklemeler yapılarak yeniden yapılandırılmıştır.

Yüzyıllar boyunca önemini koruyan Çanakkale Boğazı, Akdeniz ve Ege Denizi'nden Marmara yoluyla Karadeniz'e geçişte kilit noktası olmuştur. Bu nedenle her zaman askeri bir bölge olarak korunmasına önem verilmiştir. Burada yer alan kalelerin, harita üzerinde yerleri belirlenerek, çizimlerinin yapılması ve belgelenmesi gerekmektedir. Ayrıca değişik dönemlerde, inşa edilen kalelerin inşa teknikleri ve malzemeleri ele alınarak, o dönemdeki askeri mimarinin ve devletin gücünün ortaya konması açısından büyük önem taşımaktadır.

SUMMARY

This thesis aims to examine the fortresses found along the coast of the Çanakkale Strait in terms of chronology, architecture, construction techniques, and plan types. The region of Çanakkale, which geographically roughly corresponds to the ancient Troad, saw the development of various cultures throughout the ages in its lands. This was evidently due to the regions strategically important geographic position between Asia and Europe. Because the Çanakkale (Dardanelles) strait ties the Aegean and Black Sea Worlds together, it has been very important since as early as the classical antiquity. As a consequence, a series of fortresses have been built along the straits to control the access to the Sea of Marmara and beyond. Some of these newly built fortresses were placed over the previously built ones or they were simply re-used after a series of restorations and alterations.

When Çanakkale came under the control of the Ottoman Empire during the reign of the Sultan Mehmed the Conqueror, he ordered the building of two fortresses facing each other at one of the narrowest points of the Çanakkale Strait in 1463. These fortresses are called the Kilid-ül Bahir and Kale-i Sultaniye. Following the reign of the Sultan Mehmed the Conqueror, six additional fortresses were built at different times along the strait. For instance, the so-called Kumkale and Seddülbahir fortresses were built by Frenk Ahmet Paşa on each side of the mouth of the Strait between 1697-1699 under the sponsorship of the Valide Sultan, who was the mother of the sultan Mehmet IV. Additional fortresses were also built during the eighteenth century and later, namely Çamburnu, Mecidiye(Köseburnu), Naraburnu, and Bigalı. are the fortresses which built during this period. It is in this period that the Gallipoli fortress was also restored. As a consequence, the Çanakkale Strait has always kept its strategic importance in terms of militaristic point of view. In this context, it is an important research objective to place these fortresses on the map and to draw them. I also utilize archaeological data, literary evidence, old photographs and drawings, accounts of travelers, and Ottoman documents to evaluate these fortresses.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
SUMMARY	ii
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR CETVELİ	v
RESİMLER LİSTESİ	vi
TABLO VE ŞEKİLLER LİSTESİ	xiii
ÖNSÖZ	xiv
I- GİRİŞ	1
A- Araştırmanın Amacı, Niteliği ve Kapsamı	1
B- Araştırmanın Yöntemi	2
C- Konuyla İlgili Kaynak Ve Yayınlar	4
II- KALE MİMARİSİ	6
A- Kale Mimarisi Hakkında Genel Bilgiler	6
B- XV.Yüzyıla Kadar Anadolu'da Kale Mimarisi	9
III- ÇANAKKALE BOĞAZI'NIN JEOPOLİTİK KONUMU VE TAHKİMAT TARİHÇESİ	17
IV- ÇANAKKALE BOĞAZI'NDAKİ KALELER	25
A-Gelibolu Kalesi	25
1-Yeri	25
2-Mimari Tanımı	25
3-Tarihlendirilmesi	29
B-Sestos Kalesi(Akbaş)	33
1-Yeri	33
2-Mimari Tanımı	33
3-Tarihlendirilmesi	33
C-Kilye Kalesi	35
1-Yeri	35
2-Mimari Tanımı	35
3-Tarihlendirilmesi	36
D-Kilitbahir Kalesi	37
1-Yeri	37
2-Mimari Tanımı	37
3-Tarihlendirilmesi	38
E-Kale-i Sultaniye	40
1-Yeri	40
2-Mimari Tanımı	40

3-Tarihlendirilmesi	41
F-Kumkale Kalesi	43
1-Yeri	43
2-Mimari Tanımı	43
3-Tarihlendirilmesi	44
G-Seddülbahir Kalesi	49
1-Yeri	49
2-Mimari Tanımı	49
3-Tarihlendirilmesi	52
H-Nara Kalesi	53
1-Yeri	53
2-Mimari Tanımı	53
3-Tarihlendirilmesi	54
I-Bıgalı Kalesi	57
1-Yeri	57
2-Mimari Tanımı	57
3-Tarihlendirilmesi	60
J-Çamburnu Kalesi	62
1-Yeri	62
2-Mimari Tanımı	62
3-Tarihlendirilmesi	63
K-Mecidiye (Köseburnu Kalesi)	65
1-Yeri	65
2-Mimari Tanımı	65
3-Tarihlendirilmesi	65
V- DEĞERLENDİRME	68
SONUÇ	73
KAYNAKÇA	75
RESİMLER	88
TABLO VE ŞEKİLLER	230

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	: Adı geçen eser.
a.g.m.	: Adı geçen makale.
bkz.	: Bakınız.
s.	: Sayfa.
yay.	: Yayınları.
v.b.	: Ve benzeri
Ş.	: Şekil
R.	: Resim
C.	: Cilt.
Çev.	: Çeviren.
Haz.	: Hazırlayan
M.S.	: Milattan sonra
M.Ö.	: Milattan önce

RESİMLER LİSTESİ

- Resim 1 Bugün Eski Hisarlığın Yerinde Yer Alan Çanakkale Şehitleri Abidesi
- Resim 2 Bolayır Yakınlarındaki Çimpe Kalesi Olarak Kabul Edilen Yapı (Kalebodur'un 1991 Yılı Takviminden)
- Resim 3 Kütahya Kalesi (www.sihirlitur.com.tr'den)
- Resim 4 Alanya Kalesi
- Resim 5 Alanya Kalesi
- Resim 6 Anadolu Hisarı (www.sihirlitur.com.tr'den)
- Resim 7 Rumeli Hisarı (www.sihirlitur.com.tr'den)
- Resim 8 Yedi Kule (www.sihirlitur.com.tr'den)
- Resim 9 Pitton Tournefort'un Gelibolu Gravürü (Gravürlerle Türkiye Kitabından)
- Resim 10 Marchebeus'un Seyahatnamesindeki Gelibolu (Gravürlerle Türkiye Kitabından)
- Resim 11 Mery'nin Kitabında Gelibolu Suni Limanının Gravürü (Gravürlerle Türkiye Kitabından)
- Resim 12 Henry'nin Kitabında Gelibolu Gravürü (Gravürlerle Türkiye Kitabından)
- Resim 13 Gelibolu Kalesi Suni Limanı
- Resim 14 Namık Kemal İlköğretim Okulu'nun Bahçesinde Kalan Bir Kısım Sur Duvarı
- Resim 15 İç Kale Surları Üzerindeki Çan
- Resim 16 Suni Liman Ağzındaki Günümüze Ulaşan Kule
- Resim 17 Kulenin İçinden Bir Görünüm
- Resim 18 Kulenin Zemin Katında Yer Alan Sarnıç yada Kuyu
- Resim 19 Suni Limana Açılan Kapı
- Resim 20 İç Kale Surları
- Resim 21 İç Kale Surları
- Resim 22 Suni Limana Açılan Kapı Liman Tarafından Görünüm
- Resim 23 Suni Liman
- Resim 24 Sestos Kalesi Genel Görünüm
- Resim 25 Sestos Kalesi Genel Görünüm
- Resim 26 Sestos Kalesi Sur Duvarları
- Resim 27 Almaşık Tekniğiyle Sur Duvarları
- Resim 28 Denize Bakan Burç
- Resim 29 Burç İçi
- Resim 30 Burcun Görüş Açısı
- Resim 31 Burcun Görüş Açısı
- Resim 32 Gouffier'in Yaptığı Kilye Kalesi Gravürü (Gravürlerle Türkiye Kitabından)
- Resim 33 Kilye Kalesi'nin Kulesi
- Resim 34 Kule'nin İçinden Almaşık Duvar Tekniğini Gösteren Detay
- Resim 35 Kilye Kalesinin Yamaca Doğru Uzanan Sur Duvarı

- Resim 36 Çanakkale Boğazı'ndaki Kalelerden Kilitbahir, Kale-i Sultaniye, Seddülbahir ve Kumkaleyi Gösteren Gravür (<http://historical-cities.huji.ac.il/turkey/dardanelles> adresinden)
- Resim 37 Kilitbahir ve Kale-i Sultaniye Kalelerinin Gravürü (Gravürlerle Türkiye Kitabından)
- Resim 38 Kilitbahir ve Kale-i Sultaniye Kalelerinin Gravürü (Gravürlerle Türkiye Kitabından)
- Resim 39 Kilitbahir ve Kale-i Sultaniye Kalelerinin Gravürü (Gravürlerle Türkiye Kitabından)
- Resim 40 Kilitbahir Kalesi Gravürü (Gravürlerle Türkiye Kitabından)
- Resim 41 Kilitbahir Kalesi Gravürü (Gravürlerle Türkiye Kitabından)
- Resim 42 Kilitbahir Kalesi Gravürü (Gravürlerle Türkiye Kitabından)
- Resim 43 Kilitbahir Kalesi Gravürü (Gravürlerle Türkiye Kitabından)
- Resim 44 Kilitbahir Kalesi Gravürü (Gravürlerle Türkiye Kitabından)
- Resim 45 Kilitbahir Kalesi Kuşbakışı Görünümü
- Resim 46 Kilitbahir Kalesi Kuşbakışı Görünümü
- Resim 47 Kilitbahir Kalesinin Çanakkale Savaşları'ndan Sonraki Yıllarda Çekilmiş Bir Resmi (Cevat İnce'den)
- Resim 48 Kilitbahir Kalesinin Çanakkale Savaşlarından Yaklaşık On Beş Yıl Sonra Çekilmiş Bir Resmi. (Hans Högg'den)
- Resim 49 Kilitbahir Köyü ve Kalesi (Cevat İnce'den)
- Resim 50 Kilitbahir Köyü ve Kalesi (Cevat İnce'den)
- Resim 51 Kilitbahir Kalesi
- Resim 52 Kilitbahir Kalesi İç Kale Surları
- Resim 53 Kilitbahir Kalesinin Kanuni Döneminde Yapılan Kulesi
- Resim 54 Kanuni Kulesi Ve İkinci Avlu
- Resim 55 Kanuni Kulesi
- Resim 56 Çanakkale Savaşları Yıllarında Kanuni Kulesi (Cevat İnce'den)
- Resim 57 Dış Kale Surları
- Resim 58 Abdülhamid Döneminde Eklenen Kapı ve Sur Duvarı
- Resim 59 Abdülhamid Döneminde Eklenen Kapı
- Resim 60 Kilitbahir Kalesinde Yapılan Restorasyon Çalışmaları
- Resim 61 Kilitbahir Kalesinde Yapılan Restorasyon Çalışmaları
- Resim 62 Kilitbahir Kalesinde Yapılan Restorasyon Çalışmaları
- Resim 63 Çanakkale Savaşları Yılları (Cevat İnce'den)
- Resim 64 Dış Sur Duvarları
- Resim 65 Çanakkale Savaşları Yılları (Cevat İnce'den)
- Resim 66 Çanakkale Savaşları Yılları (www.gallipoli1915.com'dan)
- Resim 67 Abdülhamid Döneminde Yapılan Tabyalara Açılan Kapı
- Resim 68 Çanakkale Savaşları Yıllarında Abdülhamid Döneminde Yapılan Tabyalara Açılan Kapı
- Resim 69 Tabyaların Bugünkü Hali
- Resim 70 Tabyaların Çanakkale Savaşları Yıllarındaki Hali
- Resim 71 Kilitbahir Kalesinin Sularını Kuşatan Hendek
- Resim 72 Dış Kale Surları
- Resim 73 Restorasyon Çalışmalarından Sonra Dış Kale Surları

- Resim 74 İç Kale İle Dış Sur Arasına Yapılmış Olan Binanın İzlerinin Görüldüğü İç Kale Suru ve Sonradan Kapatıldığı Anlaşılan Kapı
- Resim 75 İç Kale İle Dış Sur Arasına Yapılmış Olan Binanın İzlerinin Görüldüğü Dış Kale Suru
- Resim 76 Dış Sur, İç Kale Ve Ana Kule
- Resim 77 İç Kale'ye Girişin Sağlandığı Kapı (Üzerindeki Kitabe Kazınmış Olduğundan Okunamamıştır.)
- Resim 78 İç Kale ve Ana Kule Arasındaki Destek Sistemi
- Resim 79 Kilitbahir Kalesi İç Kale Avlusunda Yer Alan Mescit
- Resim 80 İç Kale Avlusundaki Hamam
- Resim 81 İç Kale Avlusundaki Hamam
- Resim 82 İç Kale Avlusundaki Hamam (Restorasyon Çalışmalarından Sonraki Hali)
- Resim 83 Ana Kule
- Resim 84 Ana Kule Üzerinde Zikzak Motifli Tuğla Hatlı
- Resim 85 Ana Kule İçindeki Ahşap Katları Destekleyen Ahşap Hatıllar
- Resim 86 Ana Kule İçindeki Ahşap Katları Destekleyen Ahşap Hatıllar
- Resim 87 Ana Kule İçindeki Ahşap Katları Destekleyen Ahşap Hatıllar
- Resim 88 Çanakkale Boğazı'ndaki Kalelerden Kilitbahir, Kale-i Sultaniye, Seddülbahir ve Kumkaleyi Gösteren Gravür (<http://historic-cities.huji.ac.il/turkey/dardanelles> adresinden)
- Resim 89 Kilitbahir ve Kale-i Sultaniye (Gravürlerle Türkiye Kitabından)
- Resim 90 Kilitbahir ve Kale-i Sultaniye (Gravürlerle Türkiye Kitabından)
- Resim 91 Kilitbahir ve Kale-i Sultaniye (Gravürlerle Türkiye Kitabından)
- Resim 92 Kilitbahir ve Kale-i Sultaniye (Gravürlerle Türkiye Kitabından)
- Resim 93 Kale-i Sultaniye (Gravürlerle Türkiye Kitabından)
- Resim 94 Kale-i Sultaniye (Gravürlerle Türkiye Kitabından)
- Resim 95 Kale-i Sultaniye (Gravürlerle Türkiye Kitabından)
- Resim 96 Kale-i Sultaniye (Gravürlerle Türkiye Kitabından)
- Resim 97 Kale-i Sultaniye (Gravürlerle Türkiye Kitabından)
- Resim 98 Kale-i Sultaniye (Gravürlerle Türkiye Kitabından)
- Resim 99 Kocaçayın Yanında Kale-i Sultaniye
- Resim 100 Kale-i Sultaniye Kuşbakışı Görünüm
- Resim 101 Kale-i Sultaniyenin Çanakkale Savaşları Sonrası Çekilmiş Bir Resmi (Cevat İnce'den)
- Resim 102 Kale-i Sultaniyenin Çanakkale Savaşları Sonrası Çekilmiş Bir Resmi (Cevat İnce'den)
- Resim 103 Kale-i Sultaniye
- Resim 104 Kale-i Sultaniyenin Denize Bakan Surlarının Yıkılmadan Önceki Hali (Cevat İnce'den)
- Resim 105 Kale-i Sultaniyenin XIX.yüzyılda Yıkılarak Tabyaya Çevrilmiş Olan Dış Sur Duvarları
- Resim 106 Kale-i Sultaniyenin XIX.yüzyılda Yıkılarak Tabyaya Çevrilmiş Olan Dış Sur Duvarları
- Resim 107 Kale-i Sultaniyenin Denize Bakan Surlarının Yıkılmadan Önceki Hali (Cevat İnce'den)
- Resim 108 Kale-i Sultaniye Sur Duvarları ve Kuleleri

- Resim 109 Kale-i Sultaniye Kale Kapısının Bulunduğu Ana Kule
Resim 110 Kale-i Sultaniye Sur Duvarları ve Kuleleri
Resim 111 Sur Duvarı Üzerindeki Seğirdim Yerinden Kale İç Avlusuna Bir Bakış
Ana Kule ve Cephanelik
Resim 112 Kale-i Sultaniye Kale Kapısı
Resim 113 Seğirdim Yeri Sekisi ve Mazgallar(Barbata)
Resim 114 İç Avluda Kulelerden Birinin İç Tarafı
Resim 115 Sultan Abdülaziz Cami
Resim 116 Sultan Abdülaziz Cami
Resim 117 Denize Bakan Tarafıta Yıkılan Surlar Yerine Yapılan Tabyalar
Resim 118 Denize Bakan Tarafıta Yıkılan Surlar Yerine Yapılan Tabyalar
Resim 119 Denize Bakan Tarafıta Yıkılan Surlar Yerine Yapılan Tabyalar
(Çanakkale Savaşlarından Sonraki Hali)
Resim 120 Denize Bakan Tarafıta Yıkılan Surlar Yerine Yapılan Tabyalar ve
Abdülaziz Cami
Resim 121 Fatih Sultan Mehmet Cami
Resim 122 İç Avlu
Resim 123 Fatih Sultan Mehmet Cami
Resim 124 Fatih Sultan Mehmet Cami
Resim 125 Köşe Kulesinin İç Tarafı
Resim 126 Ana Kule
Resim 127 Ana Kule
Resim 128 Cephanelik
Resim 129 Cephanelik
Resim 130 Kışla Binası
Resim 131 Çanakkale Boğazı'ndaki Kalelerden Kilitbahir, Kale-i Sultaniye,
Seddülbahir ve Kumkaleyi Gösteren Gravür (<http://historic-cities.huji.ac.il/turkey/dardanelles> adresinden)
Resim 132 Çanakkale Boğazı'ndaki Kalelerden Kilitbahir, Kale-i Sultaniye,
Seddülbahir ve Kumkaleyi Gösteren Gravür (Gravürlerle Türkiye
Kitabından)
Resim 133 Kumkale Gravürü (Gravürlerle Türkiye Kitabından)
Resim 134 Kumkale Gravürü (Gravürlerle Türkiye Kitabından)
Resim 135 Kumkale Surları
Resim 136 Kumkale Surları
Resim 137 Kumkale Surları
Resim 138 Kumkale Surları
Resim 139 Orta Burç
Resim 140 Köşe Burcu
Resim 141 Köşe Burcu
Resim 142 Köşe Burcu
Resim 143 Köşe Burcunun İç Tarafı
Resim 144 Kumkale Surları
Resim 145 XIX.yüzyılda Yapıldığı Düşünülen Küçük Hamam
Resim 146 XIX.yüzyılda Yapıldığı Düşünülen Küçük Hamam
Resim 147 Hamamın İki Katlı Kuruluşa Sahip Olan Soyunmalık Kısmı
Resim 148 Hamam Giriş Yönü

- Resim 149 Hamamın İçten Bir Görünümü
- Resim 150 Hamamın Su Deposu
- Resim 151 Külhan Kısım
- Resim 152 Depolu eşme
- Resim 153 Depolu eşme
- Resim 154 Depolu eşme
- Resim 155 Caminin Mihrap Duvarı Dıştan Görünümü
- Resim 156 Cami
- Resim 157 Caminin Mihrabı
- Resim 158 Cami
- Resim 159 Cami Genel
- Resim 160 Sultan Hamamı (ifte Hamam)
- Resim 161 Sultan Hamamı (ifte Hamam)
- Resim 162 Sultan Hamamı (ifte Hamam)
- Resim 163 Sultan Hamamı (ifte Hamam) Giriş Bölümü
- Resim 164 Hamamın İçinden Eyvan
- Resim 165 Hamamın Merkezi rt Sistemi
- Resim 166 Kışla Binası İçindeki Şömine
- Resim 167 Kışla Binası
- Resim 168 Denize Bakan Yerde Yıkılan Surların Yerine Yapılan Tabyalardan Birisi
- Resim 169 Denize Bakan Yerde Yıkılan Surların Yerine Yapılan Tabyalardan Birisi
- Resim 170 Su Seti
- Resim 171 İŐskele
- Resim 172 Çanakkale Boğazı'ndaki Kalelerden Kilitbahir, Kale-i Sultaniye, Seddlbaahir ve Kumkaleyi Gösteren Gravür (<http://historic-cities.huji.ac.il/turkey/dardanelles> adresinden)
- Resim 173 Çanakkale Boğazı'ndaki Kalelerden Kilitbahir, Kale-i Sultaniye, Seddlbaahir ve Kumkaleyi Gösteren Gravür (Gravürlerle Türkiye Kitabından)
- Resim 174 Seddlbaahir Kalesi Gravürü (Gravürlerle Türkiye Kitabından)
- Resim 175 Seddlbaahir Kalesi Gravürü (Gravürlerle Türkiye Kitabından)
- Resim 176 Seddlbaahir Kalesi Gravürü (Gravürlerle Türkiye Kitabından)
- Resim 177 Seddlbaahir Kalesi Gravürü (Gravürlerle Türkiye Kitabından)
- Resim 178 Seddlbaahir Denize Bakan Hisarpeçe Surları
- Resim 179 Seddlbaahir Denize Bakan Hisarpeçe Surları
- Resim 180 Seddlbaahir Surları
- Resim 181 Seddlbaahir Surları
- Resim 182 Seddlbaahir Surları (Çanakkale Savaşları Yılları) (Cevat İnce'den)
- Resim 183 Seddlbaahir Surları (Çanakkale Savaşları Yılları) (www.seddlbaahir-kumkale.com'dan)
- Resim 184 Seddlbaahir Surları (Çanakkale Savaşları Yılları) (www.gallipoli.com'dan)
- Resim 185 Seddlbaahir Surları (Çanakkale Savaşları Yılları) (www.seddlbaahir-kumkale.com'dan)

- Resim 186 Seddülbahir Surları (Çanakkale Savaşları Yılları) (www.seddulbahir-kumkale.com'dan)
- Resim 187 Seddülbahir Surlarının İçinde Kalan Askeri Binalar(Çanakkale Savaşları Yılları) (www.seddulbahir-kumkale.com'dan)
- Resim 188 Seddülbahir Surlarının İçinde Kalan Askeri Binalar(Çanakkale Savaşları Yılları) (www.seddulbahir-kumkale.com'dan)
- Resim 189 Seddülbahir Surları
- Resim 190 Seddülbahir Surları
- Resim 191 Seddülbahir Surları İçinde Kalan Seğirdim Merdiveni Yeri Altındaki Malzeme Depoları
- Resim 192 Top Mevzileri
- Resim 193 Hisarpeçe İçindeki Malzeme Mahsenleri
- Resim 194 Tonozlu Mekanların Girişi
- Resim 195 Tonozlu Mekanlar
- Resim 196 Seğirdim Yeri ve Hisarpeçe Surları
- Resim 197 Seğirdim Yeri Sekisi, Barbata, Mazgal ve Barbakanlar
- Resim 198 Dış Sur
- Resim 199 Yıkılmış Olan Köşe Kulesinin Günümüz Onarımı
- Resim 200 Dış Sur ve Kuleler
- Resim 201 Malzeme Mahsenleri
- Resim 202 Hisarpeçe ve Seğirdim Yeri
- Resim 203 Hisarpeçenin Denize Bakan Dış Yüzü
- Resim 204 Denize Bakan Yerdeki Dairesel Köşe Kulesi
- Resim 205 Dış Sur
- Resim 206 XIX.yüzyılda Onarımlar Sırasında Eklenen Kapı
- Resim 207 XIX.yüzyılda Onarımlar Sırasında Eklenen Kapının Kitabesi Olabileceği Düşünülen Kitabe
- Resim 208 XIX.yüzyılda Onarımlar Sırasında Eklenen Kapının İç Tarafı
- Resim 209 Su Setinin Duvarlarının Yerleştirildiği Yuvalar
- Resim 210 Su Seti arkasında Yer Alan Mazgal Dışleri
- Resim 211 Seddülbahir Kalesi Dışında Yer Alan Cami
- Resim 212 Seddülbahir Kalesi Dışında Yer Alan Hamam
- Resim 213 Nara Kalesi Genel
- Resim 214 Nara Kalesi Dış Sur ve Ana Kule
- Resim 215 Dış Sur Mazgalından Ana Kule
- Resim 216 Nara Kalesi Dış Sur Kapısı ve Taş Köprüsü
- Resim 217 Nara Kalesi Dış Sur Kapısı
- Resim 218 Nara Kalesi Dış Sur Kapısı (Savaş Yıllarından Sonra) (Cevat İnce'den)
- Resim 219 Dış Surun Dairesel Burcu
- Resim 220 Dış Surun Dairesel Burcu
- Resim 221 Dış Surun Dairesel Burcun İç Tarafı
- Resim 222 Ana Kule
- Resim 223 Ana Kule
- Resim 224 Ana Kule
- Resim 225 Ana Kulenin Teras Katı
- Resim 226 Dış Sur
- Resim 227 Dış Sur

- Resim 228 Ana Kule İçi
Resim 229 Ana Kule İçinde Örtü Sitemini Taşıyan Sekizgen Ayak
Resim 230 Ana Kule İçinden Ana ve Tali Kapı
Resim 231 Ana Kulenin Mazgal Penceresi
Resim 232 Bigalı Kalesi Genel (Kalebodur Takviminden)
Resim 233 Köşe Burcu ve Kapı
Resim 234 Giriş Kapısı
Resim 235 Çanakkale Savaşları Yıllarında Kale İçindeki Cami ve Depolu Çeşme
Resim 236 Kale İçindeki Cami ve Depolu Çeşmenin Bugünkü Hali
Resim 237 Depolu Çeşme
Resim 238 Caminin Mihrap Duvarı
Resim 239 Kışla Binası
Resim 240 Sur Duvarları
Resim 241 Seğirdim Yeri
Resim 242 Seğirdim Yeri
Resim 243 Denize Bakan Yerdeki Dairesel Burç
Resim 244 Bigalı Kalesi Mendirek
Resim 245 Çamburnu Kalesi Genel
Resim 246 Çamburnu Kalesi Genel
Resim 247 Çamburnu Kalesi Giriş
Resim 248 Çamburnu Kalesi Giriş
Resim 249 Çamburnu Kalesi Sur Duvarı
Resim 250 Kışla Binası
Resim 251 Kışla Binası Girişi
Resim 252 Mazgallar
Resim 253 Mazgallar
Resim 254 Mazgallar
Resim 255 Mecidiye Kalesinin İlk Hali (Cevat İnce'den)
Resim 256 Kale Surlarının Yıkılıp Yerlerine Yapılan Tabyalar(Çanakkale Savaşları Yıllar) (Cevat İnce'den)
Resim 257 Mecidiye Kalesinin Bugünkü Hali
Resim 258 Mecidiye Kalesinin Bugünkü Hali
Resim 259 Mecidiye Kalesinin Bugünkü Hali
Resim 260 Kitabesi Kazınmış Olan Kapı
Resim 261 Onarım Kitabesinin Bulunduğu Kapı
Resim 262 Mecidiye Kalesi İçi
Resim 263 Yıkılan Sur Duvarları Yerine Yapılan Tabya ve Bonetler
Resim 264 Top Mevzileri
Resim 265 Top Mevzileri
Resim 266 Ana Bonet
Resim 267 Ana Bonet
Resim 268 Kışla Binası
Resim 269 Kışla Binası
Resim 270 Kışla Binası İçi
Resim 271 Günümüze Ulaşan Sur Duvarları
Resim 272 Günümüze Ulaşan Sur Duvarları
Resim 273 Abdülhamid Çeşmesi

Resim 274 Su Seti Duvarı

TABLO VE ŞEKİLLER LİSTESİ

Tablo1	Çanakkale Boğazı'ndaki Kalelerin Kronolojisi
Şekil 1	Anadolu Hisarı'nın Planı
Şekil 2	Çanakkale Boğazı'ndaki Kalelerin Konumları
Şekil 3	Yedi Kule Planı
Şekil 4	Gelibolu Kalesinin Castellan Tarafından Çizilmiş Krokisi
Şekil 5	Kilitbahir Kalesi Zemin Kat Planı (Utkular'dan)
Şekil 6	Kilitbahir Kalesi Birinci Kat Planı (Utkular'dan)
Şekil 7	Kilitbahir Kalesi İkinci Kat Planı (Utkular'dan)
Şekil 8	Kilitbahir Kalesi Kesiti (Utkular'dan)
Şekil 9	Kale-i Sultaniye Zemin Kat Planı (Ayverdi'den)
Şekil 10	Kale-i Sultaniye Birinci Kat Planı (Ayverdi'den)
Şekil 11	Kale-i Sultaniye İkinci Kat Planı (Ayverdi'den)
Şekil 13	Kale-i Sultaniye Üçüncü Kat Planı (Ayverdi'den)
Şekil 14	Kale-i Sultaniye Kesit (Ayverdi'den)
Şekil 18	Seddülbahir Kalesi Planı
Şekil 19	Seddülbahir Kalesi Aksonometrik
Şekil 20	Seddülbahir Kalesi Hisarpeçe ve Su Seti
Şekil 21	Nara kalesi Dış Sur ve Ana Kule Planı
Şekil 22	Nara Kalesi Ana Kule Teras Kat Planı
Şekil 23	Bigalı Kalesi Planı
Şekil 24	Çamburnu Kalesi Planı
Şekil 25	Mecidiye Kalesinin Vaziyet Krokisi
Şekil 26	VIII.Henry Yapısı St.Mawes Yukarıdan Görünüş(H.Burcu Özgüven'den)

ÖNSÖZ

Türkiye’de Sanat Tarihi çalışmaları arasında, mimari üzerine birçok çalışmalar yapılmış olmasına rağmen, bu çalışmalar arasında askeri mimari ile ilgili özellikle de kalelerle ilgili çok az sayıda çalışma bulunmaktadır. Daha çok yabancı araştırmacılar tarafından üzerinde durulan kale mimarisi, Türk araştırmacılar tarafından uzun bir süre ihmal edilmiştir. Söz konusu bu ihmalin bu yapıların büyüklüğünden dolayı ortaya çıkan çalışma zorlukları ile birlikte yeterli kaynak olmamasından kaynaklanmış olabileceği düşünülmektedir. Ancak günümüzde yeni yeni bu konuda çalışmalar yapılmaya başlanmış ve konuya dikkat çekilmiştir. Kale mimarisi hakkında bir iki doktora tezi ve birkaç yüksek lisans tezinin dışında ortada elle tutulur bir çalışma yoktur.

Yerleşik düzene geçen insanoğlunun kentlerini korumak için inşa etme gereği duydukları kaleler, öncelikle şehri kuşatmış daha sonra ise önemli mevkilere karakol niteliğinde inşa edilmişlerdir. Stratejik noktaların korunmasına yönelik yapılan kalelerin bir kısmı sınır uçlarına bir kısmı dar boğazlara yapılmışlardır. Anadolu’nun sahip olduğu iki boğazda da bu önemlerinden dolayı tahkim edilmiştir. İstanbul’u kuşatan Bizans surları Osmanlı döneminde eklemelerle yeniden takviye edilmiştir. Çanakkale Boğazı da antik dönemlerden itibaren tahkim edilerek kuvvetlendirilmiştir. İstanbul Boğazı’ndaki kaleler üzerinde yeterince durulurken, Çanakkale Boğazı’ndaki kalelerle ilgili pek fazla çalışma yapılmamıştır. Genellikle Çanakkale Boğazı’nda Fatih döneminde inşa edilen kaleler üzerinde durulmuştur. Son yıllarda IV.Mehmet kaleleriyle ilgili çalışmalar da yapılmaya başlanmış ancak yine de diğer kalelerle birlikte topluca bir çalışma yapılmamıştır. Söz konusu bu kalelerin zamanın acımasızlığı ve yıpratıcılığı dikkate alınarak bir an önce incelenip, envanterlerinin çıkarılması şarttır. Ancak bu çalışmaların bireysel çabalarla gerçekleştirilmesi çok güç ve zaman alıcıdır. Bu nedenle görev, esas itibariyle devletin ilgili kurumlarına düşmektedir.

Yüksek lisans tezi olarak sunulan “Çanakkale Boğazı’ndaki Kaleler” adlı eserle, kısıtlı imkanlara rağmen bu konuda gerekenin yapıldığını düşünülmektedir.

Bu açıdan çalışmanın hem mesleki formasyon amacına yönelik bilimsel bir çalışma; hem de maddi kültür mirasının Çanakkale Boğazı'ndaki bütün kalelerin tespit edilip varlığını ortaya koyarak ona sahip çıkılmasına katkıda bulunma ideal ve çabasının bir ürünüdür.

Araştırmayı yöneten, yönlendiren ve sürekli bana destek olan Sayın Hocam Prof.Dr.A. Osman UYSAL'a, maddi manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen Aileme, önerileri ile yardımcı olan Sayın Yrd.Doç.Dr.Turan TAKAOĞLU Hocaya, çizim aşamasında yardımcı olan Araş.Gör.Onur BAMYACI'ya ve öğrenci arkadaşlara çok teşekkür ederim.

Ayrıca, askeri bölgelerde çalışmalara izin veren Milli Savunma Bakanlığı Genel Kurmay Başkanlığına ve çalışmalarımızda yardımcı olan güler yüzlü askeri personeline teşekkürleri bir borç bilirim.

Çanakkale 2006

Yusuf ACIOĞLU

I- GİRİŞ

A- ARAŞTIRMANIN AMACI, NİTELİĞİ VE KAPSAMI

Türkiye’de Sanat Tarihi çalışmaları arasında, mimari üzerine birçok çalışmalar yapılmış olmasına rağmen, bu çalışmalar arasında Osmanlı askeri mimarisi ile ilgili özellikle de kalelerle ilgili çok az sayıda çalışma bulunmaktadır. Daha çok yabancı araştırmacılar tarafından üzerinde durulan kale mimarisi, Türk araştırmacılar tarafından uzun bir süre ihmal edilmiştir.

Söz konusu bu ihmalin bu yapıların büyüklüğünden dolayı ortaya çıkan çalışma zorlukları ile birlikte yeterli kaynak olmamasından kaynaklanmış olabileceği düşünülmektedir. Günümüzde yeni yeni bu konu üzerinde çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Ancak yeterli sayıda çalışma mevcut değildir. Özellikle de Türkiye’nin iki boğazından biri olan Çanakkale Boğazı’ndaki kaleler üzerine toplu bir çalışma yapılmamıştır. Bu güne kadar Çanakkale Boğazı’ndaki kalelerden sadece Kale-i Sultaniye ve Kilitbahir Kaleleri üzerine çalışmalar yapılmıştır. 1997 de başlayan Seddülbahir-Kumkale Restorasyon Çalışmaları ise devam etmektedir. Boğazda yer alan diğer kaleler ile ilgili ise bilimsel bir çalışma bulunmamaktadır. Bu nedenle, daha önce yapılmış çalışmaların gözden geçirilerek, diğer kalelerle birlikte toplu bir bakış açısının ortaya konulması gerekmektedir.

Bu araştırmayla, Çanakkale Boğazı’nın önemi ve kalelerin mimari gelişimi üzerinde durularak, kaleler kataloglanıp tanıtılmış, Çanakkale Boğazı’ndaki kalelerle ilgili bilgi boşluğunun doldurulması amaçlanmıştır.

Bu amaçla ön hazırlık niteliğindeki yayın taramasının ardından, Çanakkale Boğazı’ndaki Gelibolu, Sestos, Kilye, Kale-i Sultaniye, Kilitbahir, Kumkale, Seddülbahir, Naraburnu, Bigalı, Çamburnu ve Mecidiye kaleleri 2004-2005 yılı boyunca zaman zaman gerçekleştirildiğimiz yüzey araştırmalarıyla dolaşılmış; bu

yapıların eğer yoksa rölöveleri çıkarılmak, fotoğrafları çekilip, mimari özellikleri tespit edilmek suretiyle incelenmiştir.

Kaynak araştırmaları sırasında belirlediğimiz Eski Hisarlık ve Lapseki Kalesi şu an mevcut olmadığından, saha araştırmalarında belirlediğimiz Kepez’de bulunan duvar kalıntıları dönemi ve tam olarak ne tür bir savunma yapısına ait olduğu anlaşılamadığından, Bolayır dolaylarında yer alan ve Çipme Kalesi olarak kabul edilen yapının yeri hakkındaki tartışmaların devam etmesi ve kale hakkında kesin verilerin bulunmamasından dolayı çalışmanın dışında bırakılmıştır.(R.1-2)

Çalışmanın kapsamı, esas itibariyle, Çanakkale Boğazı’nda Ortaçağdan bu güne kadar inşa edilmiş Osmanlı Kaleleri olmakla birlikte, Osmanlı döneminde onarılarak yenilen Bizans Kalelerini de içermektedir.

Bir kısmı merkezlerden uzak köy veya mezralarda yer alan yapılara ulaşabilmek için harcanan maddi ve manevi emeklerle gerçekleştirilen araştırmada sunulan eserlerden bazıları ilk defa bilim alemine tanıtılmaktadır. Daha önce yayınlara geçmiş olanlarla da ayrıntılı bir şekilde incelendiği bu çalışma; Çanakkale Boğazı’ndaki Kalelerin bir araya getirilerek tanıtma niteliğinin yanı sıra ortaya koyduğu sonuçlarla da Sanat Tarihi Araştırmalarına kendi çapında katkıda bulunabilecektir.

B- ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

“Çanakkale Boğazındaki Kaleler” başlığı taşıyan araştırmamızın “Metin” kısmı beş bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölüm “GİRİŞ” tir. Burada yer alan alt başlıklarda konunun amacı, niteliği ve kapsamı, araştırmanın yöntemi ve ilgili kaynaklara değinilmiş, mevcut araştırma ve yayınlardan önemli olanların eleştirileri yapılmıştır.

İkinci bölüm, “KALE MİMARİSİ” başlığı taşımaktadır. Burada yer alan alt başlıklarda kale mimarisi hakkında genel bilgiler verilerek, XV.yüzyıla kadar Anadolu’da kale mimarisi üzerinde durulmuştur.

Üçüncü bölümde, “ÇANAKKALE BOĞAZI’NIN JEOPOLİTİK ÖNEMİ VE TAHKİMAT TARİHÇESİ” başlığı ile boğazın önemi üzerinde durularak, Çanakkale Boğazi’nin bilinen ilk tahkimatından günümüze kadar geçirmiş olduğu aşamalardan bahsedilmiştir.

Dördüncü bölüm, “ÇANAKKALE BOĞAZI’NDAKİ KALELER” başlığı, altında “KATALOG” şeklinde kaleler ele alınmıştır. Bu bölümde her bir yapı, standart bir anlatım düzeni içerisinde, plan ve hacim biçimlenişi, malzeme ve inşa tekniği, süsleme ve tarihlendirme bakımlarından ayrıntılı olarak ele alınırken, geçirdikleri onarımlara yeri geldikçe değinilmiştir.

“DEĞERLENDİRME” bölümünde yapılar, plan tipleri ve hacim biçimlenişi, malzeme ve teknik, süsleme açılarından topluca değerlendirilerek, gerekli görülenler, çağdaşlarıyla karşılaştırılmıştır.

“SONUÇ” kısmı ise, çalışmanın tümünde ortaya konulan bilgileri özet olarak bir araya getirmekte ve elde edilen somut verileri içermektedir.

Metin yazım düzeni açısından dikkati çekebilecek bazı hususlar, günümüz Türkçe’si ile tarihi kaynak ve arşiv vesikalarını dil ve imla farklılıklarından kaynaklanmaktadır. Bu tip araştırmalarda kitabe metinlerinin eski yazı asılları, transkripsiyon ve anlamları olmak üzere üç kısım halinde ayrıntılı bir şekilde verilmesi gerektiği düşünülebilir. Ancak, bunun pratikte fazla bir yarar sağlamayacağı düşüncesiyle, kitabe metinlerini günümüz alfabesiyle yazılarak, içerdikleri bilgilerden gerekli görülenlerin kullanılması yoluna gidilmiştir.

Çalışmada yararlanılan kaynaklar, ilgili kısımların sayfa altında, bilimsel kriterlere uygun bir dipnot düzeni içerisinde belirtilmişlerdir. Daha önce tam

künyeleri verilen yayınların tekrar kullanımlarında mümkün olduğu kadar sadece yazar adı verilerek bir kısaltmaya gidilmeye çalışılmıştır. Yer yer kullanılan kısaltmalar, çalışmanın başında açıklanmışlardır. “KAYNAKÇA” kısmında topluca kaynak ve yayınlar alfabetik sırayla sunulmuştur.

İster katalogda yer alsın, isterse katalog dışı olsun mevcut yapıların tümünün fotoğrafları çalışmaya konulmuşlardır. Alıntı fotoğraflar kaynak belirtilerek kullanılmışlardır.

Yapılar içerisinde rölöveleri hiç bulunmayan, Nara ve Mecidiye Kaleleri, daha önce rölöveleri çıkarılmış olmasına rağmen hataları bulunan Bigalı ve Çamburnu Kaleleri, ölçüleri alınarak yeni baştan çizilmiştir. Eserlerin bazılarının rölövelerinin yeniden çıkarılmasına gerek görülmeyle, bunlar yerinde kontrol edilmek suretiyle kullanılmışlardır. İçlerinde hatalı veya eksik kısımları görülenler düzeltilmiş ve bu durum vurgulanmıştır.

C- KONUYLA İLGİLİ KAYNAK VE YAYINLAR

“Çanakkale Boğazı’ndaki Kaleler”i konu alan araştırmamızın dayanağını teşkil eden “ana kaynak”ların başında hiç şüphesiz ki kitabeler gelmektedir. Bu kitabelerin bir kısmı tarafımızdan okunmuş, bir kısmı da kaynaklardan alınmıştır.

Ana kaynak türündeki arşiv belgelerinden vakfiyelere gelince; Gelibolu, Sestos, Kilye, Kale-i Sultaniye, Kilitbahir, Nara, Bigalı, Mecidiye, ve Çamburnu Kalelerinin vakfiye kaydına rastlanmamakla birlikte Seddülbahir ve Kumkale kalelerinin vakfiye kaydına ulaşılmıştır.

Bazı Osmanlı kronikleri de yalnızca tarihçe bahsinde ve birkaç yapının tarihlendirilmelerinde dolaylı yoldan yardımcı olmuşlardır.

XVII.yüzyılın ünlü Türk seyyahı Evliya Çelebi'nin seyahatnamesi bazı hatalara rağmen en çok faydalandığımız kaynaklardan birisi olmuştur.

XVIII. ve XIX.yüzyılda yoğunlaşan batılı araştırmacı seyyahların eseleri, esas itibariyle Anadolu'nun kültürel yapısı, kıyafetler, gelenekler ve antik dünyaya ait kalıntıları konu aldıkları hemen dikkati çekmektedir. Ama yine de Moltke, Raczynski, Tott, Thournefort gibi araştırmacıların eserlerinde, kullanabileceğimiz bilgileri bulabildik.

Günümüze ait eserlerden ise; İsmail Utkular'ın "Çanakkale Boğazı'nda Fatih Kaleleri" adlı doçentlik tezi, Ekrem Hakkı Ayverdi'nin "Fatih Devri Eserleri" adlı kitabı, Burcu Özgüven'in "Barut ve Tabya: Rönesans Mimarisi Bağlamında Fatih Sultan Mehmet Kaleleri" adlı doktora tezi, Fevzi Kurtoglu'nun "Gelibolu Yöresi ve Tarihi" adlı kitabı, Ramazan Eren'in "Çanakkale ve Yöresi Türk Devri Eserleri" adlı kitabı, Ali Boran'ın "Osmanlı Dönemi Kale Mimarisi ve Türk Sanatında Kale Mimarisi" makaleleri, Lucienne Thys Şenocak'ın "Kumkale ve Seddülbahir Osmanlı Kaleleri ve Bir Valide Sultan'ın Himayesinde Seddülbahir ve Kumkale" makaleleri çalışmamızın çeşitli bölümlerinde yararlandığımız yayınların başlıcalarıdır.

Yararlandığımız diğer kaynak ve yayınlar ilgili kısımlarda ve topluca kaynakçada sunulmuşlardır

II.KALE MİMARİSİ

A-KALE MİMARİSİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Kale kavramına etimolojik açıdan bakılacak olursa; Arapça'da "kal'a", bir tepe üzerine yapılmış korunaklı bina anlamına gelmektedir. Türkçe'de yığmak, kaplatmak, kılıf geçirtmek, saklamak ve korunaklık anlamındadır. Farsça'da, "bir dağ üzerinde köy" manası vermektedir.¹ Bununla ilgili olarak Göktürk ve Uygur devirlerinde görülen "ordu" kavramı, hükümdar kalesi anlamına gelir. Aynı zamanda "ordu" kavramı, başkent anlamına da gelmektedir.² Bu kavram Eski Türklerde etrafı surlarla çevrili şehirlere verilen balık-balığ³ adı ile birleştirilerek ordu-balık şeklinde kullanılmıştır.⁴ Bu bağlamda, "Ordu-balık" hükümdar ve devlet erkanının bulunduğu etrafı savunma duvarıyla kuşatılarak koruma altına alınmış başkentlerdir denilebilir.

Kale Ortaçağ Türk şehir dokusunun önemli bir unsurudur. Bu çağda, bilhassa Orta Asya'da tipik bir Türk-İslam şehri; İç kale, Dış kale, Şehristan ve Rabat gibi bölümlerden oluşmaktadır.⁵ İç kale surlarla çevrili bir kentin en yüksek yerinde, en son savunma yeri olan ve hükümdarın ya da komutanın bulunduğu yere denir. Burada ibadethane, cezaevi, hükümdarın sarayı, yöneticilerin konutları yer alır. Dış kale kentin etrafını kuşatan surla denir. Şehristan ise kentin asıl bölümünü oluşturan, ticaret ve konut alanlarının, dini ve diğer kamu yapılarının bulunduğu bölümdür.⁶ Rabat, çoğunlukla surların dışında, kale kapıları çevresinde gelişen ve ticaretle ilgili

---

¹ SEVGİN, Nazmi, Anadolu Kaleleri, C.1, Ankara. 1960, s.5.

² ÖGEL, Bahaeddin, Türk Kültür Tarihine Giriş, C.1, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara. 2000, s.259.

³ ÖGEL, B., a.g.e., s.175.

⁴ ÖGEL, B., a.g.e., s.259. "Uygur devletinin başkenti, Ordu-Balık adını taşıyordu."

⁵ CEZAR, Mustafa, Anadolu Öncesi Türklerde Şehir ve Mimarlık, İş Bankası Yayınları 176, İstanbul. 1977, s.90-91; CEZAR, Mustafa, Tipik Yapılarıyla Osmanlı Şehirciliğinde Çarşı ve Klasik Dönem İmar Sistemi, Mimar Sinan Üniversitesi Yayınları, No:9, İstanbul. 1985, s.21.

⁶ BORAN, Ali, "Osmanlı Dönemi Kale Mimarisi", Osmanlı, C.10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara. 1999, s.347.; BORAN, Ali, "Türk Sanatında Kale Mimarisi", Türkler, C.7, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara. 2002, s.878.

işlevlerin ve yapılanmaların olduğu kesimdir.⁷ MS. Aşağı yukarı VI.yüzyıldan itibaren Göktürk Türkiş ve Uygur sahalarında gelişen Türk Kale mimarisi anlayışı Karahanlı ve Büyük Selçuklu devirlerinde de tatbik edilmiştir. Orta Asya şehrini ana unsurları olan İç kale (Ahmedek), dış sur ve onun kuşattığı şehristan Anadolu Selçuklu şehirleri içinde tipiktir. Anadolu'daki Türk şehirlerinde de surların dışında yeni mahalleler ve ticari alanlar oluşmuştur.

Ortaçağda yine bir savunma yapısı olarak şatolar, daha çok batı Avrupa'da karşımıza çıkarlar. Bunlar bazen bir hendekle kuşatılmış; bazen de sarp bir kayalığın ya da tepenin üstüne kondurulmuşlardır. Bünyelerinde "donjon" adı verilen bir ana kule veya kule-evi de barındıran bu tür yapılar, dönemin derebeylerine aitti.⁸ Avrupalılar bu şato mimarisini, haçlı seferleriyle Orta Doğu'ya taşımışlar, Krakdes Chevaliers ve Margat şatosu v.b. gibi eserleri Filistin, Ürdün, Suriye , Lübnan ve Kıbrıs'ta ortaya koymuşlardır.⁹ Selçuklular devrinde Kubadabad yakınında Beyşehir gölü üzerindeki Kız kalesi de surlarla kuşatılmış olması ve ortasında bir köşk, hamam ve hizmet birimleri barındırmasıyla Ortaçağ Avrupa şatolarını hatırlatır.¹⁰

Kaleler inşa edilirken az sayıda askerle savunulabilmesi, gerektiğinde kaleden dışarıya çıkılabilmesi için gizli geçit ve kapı gibi bölümlerin bulunması, uzun süre kuşatmalara dayanabilecek sağlamlıkta yapılması, konumu itibariyle bulunduğu bölgeye hakim olması gibi unsurlar göz önüne alınarak inşa edilirler. Kale mimarisi bu bağlamda çeşitli birimlerin bir araya gelmesiyle oluşmaktadır. Bir kaleyi oluşturan en önemli unsur sürekli bir kalın sur duvarı ile aralıklarla devam eden burçlardır. Burçlar birbirlerini kontrol edebilecek şekilde konumlandırılır. Sur duvarının üzeri, askerlerin rahatça hareket ederek savunma yapabilmeleri için düz bir yol biçiminde yapılır, bu düzlüğe seğirdim yeri yada barbata sekisi denir.¹¹ Sur

---

⁷ CEZAR, Mustafa, Anadolu Öncesi Türklerde Şehir ve Mimarlık, s.90-91; CEZAR, Mustafa, Tipik Yapılarıyla Osmanlı Şehirciliğinde Çarşı ve Klasik Dönem İmar Sistemi, s.21.

⁸ ARSEVEN, Celâl Esad, Sanat Ansiklopedisi, C.4, MEB. Yayınları, İstanbul. 1998, s.1868-1873.

⁹ KAMPMAN, A.A., "Yakın Doğuda Haçlılara Devrine Ait Kaleler", Belleten, C.XXIII., TTK. Yayınları, Sayı 89-92, Ankara. 1959, s.621-626.

¹⁰ ARIK, Rüçhan, Kubadabad, İş Bankası Yayınları, İstanbul. 2000, s.185.

¹¹ ARSEVEN, Celâl Esad, a.g.e., C.1, s.174.; a.g.e., C.4, s.112.; HASOL, Doğan, Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, Yem Yayınevi, İstanbul. 1998, s.72.; a.g.e., s.399.; SÖZEN, Metin-Uğur Tanyeli, Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul. 1992, s.214.

duvarı üzerinde atış yapmak amacıyla mazgal¹² denilen, dış yanı geniş iç yanı dar delikler bulunur. Bu deliklerin yani mazgalların yerleştirildiği korkuluklara barbata denir.¹³ Barbatalar mazgal dişlerinin bir araya gelmesinden oluşur. Mazgal dişlerinin dışında sur duvarlarında düşmana ok atmak amacıyla açılan deliklere de barbakan denir.¹⁴ Bir tepe üzerine yapılan kalelerin etrafında koruma amaçlı hendekler bulunmazken düzlüğe yapılmış kalelerin etrafı derin çukurların oluşturduğu hendeklerle çevrilir. Bu hendekler bazen içleri su ile dolu olurken bazen de susuz kuru hendekler şeklindedir. Kalelerin girişinin güvenli olması için (özellikle ortaçağ kalelerinde karşımıza çıkar) hendek üzerinde iner-kalkar bir tahta köprü bulunur.¹⁵ Böylece tahta köprü indirilmediği sürece kaleye giriş hendeğin koruması sayesinde imkansız hale gelir. Bazı kaleler, savunmayı güçlendirmek amacıyla kademeli bir şekilde yapılmışlardır. Bu kademeye ya da diğer bir deyişle ön sura hisarpeçe denir.¹⁶

Kale duvarının hemen önünde yer alan toprak kısma da Taht el-kal'a(kale altı) denir. Bazı kalelerin üst kısmında taş atmak ve kaynar su ya da yağ dökmek üzere yapılmış dışa çıkıntı yapan taş ya da ahşap alt bölümleri delikli çıkmalar bulunmaktadır, bunlara da senkendaz veya külubendaz denir. Kale mimarisinin en önemli kısmını oluşturan burç yada kulelerden biri yüksek tutulur. Buna Türklerde balahisar veya başkule denir.¹⁷

Kale mimarisiyle bağlantılı olarak farklı dönemlerde askeri teknolojinin gelişmesiyle ortaya çıkan; “palanka, kışla ve tabya” kavramları üzerinde durmakta fayda vardır. Palanka, ahşap kazıkların çakılıp önüne toprak yığılarak

---

¹² ARSEVEN, Celâl Esad, a.g.e., C.3, s.1290-1291.; HASOL, Doğan, a.g.e., s.305.; SÖZEN, Metin-Uğur Tanyeli, a.g.e., s.156.

¹³ ARSEVEN, Celâl Esad, a.g.e., C.1, s.174.; HASOL, Doğan, a.g.e., s.72.; SÖZEN, Metin-Uğur Tanyeli, a.g.e., s.35.

¹⁴ ARSEVEN, Celâl Esad, a.g.e., C.1, s.174.; HASOL, Doğan, a.g.e., s.72.; SÖZEN, Metin-Uğur Tanyeli, a.g.e., s.35.

¹⁵ BORAN, Ali, “Osmanlı Dönemi Kale Mimarisi”, a.g.e., s.347.; BORAN, Ali : “Türk Sanatında Kale Mimarisi”, a.g.e., s.878.

¹⁶ ARSEVEN, Celâl Esad, a.g.e., C.2, s.756.; HASOL, Doğan, a.g.e., s.208.; SÖZEN, Metin-Uğur Tanyeli, a.g.e., s.105.

¹⁷ BORAN, Ali, “Osmanlı Dönemi Kale Mimarisi”, a.g.e., s.347.; BORAN, Ali, “Türk Sanatında Kale Mimarisi”, a.g.e., s.878.

sağlamlaştırılmış bir savunma tekniğidir. Bu teknik XVII.yüzyılda ortaya çıkmış ve XIX.yüzyıla kadar kullanılmıştır.¹⁸ Kışla, askeri birliklerin barınması için yapılmış yapı veya yapı topluluğudur.¹⁹ Bazı Kalelerin içlerinde kışlalar bulunduğu gibi kalelerin kendisinde bir bakıma kışla görevi görmektedirler. Tabya ise, XIX.yüzyılda askeri teknolojinin gelişmesi ile önemini yitiren kalelerin yerini alan toprak ardına veya altına inşa edilen savunma yapılarıdır.²⁰

Kalelerin yapılış amacı koruma olduğu için; genellikle stratejik yerlerde (yol kavşağı, denizlerin boğazları, kıyıda az uzakta adalar, şehirlerin etrafı, köprübaşları ve denize uzanan burunlar gibi) inşa edilmiştir. Kalelerin dayanıklı olması için malzeme olarak genelde taş kullanılmıştır. Bazı dönemlerde tuğla kullanımı da görülmektedir. Orta çağda yapı taşlarının birbirini tutması içinse Horasan harcı kullanılmıştır.²¹

B-XV.YÜZYILA KADAR ANADOLU'DA KALE MİMARİSİ

Paleolitik çağda Anadolu'da insanlar daha çok mağaralarda ve doğal barınaklarda yaşamıştır.²² Neolitik çağda ise insanlar ateşi keşfetmiş, tarımsal faaliyetlerde bulunmuş ve yerleşik hayata geçmişlerdir(M.Ö. 8000-5000).²³ Bu çağda Çatalhöyük, Hacılar ve Çayönü gibi önemli yerleşim yerleri dikkati çekmektedir. Savunma mimarisi açısından, Çatalhöyük'te evlerin arada boşluk kalmayacak şekilde birbirine bitişik inşa edilmesi ve girişin damdan yapılması²⁴, düşmandan korunma gereksiniminden doğmuş olup, bu şekilde evlerin dış yüzü bir

---

¹⁸ SÖZEN, Metin-Uğur Tanyeli, a.g.e., s.183.

¹⁹ a.g.e., s.130.

²⁰ a.g.e., s.228.

²¹ BORAN, Ali, "Osmanlı Dönemi Kale Mimarisi", a.g.e., s.347.

²² Anadolu'da Antalya Karain, Beldibi, ve Belbaşı mağaraları ile Antakya'nın güney-batısındaki Musa Dağı yamaçlarındaki Samandağ mağaralarının Paleolitik ve Mezolitik Çağda yerleşim yeri olarak kullanıldığı araştırmalar sonucu tespit edilmiştir. ; NAUMANN, Rudolf, Eski Anadolu Mimarlığı, Çev.:Beral Marda, TTK. Yayınları, Ankara. 1998, s.494.

²³ AKURGAL, Ekrem, Anadolu Uygarlığı, İstanbul. 1989, s.21.

²⁴ MACQUEEN, J.G., Hititler ve Hititler Çağında Anadolu, Çev.:Esra Davutoğlu, Arkadaş Yayınevi, Ankara. 2001, s.70. ; NAUMANN, Rudolf, a.g.e., s.494.

sur duvarı gibi kullanılmıştır(M.Ö.6500–5650). Hacılar yerleşmesinde ise avlularla ayrılmış dışa kapalı evler, savunma duvarı oluşturmuşlardır(M.Ö.5700–5600). Bu nedenle Anadolu’da savunma mimarisinin temeli Neolitik dönemde atılmıştır denilebilir.

Kalkolitik çağda taş ve seramik yanında madeninde işlenerek kullanıldığı görülmektedir(M.Ö.5500–3000).²⁵ Bu çağda temelde taştan yararlanılırken kerpiç inde yapı malzemesi olarak kullanıldığı bilinmektedir. Kalkolitik çağda Can Hasan, Beycesultan, Hacılar(I-V), Yümüktepe, Alishar ve Alaca Höyük gibi önemli yerleşim yerleri bulunmaktadır. Yümüktepe’de savunmaya yönelik surlar bulunmaktaydı. Hacılar I-II’de sur sistemine rastlanmıştır.²⁶

Tunç çağında çömlekçi çarkının kullanılmasıyla seramik üretiminde fabrikasyon üretime geçilmiş bunun yanı sıra bol miktarda maden de kullanılmıştır(M.Ö.2600-2300 dolayları Erken Tunç Çağı).²⁷ Etrafı sur duvarları ile kuşatılmış küçük şehir devletlerinin de görülmeye başladığı bu çağda az sayıda da olsa tapınak ve saray mimarisi ile karşılaşılır. Bu çağda şehirlerin etrafının sur duvarı ile kuşatılmaya başlanmasının en önemli nedeni zengin şehirlerin kendilerini istilacılara karşı korumak ve güvenliklerini sağlamaktır. Tunç çağında Alishar, Alaca Höyük, Ahlatlı bel ve Truva önemli yerleşim yerleri arasındadır. Alishar, Ahlatlı Bel ve Truva kentlerinin etrafını kuşatan sur duvarları bulunmaktadır. Ancak bu üç yerleşim yeri arasında stratejik, siyasi ve kültürel özellikleri ile Truva şehri diğerlerinden ayrılır(M.Ö.3000-M.Ö.2500). Truva şehri çeşitli dönemlerde tehlikelere karşı surlarını takviye etmiş ve şehir giderek büyümüştür.²⁸

Asur Koloni çağında Anadolu ticaret merkezi olmuştur. Assur’dan gelen tüccarlar şehirlerin dışında “Karum” ve Ubartum/Varbartum” denilen ticaret

---

²⁵ AKURGAL, Ekrem, a.g.e., s.24.

²⁶ MACQUEEN, J.G., a.g.e., s.70. ; NAUMANN, Rudolf, a.g.e., s.495.

²⁷ MACQUEEN, J.G., a.g.e., s.18.

²⁸ NAUMANN, Rudolf, a.g.e., s.254.

merkezlerini kumuşlardır(M.Ö.1900–1750).²⁹ Anadolu'nun en eski geometrik düzenli surlarıyla kuşatılmış Kaniş Karum (Kültepe) bu dönemde kurulmuştur.

Anadolu'da M.Ö.2. binde Kafkaslar üzerinden Hint-Avrupa göçleriyle gelen Hititler kısa sürede hâkimiyet kurmuşlardır (M.Ö.1800–700).³⁰ Hattuşaş (Boğazköy/Boğazkale) şehri konumu itibariyle stratejik bir mevkide kurulmuş ve etrafı kiklopiik sur tekniği ve taş işçiliği ile sağlam bir sur duvarı ile kuşatılmıştır. Sur yapısı ile birlikte korunmuş kapılara ve yeraltı geçitlerinde de sahiptir. Hititler kendilerine özgü savaş taktik ve teknikleri ile askeri mimaride önemli ilerlemeler gerçekleştirmişlerdir. Hititler savaşta saldırıdan çok savunmanın başarılı bir şekilde uygulanmasına önem vermişlerdir. Bu durum gelişmiş bir askeri mimarinin doğmasına neden olmuştur. Hititler şehrin etrafını kuşatan sur sistemlerinden, savunmada doğadan yararlanmış ve yeraltı geçitlerinin kullanılmasını bir gelenek haline getirmişlerdir.³¹ Kendilerinden sonra bu gelenek Geç Hitit Devleti'nde ve Urartularda devam etmiştir.

M.Ö.IX.yüzyılda Van çevresi merkez olmak üzere Urartu devleti kurulmuştur. M.Ö.VI.yüzyılın başlarına kadar varlıklarını sürdüren Urartular³², askeri mimaride savunma stratejileri bakımından kendinden önceki kültürlerden devraldıkları birikimlerini geliştirerek sistemleştirmişlerdir. Urartu kale mimarisindeki en belirgin özellik kale duvarlarının temelini ana kayaya oyulan düzgün sur yataklarına oturtmuş olmalarıdır.

Antik Yunan şehir surları, nüfus artışı dikkate alınarak artışa göre yeniden genişletilecek biçimde inşa edilmiştir. Yunan şehir devletlerinde savunma üç aşamadan oluşuyordu; istihkâm hattı, kuleler ve duvarlar. Şehir surlarının dışında antik Yunan devletlerinde ilk bölgesel savunma hatları da kurulmuştur. Bunların en önemlisi M.S.V.yüzyılda Atina'nın sınırlarını koruyan stratejik yollar üzerine

---

²⁹ BAYDUR, N., *Kültepe(Kaniş) ve Kayseri Tarihi Üzerine Araştırmalar*, İstanbul. 1970, s.54-55.

³⁰ MACQUEEN, J.G., a.g.e., s.27-28. ; CEZAR, Mustafa, *Anadolu Öncesi Türklerde Şehir ve Mimarlık*, s.461.

³¹ MACQUEEN, J.G., a.g.e., s.72-73.

³² BELLİ, Oktay, "Urartular", *Anadolu Uygarlıkları(Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi)*, C.1, Görsel Yayınlar, ?, 1982, s.140.

kurulan kaleler oluşturmuşlardır. Büyük İskender'in fethettiği yerlerde kurduğu şehirlerde de savunmayı doğal bir savunma sistemi oluşturan dağlık yüzey arasında kurulan surlarla ve şehre hâkim bir iç kale ile sağlıyordu. Bu günkü Şanlıurfa (Edssa) şehri büyük İskender'in kurduğu şehirlerden biridir.³³

Roma imparatorluğunda şehir suru kısmen önemini yitirmiş savunma sistemlerinde yol ağı üzerinde ve sınır bölgelerinde yapılan kaleler tercih edilmiştir. Kale, Romalı askerler için son sığınma yerleriydi. Bu nedenle kale askerlerin barınması ve ihtiyaçlarının sağlanması gibi işlevlerin yürütüldüğü yerler olmuştur. Romalılar kurdukları yol ağları saldırıya uğrayan garnizonları yakınlardaki bir başka garnizon yardımına gelebilecek şekilde düzenlemişti. Roma imparatorluğunda savunma imparatorluk sınırlarını kuşatan kale duvarları ve onların arasındaki yol ağı ile sağlanmaktaydı.³⁴ Roma imparatorluğu askeri mimarisinde kastrumların özel bir yeri vardır. Kastrumlar kare planlı sur duvarı içinde yine kare biçimli üniteler, alt üniteler, askeri hiyerarşiye uygun, sokak dokuları ve yerleşim birimleri meydana getirebilecek ızgara planlı bir şehir dokusu oluşturmalarıdır. Roma askeri düzeni imparatorluğun her yerinde kullanılmıştır. Anadolu'daki roma kastrum yerleşimleri şunlardır; Brussa(Bursa), Nicaea (İznik), Ancyra (Ankara), Caesarea (Kayseri) ve İconium (Konya)'dır.³⁵

MS.IV.yüzyılda Roma İmparatorluğu ikiye ayrıldıktan sonra, Anadolu Doğu Roma'nın sınırları içinde kalmıştır. Sonradan Bizans adıyla tanımlanan bu dönemde başta Constantinapolis(İstanbul) olmak üzere İznik(Nicea), Bursa, Kütahya, Kastamonu, İzmit, Diyarbakır Kalesi inşa edilmiştir.³⁶ Gelibolu, Antalya, Akşehir, İzmir, Bergama gibi yerleşimlerde Helenistik veya Roma döneminde inşa edilmiş surları tamir edilmiş, yada yeniden surlarla kuşatılmışlardır. Özellikle başkent Constantinapolis'in surlarının şehrin fethine kadar onarıldığı bilinmektedir. Aynı şey İznik içinde söylenebilir. Bizans döneminde kastel adı verilen tekfur hisarları çoğu

---

³³ ÖZGÜVEN, H. Burcu, Barut ve Tabya:Rönesans Mimarisi Bağlamında Fatih Sultan Mehmet Kaleleri, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul. 1997,s.11.

³⁴ a.g.e., s.12.

³⁵ a.g.e., s.13-14.

³⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz., SEVGİN, Nazmi, a.g.e.

zaman, küçük savunma yapılarıdır. Bunlar bazen Roma kastrumlarına benzeyen dört köşeli bir plan ortaya koyarlar. Buna karşılık şehir kaleleri daha büyük bir alanı kuşatan, anıtsal savunma binaları halinde olup: topografyaya veya şehrin düzenine uygun kırılmalarla şekillenmişlerdir. Kalın Bizans sur duvarlarında; taş temelden sonra duvar örgüsünde, düzenli veya düzensiz tuğla hatıllar dikkati çeker, Tuğla hatıllı duvar tekniğini kalelerde de uygulamışlardır. Bizans mimarlığı genelde bölgesel özellikler taşır. Buna uygun olarak özellikle Marmara çevresi ve Batı Anadolu'daki kalelerinde, sözünü ettiğimiz almaşık tekniği uygulamışlardır. Bu uygulamayı İstanbul, İznik ve Kütahya surlarında görmek mümkündür.(R.3) Bizans devri surlarını destekleyen kule ve burçlar çoğunlukla silindirik veya yarım silindiriktir.

Selçuklular, 1071'den sonraki yıllarda Anadolu'ya aşama aşama ele geçirdiklerinde mevcut Bizans kalelerini tamir ederek kullanmaya devam etmişlerdir. Diyarbakır, Ani, Erzurum gibi şehirlerin surları esaslı bir biçimde tamir edilmişlerdir. Bunların üzerinde Selçuklu devrine ait kitabeler ve süslemeler vardır.

Bazı kalelerin ise genişletildiği veya yeni surlarla takviye edildiği anlaşılmaktadır. Mesela Antalya M.1207'de ilk fethedildiğinde surları I.İzzeddin Keykavus tarafından tamir ettirilmiştir. Şehrin bir isyanla düşmesinin ardından MS. 1216'da yeniden fethinden sonra da; tamir ve yeni burçlar ilavesiyle savunmasının sağlamlaştırıldığı görülmektedir. Buna dair I.İzzeddin Keykavus ve I.Alaaddin Keykubad devri kitabeleri burçlar üzerinde ve müzede görülebilmektedir.³⁷

Aynı şekilde Kalonoros, M.S.1228'de I.Keykubad tarafından fethedilip "Alaiye" adını aldıktan sonra, mevcut Bizans surları tamir edilmiş ve yeni sur ve burçlar yapılarak iç kale oluşturulmuştur.³⁸(R.4-5)

---

³⁷ YILMAZ, Leyla, *Antalya 16.yy.'ın Sonuna Kadar*, TTK. Yayınları, Ankara. 2002, s.107-113.

³⁸ İBN BİBİ, *El Evamirü'l-Ala'ıye Fi'l-Umuri'l-Ala'ıye (Selçuk Name)*, C.I, Haz.: Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara. 1996, s.268-271.

Selçuklu devrinin kudretli hükümdarı I.Alaeddin Keykubad, savunma zafiyetlerini görerek Konya ve Sivas surlarını yeni baştan yaptırmıştır. Bu maksatla her bir kulenin masrafının bir emir tarafından karşılanmasını istemiştir.³⁹ Bu dönemde Konya surlarındaki burçların çevresine antik heykellerin yerleştirildiği, ayrıca kale kapısı ve burçlar üzerine Selçuklu üslubunda kabartmalar yapıldığı bilinmektedir.

Esas itibariyle Orta Asya'daki kale mimarisi geleneğini sürdüren Anadolu Selçukluları devrinde Kule-Burç biçimi köşelidir. Dörtgen planlı burçlar ve kuleler üzerinde inşa ve tamir kitabeleri yer alırdı. Selçuklu kaleleri de Orta Asya'daki öncüleri gibi iç kale (Ahmedek) ve dış surdan oluşuyordu. Dış surlar boyunca bir hendek bulunurdu. Arazinin uygun olması durumunda Konya iç kalesi örneğinde olduğu biçiminde, iç kalenin de hendeği bulunabiliyordu. Hendekle savunma sisteminde kale kapılarının önünde ahşaptan asma köprü yer alıyordu. İç kalede beyin veya sultanın sararıyla birlikte muhafızlara ait binalar, depolar, sarnıç ve mescit ile karşılaşılır. Selçuklu kalelerinin özellikle iç kale kesiminde ana kapının dışında "uğrun kapı"⁴⁰ denilen bir de küçük gizli kapı bulunmaktadır.

Anadolu Selçuklu devrinde Konya sarayı, Kayseri sarayı ve Alanya sarayı şehrin iç kalesi içinde yer aldığı için, savunma sorunu bu çerçevede çözülmektedir. Ancak, Kubadabad ve Keykubadiye gibi sayfiye yerlerinde inşa edilen saray külliyesi için bir sur duvarına ihtiyaç duyulmuş olmalıdır.⁴¹ Kayseri yakınlarındaki Keykubadiye'de toprak üstünde bir kalıntı mevcut olmadığından surların durumunu bilemiyoruz. Buna karşılık, Beyşehir gölü kıyısında kayalık bir yarımada üzerinde yapılan Kubadabad'ın bir iç kale mantığıyla surla kuşatıldığı görülmektedir.⁴² Burada, özellikle göle bakan tarafta, üçgen burçlarla desteklenmiş sur duvarının kalıntıları halen mevcuttur. Ayrıca güneyindeki avlak (paradayson) da kısmen surla kuşatılmıştır.

---

³⁹ a.g.e., s.271-274.

⁴⁰ SÖZEN, Metin-Uğur Tanyeli, a.g.e., s.244.

⁴¹ Ayrıntılı bilgi için bkz., ARIK, Rüçhan, a.g.e.

⁴² a.g.e., s.185.

Anadolu Selçuklularının çöküşünden sonra kurulan beylikler devrinde, yeni kaleler yapmak yerine, Selçuklu devri surlarının tamiri veya bunlara eklemeler yapmak yolu tercih edilmiştir. Mesela Karamanoğulları Konya surlarını ve Alanya surlarını bu şekilde kullanmış ve takviye etmişlerdir. Aynı şekilde, Germiyanogulları, başkentleri Kütahya kalesinin, Bizans devrinden kalan ve Selçuklu zamanında kullanılan surlarını tamir ettirerek değerlendirmişlerdir.⁴³

Batı Anadolu beylikleri ise, Bizans'tan ele geçirdikleri yerlerde mevcut surları tamir ederek kullanmışlardır. Osmanlıların İznik ve Bursa kalelerini bu şekilde değerlendirdikleri anlaşılıyor, fakat Osmanlılar Bursa şehrini kuşattıklarında; şehri teslim almaya zorlamak için kelenin yakınlarında doğu tarafta kaplıca kapısı, batıda Balabancık hisarı yapmışlardır.⁴⁴ Daha o zamanlar da, Osmanlıların yeni surlarla şehirleri savunmak yerini belli nokta ve stratejik alanları savunmak veya caydırıcı olmak amacıyla; klasik şehir kalelerinden farklı, özel nitelikli ve planlı kale yapılarına yönelmeye başladıkları düşünülebilir.

Gerçekten de Yıldırım Bayezid'in İstanbul boğazının Anadolu yakasında yaptırdığı Anadolu Hisarı, böyle bir amaca yönelik olarak şekillenmiştir.(R.6)

Anadolu Hisarı, İstanbul Boğazı ile Göksu deresinin Boğaza karıştığı yerde üçgen biçimindeki toprak parçası üzerinde⁴⁵ İstanbul fethine hazırlık amaçlı olarak, H.793 M.1390–1391 yıllarında⁴⁶ Yıldırım Bayezid Han tarafından yaptırılmıştır. Kale bir dış sur ve ana kulenin bulunduğu iç kaleden oluşmaktadır.(Ş.1) Dış kale çokgen planlı olup burçlarla takviye edilmiştir. İç kale ise yaklaşık olarak dikdörtgen planlı olup içerisinde üç katlı kare planlı bir kule barındırır. İç kale ve ana kule bir tepe üzerinde araziye hâkim konumdadır. Bu kalenin asıl amacı, Karadeniz ve

---

⁴³ UYSAL, A.Osman, Germiyanogulları Beyliğinin Mimari Eserleri, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara. 1990, s.362-372.

⁴⁴ BORAN, Ali, "Osmanlı Dönemi Kale Mimarisi", a.g.e., s.349.

⁴⁵ GABRIEL, Albert, İstanbul Türk Kaleleri, Çev.:Alp Ilgaz, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul. 1941, s.19.

⁴⁶ a.g.e., s.41.

Akdeniz'in birbirine bağlandığı kanalı kontrol etmek ve ilerde İstanbul'un fethine hazırlıktır.⁴⁷

Fatih Sultan Mehmet, İstanbul fethi için Yıldırım Bayezid Han'ın İstanbul Boğazı'na yaptırdığı kalenin tam karşısına, 1452 yılında Rumeli Hisarını yaptırmıştır.⁴⁸(R.7) İstanbul fetih edildikten sonra da güvenliğinin sağlanması için, Fatih Sultan Mehmet hem İstanbul surlarını takviye etmiş hem de Ege ve Akdeniz'den deniz yoluyla gelebilecek her türlü tehlikeye karşı Çanakkale Boğazı'na 1462 yılında karşılık iki kale yaptırmıştır.⁴⁹ İstanbul ve Çanakkale Boğazı'na yapılan bu kalelerin amacı; Türklerin öteden beri gelen bir savaş geleneği olan, savunmadan çok taarruza yönelik olup, boğazdan geçmeye çalışacak olan düşman gemilerini engellemektir.

---

⁴⁷ SÖNMEZ, Zeki, "Osmanlı Kale Mimarisinin Ana Hatları", Proceedings of the 11th International congress of Turkish Art(August 23-28, 1999., s.1-18.), No.58, Utrecht-The Netherlands. 2001, s.3-4.

⁴⁸ GABRIEL, Albert, a.g.e., s.97-98. ; MİRMİROĞLU, VL., Fatih Donanması ve Deniz Savaşları, Belediye Matbaası, İstanbul. 1946, s.14. ; KRİTOVULOS, İstanbul'un Fethi, Çev.:Karolidi-Haz.:Muzaffer Gökman, Kitapçılık Ticaret Limited Şirketi Yayınları, İstanbul. 1967, s.23-25., ; OSTROGORSKY, Georg, Bizans Devleti Tarihi, Çev.:Fikret Işıltan, TTK. Yayınları, Ankara. 1986, s.523. ; SEVGİN, Nazmi, a.g.e., s.271.

⁴⁹ SEVGİN, Nazmi, a.g.e., s.92. ; UTKULAR, İsmail, Çanakkale Boğazında Fatih Kaleleri, (Doçentlik Tezi 24 Ekim 1952), İstanbul Teknik Üniversitesi Yayınları, İstanbul. 1954, s.9. ; AYVERDİ, Ekrem Hakkı, Fatih Devri Mimarisi, İstanbul. 1953, s.171,790. ; HÖGG, Hans, Türkenburgen an Bosphorus und Hellespont, Dresden. 1932, s.16-17.

III-ÇANAKKALE BOĞAZI'NIN JEOPOLİTİK KONUMU VE TAHKİMAT TARİHÇESİ

Çanakkale Boğazı, Anadolu yarımadasının batıya doğru bir çıkıntı teşkil eden Biga bölgesi ile Balkan yarımadasının güney-doğusundaki Gelibolu yarımadası arasında uzanarak Marmara denizi ile Ege denizi arasında geçiş sağlar konumdadır. Çanakkale boğazı boy ve en bakımından İstanbul boğazından iki misli daha büyüktür. Kuzeyde Gelibolu-Çardak'tan, güneydeki Seddülbahir-Kumkale'ye kadar olan mesafe yaklaşık olarak 60–62 kilometredir. Boğazın Gelibolu-Çardak arasındaki genişliği ise yaklaşık olarak 5,8 kilometredir. Boğazın en dar yeri ise Çanakkale merkez ile Kilitbahir arasındadır(1250 m.).⁵⁰ Çanakkale boğazında gemilerin yanaşacağı en uygun liman ise; Çanakkale limanıdır. Çanakkale boğazı, İstanbul boğazından sonra Anadolu'yu Avrupa'ya bağlayan ikinci boğazımızdır. Ancak önemini İstanbul boğazı kadar koruyamamıştır. Bir uğrak yeri olmaktan çok, bir geçit yeri olarak kullanılmıştır.

Anadolu'nun bir çok yerinde mağara yerleşmeleri kullanılırken, Çanakkale şehir yerleşmelerine sahipti. Truva kenti bunun en iyi örneğidir(M.Ö.3000–2500). Tarih boyunca; Lidyalılar, Persler, Makedonyalılar, Romalılar, Bizanslılar ve Osmanlılar bu bölgede hâkimiyet kurmuşlardır.⁵¹ Bu bölgenin Anadolu'dan Avrupa'ya bir geçit sağlaması ve Marmara Denizi ile Ege Denizini birbirine bağlaması açısından stratejik bir önemi vardır. Bu nedenle tıpkı İstanbul boğazı gibi ilgi görmüş ve elde edilmeye çalışılmıştır. Çanakkale'nin bir Türk yurdu olması ise, miladi 1300–1336 yıllarında Karesi beyliğinin idaresi altına girmesi, daha sonrada bu beyliğin Osmanlı Devletine katılmasıyla gerçekleşmiştir(1360).⁵² Çanakkale Boğazının Osmanlı Devletinin hâkimiyeti altına girmesiyle, Doğu Romanın

---

⁵⁰ TUNCEL, Metin, “Çanakkale Boğazı”, İslam Ansiklopedisi, C.8, Diyanet Yayınları, İstanbul. 1993, s.199.

⁵¹ TUNCEL, Metin, “Çanakkale”, a.g.e., s.197. ; EREN, Ramazan, Çanakkale İli'nin Tarih İçindeki Gelişimi Ve Folklor İncelemeleri, Çanakkale. 1994, s.15.

⁵² TUNCEL, Metin, “Çanakkale”, a.g.e., s.197.

Akdeniz'e inen tek yolu Türklerin eline geçmiş oldu. Boğazın bu derece öneminden dolayı da boğaza karşılıklı kaleler inşa edilmiştir.(Ş.2)

Antik dönemlerden itibaren önemli bir geçiş noktası olan Çanakkale boğazı, birçok tahkimatlar geçirmiştir. Boğazda ilk tahkimatın, M.Ö.V.yüzyılda Pers hâkimiyeti sırasında hükümdar Xerxes tarafından yapıldığı düşünülmektedir.⁵³

Bundan sonra ki tahkimat ise, Bizans İmparatoru I.Justinianus tarafından surları yeniden inşa edilen Gelibolu Kalesidir. Gelibolu Kalesinin ilk olarak kimler tarafından ve ne zaman yapıldığı bilinmemektedir. I.Justinianus, aynı zamanda Sestos'da bir kale ve yine bu kale yakınlarında bir tahkimat inşa etmiştir.⁵⁴ Haçlı seferleri sonrasında Çanakkale Boğazının iki tarafı Flandersli Baudouin'e ve Gelibolu kısmı da Venediklilere kalmıştır.⁵⁵ 1235'de İznik İmparatoru Ioannes boğazları ele geçirdi.⁵⁶ Ancak buradaki denetimi Katalan savaşlarının başlaması ile yavaşladı.⁵⁷ Bu dönemde Katalan birlikleri Anadolu yakasındaki Türk toplulukları ile zaman zaman birlikte hareket etmekteydiler. Bu hareketlerle Çanakkale Boğazında Karasi ve Aydınöğlü beylikleri ile Türk Faaliyetleri başlamış oldu.⁵⁸

1346 yılında Karasi beyliğini topraklarına katan Osmanlı Devleti, burada bir deniz üssü kurmayı amaçlamıştı. Bu sırada Bizans İmparatorluğunda Kantakuzenos ile V.Justinianus 1341–1391 arasında taht kavgası sürmekteydi. Kantakuzenos, Orhan Bey'den yardım istedi.⁵⁹ Bu yardımın karşılığında Kantakuzenos, Gelibolu'nun kuzeyinde Bolayır ve Kavak deresi arasındaki Kozan Ağzı'nın güneyinde yer alan Çempe Kalesi (Çimenlik Hisar, Çimni) kalesini teklif etti. Orhan beyin birlikleri Kantekuzenos'un yanında Justinianus'e karşı galip geldiler. Böylece Avrupa yakasındaki Türk egemenliği, Çempe Kalesine Süleyman Paşa

---

⁵³ ÖZGÜVEN, H.Burcu, a.g.e., s.113.

⁵⁴ a.g.e. , s.113.

⁵⁵ OSTROGORSKY, Georg, a.g.e., s.391.

⁵⁶ a.g.e., s.404.

⁵⁷ a.g.e., s.455.

⁵⁸ TUNCEL, Metin, "Çanakkale Boğazı", a.g.e., s.201.

⁵⁹ DUKAS, Bizans Tarihi, Çev.:VL MİRMİROĞLU, İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul. 1956, s.17-18.

kumandasındaki Türk birliklerinin yerleşmesi ile başlamış oldu.⁶⁰ Bizans imparatoru kendi eliyle teslim ettiği bu toprak parçasını geri almak için çeşitli yollar denediye de başarılı olamamıştır. Bu sırada meydana gelen bir depremde Gelibolu Kalesinin Surlarının bir kısmı yıkılmıştır. Bu durumu fırsat bilen Süleyman Paşa kumandasındaki Türk Birlikleri, Gelibolu'yu ele geçirmişlerdir. Süleyman Paşa tahkimatları yeniden yapılandırarak güçlendirmiştir.⁶¹

Daha sonraki dönemde ise Rum müverrihi(tarihçisi) Dukas'ın bildirdiğine göre, Gelibolu kalesi Yıldırım Bayezid tarafından yeniden yaptırılmıştır. Kalenin inşası Saruca Paşa Tarafından 1390 yılında başlamıştır. İnşa sırasında, dış kale yıkılarak bir tepe üzerinde yer alan, şehre ve limana hâkim konumda olan iç kale onarım görmüştür.⁶²

Çektirileri hem fırtına hem de düşmandan korumak amacıyla iç içe iki büyük havuzdan oluşan suni liman, temizlenerek koruma ve savunma için iki liman ağzına da üç katlı ikişer kule inşa edilmiştir. Aynı zamanda limanı gerektiğinde kapatmak için girişine üç sıralı zincir konmuştur. Burası Osmanlı'nın ilk düzenli tersanesi olmuştur.⁶³

Ayrıca Gelibolu Tersanesinin yapılması Osmanlı Donanması'nın buraya yerleşmesini sağlamış bu da Bizans'ın Akdeniz'le ilişkisini keserek, Çanakkale Boğazı'nda az da olsa Türk hâkimiyeti başlamıştır. Bayezid'in Gelibolu'ya verdiği bu önem ondan sonraki dönemlerde artarak devam etmiştir. 1400'lerde artık Gelibolu'ya Osmanlı askeri tamamıyla hâkim olmuştur. Bayezid'den sonra Süleyman Çelebi Cenevizli Negro ailesinin yardımıyla Gelibolu'nun karşı kıyısında yer alan Lâpseki'ye, Bayezid'in yaptırdığı kaleye benzer bir kale inşa eder. Böylece Çanakkale Boğazı'nda Bayezid'in başlattığı kale yapımı Süleyman Çelebi döneminde devam etmiştir. Bu, boğazlarda Osmanlı'nın karşılıklı kale yapımına

---

⁶⁰ ATŞİZ, Aşık Paşaoğlu Tarihi, MEB. Yayınları, İstanbul. 1992, s.46-47.

⁶¹ OSTROGORSKY, Georg, a.g.e., s.488. ; SOLAK-ZADE TARİHİ, Haz.:Vahid Çabuk, C.1, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara. 1989, s.35.

⁶² ÖZGÜVEN, H. Burcu, a.g.e. , s.114.

⁶³ UZUNÇARŞILI, Hakkı, İ., Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Seri : VIII., No:16, Ankara. 1948, s. 395.

başlangıç olmuştur. Boğazların denetim altında tutulmasının önemi kavranmış ve tahkimatına bundan sonra da devam edilmiştir.⁶⁴

İstanbul'un fethinden sonra Fatih Sultan Mehmet, Akdeniz'den gelecek tehlikeleri önlemek ve Çanakkale Boğazı'nı denetim altında tutmak için boğazın en dar yerinde karşılıklı iki kale inşa ettirmiştir. 1461–1462 yılları arasında Fatih Sultan Mehmet, Yakup Paşayı bu kalelerin yapımı için görevlendirmiştir. Yakup Paşa hem bu kaleleri inşa edecek, hem de boğazın güvenliğini sağlayacaktı.

Kaleler geniş bir iş gücü ile kısa sürede tamamlanmıştır.⁶⁵ Bu kalelerin boğazın en dar yerin de karşılıklı olarak yapılmasının çeşitli nedenleri vardır. Bunlar;

- . Boğazı kullanan yabancı gemilerden geçiş ücreti almak,
- . Marmara denizini kapalı bir göl haline getirmek,
- . Avrupa'dan gelebilecek herhangi bir saldırı olasılığını ortadan kaldırmak
- . İstanbul'un güvenliğini sağlamaktır.

Anadolu yakasındaki kaleye Kale-i Sultaniye, Avrupa yakasındakine ise Kilid-ül Bahr (Denizin Kilidi) denilmiştir. Kale-i Sultaniye bu ismini, Fatih Sultan Mehmet'in oğlu Sultan Mustafa'nın bu kalenin inşasında bizzat çalışması dolayısıyla almıştır. Kilid-ül Bahir kalesi ise bu ismini, Marmara'dan gelen gemilerin, geçiş paralarını bu kaleye ödemesi vasıtası ile almıştır.⁶⁶ Kısa sürede yapılan her iki kaleye de güçlü toplar yerleştirilmiştir. Bu toplar sayesinde İstanbul Boğazında olduğu gibi emirlere uymayan gemiler top atışları aracılığı ile durdurulmuştur. Kilid-ül Bahir kalesinin iskelesi ilk yapıldığında gemilerin burada demir atmaları düşünülmüş fakat kıyılarındaki akıntı ve derinliğinin uygun olmaması gibi nedenlerden dolayı kullanımına son verilmiştir. Bunun sonucunda da

---

⁶⁴ ÖZGÜVEN, H.Burcu, a.g.e., s.114.

⁶⁵ a.g.e., s.115.

⁶⁶ REİS, PİRİ, *Kitab-ı Bahriye (Denizcilik Kitabı)*, Çev.:Yavuz Senemoğlu, Tercüman 1001 Temel Eser, Ankara. 1973, s.113.

Marmara'dan gelen gemiler, her iki yanında geniş limanları bulunan Kale-i Sultaniye'ye demir atarak geçiş ücretlerini buradan ödemiştir.⁶⁷

Kale-i Sultaniye Çanakkale Boğazı'nın Anadolu kıyısında Kocaçay'ın (Sarıçay) Ağzındaki düzlük üzerinde inşa edilmiş ve günümüze gelinceye kadar pek çok onarım görmüştür. Kalenin dış duvarlarından denize bakan kısım XIX.yüzyılda yıkılmış ve yerine bugünkü tabyalar yapılmıştır. I.Dünya savaşından sonraki işgal yıllarında bakımsız kalan Kalenin, ahşap döşemeleri tahrip edilmiş, zamanla duvarlarından dökülen taşlar etraftaki yapılarda devşirme malzeme olarak kullanılmıştır.⁶⁸ Bugün kale, Boğaz Komutanlığı denetimi altında olup, askeri müze olarak kullanılmaktadır.

Kilid-ül Bahir aynı tarihte Kale-i Sultaniye'nin tam karşısında bir tepenin eteğinde kurulmuştur. Günümüze kadar orijinallliğini koruyan kaleye çeşitli eklemeler olmuştur. Yapı aşamalı olarak düzenlenmesi itibari ile bir dış kale, dış kalenin çevrelediği iç kale bedeni ve ana kuleden olmak üzere üç kısımdan oluşmaktadır. Kalenin mimari kurgusu, Osmanlı Kaleleri içinde farklı bir yere sahiptir. Fatih dönemi mimarisinde geometrinin kullanımını yansıtan kale topçuluk teknolojisi ile de bütünleşen yeni çağ askeri mimarisinin adeta bir şeması ve öncüsü sayılabilir. Üçgenin getirdiği yapım kolaylığı, 1457 tarihli Yedi Kule'den sonra Kilid-ül Bahir'de denenmiştir.⁶⁹(R.8)(Ş.3) Bugün kalede, Kültür Bakanlığı'nın başlattığı restorasyon çalışmaları devam etmektedir.

1657'de, IV.Mehmet döneminde Venedik, Papalık ve Malta gemilerinden oluşan düşman donanması Kepez ile Kafir Bucağı koyu arasında Osmanlı donanmasını yenilgiye uğratmıştır.⁷⁰ Bu yenilgi Boğazın tahkimi için yeni tedbirleri mecburi kılmıştı. Bundan dolayı Çanakkale Boğazı'nın Ege denizine açılan kısmında karşılıklı olarak iki kale inşa edilmiştir. Kale inşasının masrafları

---

⁶⁷ a.g.e., s.113.

⁶⁸ UTKULAR, İsmail, Çanakkale Boğazında Fatih Kaleleri, (Basılmamış Doçentlik Tezi), İstanbul. 1954, s.71

⁶⁹ ÖZGÜVEN, Burcu H., a.g.e., s.123.

⁷⁰ EREN, Ramazan, Çanakkale ve Yöresi Türk Devri Eserleri, Çanakkale. 1990, s.33.

IV.Mehmet'in annesi Turhan Sultan tarafından karşılanmıştır.⁷¹ Kale sadrazam Köprülü Mehmet Paşa kontrolünde Mimar Mustafa Ağa ile Frenk Ahmet Paşaya inşa ettirilmiştir. 1657 yılında başlayan kalelerin yapımı 1659 yılında bitmiştir. Anadolu yakasındaki kaleye Kumkale, Avrupa yakasındaki kaleye ise Seddülbahir (Hâkâniyye)Kalesi denilmiştir. Evliya Çelebi, bu kalelerin kareye yakın ölçülerde olduğundan ve köprülü Mehmet paşanın kalelere güçlü toplar yerleştirdiğinden söz etmektedir.⁷²

Kalelerin yapımından sonraki dönemde Boğazı geçmek için harekete geçen Venedik Donanması, kalelerden açılan top ateşi sonucunda yok edilmiştir. Bu kaleler konumu dolayısıyla 1660'lardan sonra Çanakkale'yi ele geçirmek isteyen düşmanlara karşı Osmanlı ordusunun savunmasının önemli rol oynamıştır. Ayrıca, Karadeniz'deki ticaretten, gümrük gelirleri sağlayarak başkent İstanbul'a önemli bir kaynak teşkil etmiştir.

Doğal afetler ve savaşlar sırasında zarar gören her iki kale I.Dünya savaşında da etkili bir şekilde kullanılmıştır. Bunun sonucunda da, I.Dünya Savaşında İttifak güçlerinin top ateşinden önemli ölçüde zarar görmüşlerdir.⁷³

Söz konusu kalelerden biri olan Seddülbahir Kalesi 1997 yılı ilkbaharına kadar askeri bölge içerisinde kalmıştır. Kumkale ise, halen askeri bölge içersindedir. Yine, 1997 yılında Koç ve İstanbul Teknik Üniversiteleri tarafından bu kalelerin restorasyonuna ilişkin çalışmalar başlatılmıştır.⁷⁴

Osmanlı Devletinin 1768–1774 Osmanlı-Rus savaşında uğradığı felaket ve bu arada donanmanın Çeşme'de yakılması (1771) İstanbul'u her türlü tehdiye açık bir konuma getirmiştir. Bu nedenle Çanakkale Boğazı'nın stratejik noktalarında Fransız

---

⁷¹ ŞENOCAK, Lucienne, "Kumkale ve Seddülbahir Osmanlı Kaleleri", Cogito, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul. 2001, Sayı:28, s.274.

⁷² Evliya Çelebi Seyahatnamesi, C.5, Haz.: A.Kahraman-İ.Sezgin-Y.Dağlı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul. 2001, s.157.

⁷³ ŞENOCAK, Lucienne, "Kumkale ve Seddülbahir Osmanlı Kaleleri", a.g.e., s. 274.

⁷⁴ a.g.e., s.275.

topçu Baron de Tott'un da katıldığı çalışmalarla, 1788 yılında yeni tabyalar inşa edilmiştir.⁷⁵

XVIII.yüzyıldan itibaren gelişen teknoloji ile birlikte boğazın savunması yetersiz kalmıştır. Bunu sonucunda, III.Selim Fransız mühendisi Jochereau de Sanit Dans'ı boğazın savunmasını iyileştirmek buradaki yapıları incelemek üzere görevlendirmiştir. Yaptığı çalışmalar sonucunda Jochereau de Sanit Dans, Nara burnuna bir kale yapılmasını önermiştir. İngiliz donanmasının 1807'de Çanakkale Boğazı'nı geçmesi III.Selim'in bu öneriyi dikkate almasını sağlamıştır.⁷⁶ Böylece, boğazda karşılıklı olarak Anadolu yakasında Nara Burnu'nda Nara Kalesi ve Avrupa yakasında günümüzde Eceabat ve Gelibolu karayolu arasında kalan Bigalı Kalesi inşa edilmiştir. Kalelerin inşası ise ancak II.Mahmut döneminde tamamlanmıştır. Bunun için kalelerin kitabelerinde Mahmudiye Kaleleri diye geçmektedir.⁷⁷

Nara Kalesi 1983 yılında restore edilmeye başlanmış ve aslına uygun olarak 1985 yılında bitirilmiştir. Nara burnu kalesi bugün Askeri saha kalesi içerisinde yer almaktadır.⁷⁸

Bigalı kalesi, Eceabat-Gelibolu karayolu üzerinde deniz kıyısında yer almaktadır. Yapının sadece dış duvarları mevcut olup içinde bulunan birimlerin yıkıntıları ayakta kalabilmiştir.

Çanakkale Boğazı'nda, 1809 yılında meydana gelen şiddetli deprem bu kale ve istihkâmlarda önemli derecede hasara neden olmuştur.

1836'da Çanakkale Boğazı'ndan geçen Moltke; Kaleler ve yan yana yerleştirilmiş büyük tabyalardan bahsetmiş, top araç ve gereçlerinin düzenli ve

---

⁷⁵ TOTT, Baron de, Türkler ve Tatarlara Dair Hatıralar, Çev.:Mehmet R. Uzmen, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul. 1976, s.9. (Ayrıntılar için aynı eserin bkz. s.237-312.)

⁷⁶ RACZYNSKI, Edward, 1814'de İstanbul ve Çanakkale'ye Seyahat, Çev.:Kemal Turan, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul. 1980, s.149-150.

⁷⁷ EREN, Ramazan : a.g.e., s.34.

⁷⁸ a.g.e., s. 35.

yeterli olması halinde dünyada hiçbir düşman donanmasının Çanakkale Boğazı'nı geçemeyeceğini belirtmiştir⁷⁹

1839-1861 yılları arasında boğazda yeni istihklara ihtiyaç duyulmuş ve sultan Abdülmecit tarafından Çanakkale Boğazı'na Karşılıklı olarak Anadolu yakasında Mecidiye(Köseburnu Kalesi), Avrupa yakasında Çamburnu kaleleri inşa edilmiştir.

Çamburnu Kalesinin duvarları kısmen yıkılmıştır. Kilitbahir Eceabat karayolu üzerinde sahilde yer almaktadır. Bugün Orman Bakanlığına bağlı Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Park Müdürlüğü sınırları içerisinde kalmaktadır.

Mecidiye Kalesi, Nara Burnu ile Askeri Hastane arasında yer almaktadır. Ancak kullanılan malzeme bakımından diğer kalelere göre çok zayıf inşa edilmiş ve kısa sürede çok zarar görmüştür.

1845 yılında Tophane-i Amire müşiri Fethi paşa tarafından Kale ve İstihklar incelenmiş gerekli iyileştirme ve yeni tabyaların inşası tamamlanmıştır. 1868-1880-1890-1892 yıllarında boğazlara yeni toplar yerleştirilmeye devam edilmiştir. Bugün de Çanakkale Boğazı'ndaki tahkimatın önemi devam etmektedir.

---

⁷⁹ MOLTKE , Helmuth von, Moltke'nin Türkiye Mektupları, Çev.:Hayrullah ÖRS, Remzi Kitabevi , İstanbul. 1969, s.48-49.

IV.ÇANAKKALE BOĞAZI'NDAKİ KALELER

A-GELİBOLU KALESİ

İnşa Tarihi : Bilinmiyor.

Yapan : Bilinmiyor.

Yaptıran : Kesin olarak bilinmemekle birlikte Yunan Müverrihlerine(tarihçilerine) göre Kral Filikos tarafından yaptırılmıştır.⁸⁰

Vakfiye : Bilinmiyor.

Onarımlar : M.S. 557-565 (Bizans), M.S. 711-713 (Bizans), 1235 (Bizans), 1354-1356 (Osmanlı).

İnceleme Tarihi : 05-03-2004

Resim No. : 9-23

Şekil No. : 4

1. Yeri :

Gelibolu kent merkezinde yer almaktadır.

2. Mimari Tanımı :

Gelibolu Kalesi Gravürlerden ve seyyahların anlatımından anlaşıldığı kadarıyla şehri kuşatan yuvarlağa yakın altıgen planlı bir dış kale ile şehir merkezinde tepede yer alan bir iç kale ve iç içe iki suni limandan oluşmaktadır.

XVII.yüzyılın ilk yarısında şehri ziyaret eden evliya Çelebi kaleyi şöyle tarif eder;

---

⁸⁰ EVLİYA ÇELEBİ, Seyahatname, Haz.:Zuhuri Danışman, C.VIII , İstanbul. 1971 , s.177., KURTOĞLU , Fevzi, Gelibolu ve Yöresi Tarihi, Edirne Eserleri Sevenler Kurumu Yayınları., İstanbul. 1938 , s.60.

“... bu kale Rumeli tarafından kayalık bir tepe üzerinde olup altıgünden uzunca, traşlı taş ile yapılmış hazırbaş ve havalesiz bir kaledir. Yetmiş adet kule, ikibin yüz adet duvar dişleri vardır. Hendeği kesme kayadan sarp hendektir. Eski zaman içinde deniz dolaşmış. Hala hendek içinde su yoktur. Güneybatı tarafında bir demir kapısı var. Kalenin etrafının büyüklüğünü bilmiyorum. Ama Kefe ve Selanik gibi bir hisar değilse de herhalde kavi ve sağlam bir kale idi. Cephesi, buğday ambarları, su sarnıçları burada olup diğer çarşısı ve pazar varoştadır. Varoşu kalenin güneyinde, batısında ve kuzeyinde geniş, gülistan ve bağlıkta olup doğu tarafı rum denizidir.⁸¹

Moltke de Gelibolunun yarık yarık dik kayalıklar üzerinde olduğundan ve eski bir kalesi olduğundan bahsetmiştir.⁸²

Gravürlerde ise; Gelibolu ve kalesi farklı şekillerde tasvir edilmiştir. Camozzi Gionfranco (Giovanni Francesco Camasio) Gelibolu’yu etrafı surlarla çevrili bir şehir olarak betimlenmiştir. İç kale ortasında yüksek bir kule ve önündeki meydanla birlikte gösterilmiş, liman ve tersane de burada belirtilmiştir. Ancak gravürde görülen liman bugünde açıkça görebildiğimiz iç içe iki liman şeklinde gösterilmemiştir. XVI.yüzyılda Fransız Serame Mavrand’ın seyahatnamesinde, Çanakkale Boğazı’ndan geçerken çizilmiş basit krokiler arasındaki Gelibolu’nun, çizgisel resmi daha doğru çizilmiştir.⁸³ Yine Piton de Tournefort’un seyahatnamesinde de Gelibolu’yu uzaktan gösteren gravürlere yer verilmiştir. 1797’de Antoine-Louis Castellan İstanbul’a yaptığı seyahat sırasında Gelibolu’nun içinde bazı resimler çizdirmiştir. 1833’de Marchebeus İstanbul seyahatini anlatan kitabında limanı içerden gösteren bir resimle birlikte Antoine-Louis Castellan’ın resminin benzer bir kopyasına yer vermiştir. J.Mery’nin Türkiye

---

⁸¹ EVLİYA ÇELEBİ, a.g.e., s.177.

⁸² MOLTKE , Helmuth von, a.g.e., s.48.

⁸³ EYİCE , Semavi, “Çanakkale Boğazı Kalelerinin XVI. Yüzyılda İtalya’da Basılmış Gravürleri”, Bedrettin Cömert’e Armağan , Hacettepe Üniversitesi Yayınları , Ankara. 1980 , s.260.

Tarihi hakkındaki kitabında Rovarge kardeşler imzalı, Gelibolu iç limanı ve buna hakim burcu gösteren bir resim yer almaktadır.⁸⁴

Seyyahların anlattığı ve gravürlerde gördüğümüz Gelibolu kalesinden günümüze ancak harap durumda bir kısım sur duvarı ile iç içe iki liman ağzında yer alan dört burçtan sadece biri iki katlı olarak ulaşabilmiştir. Güney, güneydoğusu ve güneybatısı deniz ile diğer tarafları karayla çevrili kaleden geriye kalan bu burç ve sur duvarlarının bir kısmı incelenmiştir.

İç kale surlarının bir kısmı olduğunu düşünülen Bugün Namık Kemal İlköğretim okulu'nun bahçesi içerisinde kalan duvarlar, az da olsa fikir verebilecek durumdadır. Buradaki duvarın uzunluğu yaklaşık olarak 75 metre olup yerden yüksekliği 6 metredir. Tuğla taş sıralaması ile, almaşık teknikte Bizans özelliği gösterdiği düşünülmektedir.

Biri ortada ve sivri, diğerleri kuzey ve güney köşelerde kule olduğu düşünülen çıkıntılar vardır.

Liman ağzında yapılmış olan burç ise orijinalinde üç katlı olmasına rağmen, günümüzde iki katlı olarak görülmektedir. Burç kare planlı olup yapıya giriş güneydeki ana kapıdan ve doğudaki liman kapısından olmak üzere iki kapıdan sağlanmaktadır. Üç basamaklı merdivenle inilen ve zemin seviyesinde aşağıda bulunan asıl giriş kapısı 80 cm. genişliğinde, 130 cm. yüksekliğinde ve yuvarlak kemerlidir. Doğudaki liman kapısı ise üç kollu bursa kemerlidir. Yapının kuzey cephesinde ikinci katta görülen kapı ise üçüncü kata açılmaktadır. Burcun kuzeyinde sur duvarının hemen başlangıcında 70 cm. genişliğinde 110 cm. yüksekliğe sahip üzerine kalın taş bir lento konulmuş, üst tarafında yüzeyden hafifçe dışa taşan yuvarlak taş kemerli içi ve dışı farklı şekilde dizilmiş tuğlalarla hareketlendirilmiş havuza açılan bir kapı yer almaktadır.

---

⁸⁴ a.g.m., s.260.

Burcun her cephesinde pencere görevi gören bir delik bulunmaktadır. Yapının cephelerinde çeşitli taş ve mermer malzeme kaplama olarak kullanılmıştır. Kuzey duvarının batı duvarı ile birleşen köşesinde, Roma Dönemine ait olduğunu düşünülen işlemeli kırık mermer bir blok yer almaktadır. Yapının kuzey cephesinde, 1994 yılında yapılan kaçak kazı sırasında havuza açılan ikinci dış kapının yanında burç duvarına bitişik bir çeşme ortaya çıkarılmıştır.⁸⁵ Doğu duvarının dış yüzeyinde boğa boynuzu işlemeli devşirme bir taş blok kullanılmıştır. Burcun içindeki her kata düzgün işçiliğe sahip tuğladan örülmüş beşik tonozlu döner merdivenlerle çıkılmaktadır.

Burcun birinci katında önceleri kuyu olarak kullanılan yuvarlak derin bir sarnıç bulunmaktadır.

Burcun her iki katının iç mimari düzenlemesi neredeyse aynıdır. Birinci katta her cephe, köşede duvara bitişik olarak yapılmış kemer bingi taşlarına bindirilmiş yuvarlak kemerlerle derinleştirilmiştir. İkinci kata pandantiflerle geçiş sağlanmıştır.

İkinci katta birinci kattan farklı olarak her cephe ikiz kemer şeklinde iç içe geçmiş büyük yuvarlak kemerlerle derinleştirilmiştir. Dıştaki kemerlerde düzgün kesme taştan malzeme kullanılırken içteki kemerlerde bir sıra taş üç sıra tuğla kullanılmıştır.

Örtü sistemini oluşturan, tuğlaların helezonik şekilde dizilmesi ile oluşan yayvan kubbeye, tuğla pandantiflerle geçiş sağlanmıştır.

Kubbe merkezinde yarım metre çapındaki bölümünde, düzenli bir şekilde devam eden tuğla dizilişi son bulmaktadır. Bu da bize bu bölümün önceden açık olduğunu, sonradan kapatıldığını düşündürmektedir. Katlar arasında bir de havalandırma bulunmaktadır.

---

⁸⁵ İRDESEL, Mehmet, Gelibolu ve Yöresi Tarihi , Geltur Turistik Yayımcılık , Gelibolu. 1998 , s.33.

Burç duvarları kalın olmakla birlikte, alt kattan üst kata doğru duvar kalınlığı azalmaktadır. Birinci katta 2 metreyi bulan duvar kalınlığı ikinci katta 1 metreye kadar incelmektedir. Bu fark burcun dış görünüşünden açıkça anlaşılabilir.

Yapıda malzeme olarak yer yer kum taşı , tuğla, kesme taş ve mermer kullanılmıştır. Burçta örtü sistemi olarak merdivenlerde tuğla tonoz her iki katta ise helezonik olarak sıralanmış tuğların meydana getirdiği yayvan kubbe kullanılmıştır.

3. Tarihlendirme :

Gelibolu (Gallipolis-Kallipoli) kentinin kuruluşu tam olarak bilinmemekle birlikte, kalenin Traklar döneminde yada kolonizasyon hareketleri sırasında inşa edildiği öne sürülmektedir. Yunan Müverrihlerine(tarihçilerine) göre ise Kral Filikos tarafından inşa edilmiştir. Bu nedenlerle de ismi Filikos Bergas imiş.⁸⁶ M.S. V.yüzyılda Avrupa Hun Türklerinin akınları⁸⁷ sırasında zarar gören kale surları, Bizans imparatoru I. Justinianus tarafından yeniden inşa edilmiştir. Bu bilinen ilk büyük çaplı imar faaliyetidir.

Kale Müslüman Arapların akınlarına karşı 711-713 yılları arasında Bizans imparatorlarından Philippicus Bardones tarafından tahkim edilmiştir.⁸⁸

Kent, 1235'de Latinlerden geri alındıktan sonra surlar İznik İmparatoru III.İoannes tarafından yeniden onartılmıştır.⁸⁹

Bizans'ın son dönemlerinde Batı Anadolu'da etkili olmaya başlayan Türkmen beylikleri zaman zaman Gelibolu'ya yönelik saldırılarda bulunmuşlardır. Bizanslılarca Gelibolu'ya getirilen Katalanlar yerleştikten sonra Ece Halil komutasındaki Türkmen birlikleri ile birlikte hareket ederek Bizans'a

---

⁸⁶ EVLİYA ÇELEBİ, a.g.e., s.177., KURTOĞLU , Fevzi, a.g.e., s.60.

⁸⁷ KURTOĞLU, Fevzi, a.g.e., s.27.

⁸⁸ a.g.e., s.28.

⁸⁹ a.g.e., s.31.

saldırmışlardır. 1331-1332 yıllarında Aydın beyi Gazi Umur Bey ile Saruhan Beyliği de saldırılarda bulunmuşlar ancak bu saldırılar başarısızlıkla sonuçlanmıştır.⁹⁰

XIV.yüzyıl başlarında Bizans imparatorluğu doğudan ve batıdan tehdit altındadır. Dört bir taraftan Sırlar ve Bulgarlar imparatorluğu çevreleyerek parçalamak niyetindeydiler. Bizans'ın içinde bulunduğu bu durum, İmparatoru Osman bey'in oğlu Orhan Bey'den yardım istemeye itmiştir.

Osmanlı 1346'da Karasioğlu beyliğini topraklarına katarak Gelibolu'ya hakim olmayı amaçlamaktadır. Bizanslılar Kantakuzenos ile V.Ionnes arasında çıkan taht kavgasında Sırlar ve Bulgarlar V.Ionnes tarafını tutunca Kantakuzenos da Orhan Bey'den yardım istemiştir. Kantakuzenos bu yardımın karşılığında Tzimp (Çimpi,Çempe) kalesini vaat etmiştir. Osmanlı Müverrihleri kalenin Süleyman Bey komutasındaki 70-80 kişilik bir birlik tarafından zapt edildiğini belirtir.⁹¹ Bazı kaynaklar ise Orhan Bey'in Kantakuzenos'un kızını alması dolayısıyla çeyiz olarak verildiğini ileri sürmektedirler. Bütün bunlar bir yana gerçek olan şu ki Türklerin Avrupa'ya kalıcı olarak geçişleri bu kale ile başlamıştır.

Kantakuzenos, Türk birlikleri kaleye yerleştikten sonra kaleyi almayı tekrar denediyse de başarılı olamamıştır. 1354-1356 yılında meydana gelen deprem sırasında surları yıkılan Gelibolu, Süleyman Paşa komutasındaki birlikler tarafından ele geçirilmiş ve Anadolu'dan getirilen Türk nüfus buraya yerleştirilmiştir.⁹²

Bizanslılar tarafından çeşitli zamanlarda onarılan kale, Süleyman Paşa tarafından yeniden tahkim edilmiştir.⁹³ 1366 yılında haçlı filosu tarafından ele

---

⁹⁰ a.g.e., s.34-35.

⁹¹ KURTOĞLU , Fevzi, a.g.e., s.37.

⁹² EMECEN , Feridun, "Gelibolu", İslam Ansiklopedisi , C.14 , Diyanet Yayınları., İstanbul. 1993 , s.1.

⁹³ SEVGİN , Nazmi, a.g.e., s.91.

geçirilen Gelibolu, 1367 de Bizanslılara devredilmiştir. Ancak kısa sürede I.Murat tarafından kent ve kale tekrar ele geçirilmiştir.

Yıldırım Bayezid döneminde ise kale esaslı bir şekilde onarılmıştır. Harap durumdaki kale yıkılarak, Gelibolu üç sıra kürekli gemilerin barındırılabilmesi için uygun bir liman olduğundan, bu limanı korumak için mükemmel bir kale inşa edilmiştir.⁹⁴

1390 yılında başlayan kale inşaatı uzun sürmüştür. Kalenin dış duvarları yıkılarak, şehre hakim durumda bulunan iç kale onarılmış, Saruca Paşa nezaretinde “çektiri sınıfı gemileri” gerek fırtına gerekse düşman saldırılarından koruyabilmek için iç içe iki büyük havuzdan oluşan suni liman temizlenerek limanı korumak üzere her iki liman ağzına dayanıklı iki kule inşa edilmiştir. Gerektiğinde limanı kapatabilmek için, üç kata zincirlerde konulmuştur.⁹⁵ Gelibolu kalesi ve limanı, İstanbul fethedilip oraya bir donanma üssü yapıncaya kadar Osmanlının donanma üssü olmuştur. Gelibolu kalesi, Fatih döneminde de Kilitbahir Sultanlığı yapıldığı sırada tekrar elden geçirilerek tahkim edilmiştir. I.Dünya savaşında da büyük zarar gören Gelibolu kalesinin surları yıkılmış bugün ise bir kısım sur duvarı ile liman ağzında iki katlı bir burç kalmıştır.

Çalışma sırasında inceleme imkanın bulunan Namık Kemal İlköğretim okulunun bahçesindeki sur duvarı 6 sıra tuğla 7 yada 8 sıra taş ile almaşık tekniği ile Bizans özelliği göstermektedir. Ancak çeşitli defalar onarım gören kale surlarındaki bu tuğla taş sıralaması değişmektedir. Surlar hakkında kesin olarak bir şeyler söylemek mümkün görünmesi de gerek tarihi kaynaklardan edindiğimiz bilgiler ışığında, gerekse gözlemlerimiz sırasında taş işçiliğiyle dikkati çeken suni liman duvarları ve burç, Osmanlı özelliği göstermektedir. Burç üzerindeki devşirme malzeme kullanımı ise Osmanlı mimarisinde sıkça başvurulan bir yoldur. İlk yapıldığında nasıl olduğunu bilmediğimiz kalenin, değişimini gravürlerden

---

⁹⁴ DUKAS, *Bizans Tarihi*, Çev.:VL MİRMİROĞLU, İstanbul Enstitüsü Yayınları., İstanbul. 1956 , s.9.

⁹⁵ KURTOĞLU , Fevzi, a.g.e., s.41.

görebilmekteyiz. Liman ağzındaki burç 1965’de restore edilmiş olup şuan Piri Reis müzesi olarak kullanılmaktadır.⁹⁶

---

⁹⁶ İRDESEL , Mehmet, a.g.e., s.65.

B-SESTOS KALESİ (AKBAŞ)

İnşa Tarihi : Bilinmiyor.

Yapan : Bilinmiyor.

Yaptıran : Bilinmiyor.

Vakfiye : Bilinmiyor.

Onarımlar : Bilinmiyor.

İnceleme Tarihi : 28-07-2004

Resim No. : 24-31

Şekil No. : -

1. Yeri :

Çanakkale boğazının en dar ikinci yerinde, Ulufu Tepe eteklerinde, Akbaş şehitliği'nin batısında yer alır.

2. Mimari Tanımı :

Boğazı gören dik bir yamaç üzerine inşa edilmiştir. Kaleden geriye sadece harap durumda sur duvarları günümüze ulaşabilmiştir. Harap durumda olan kalenin planı hakkında pek bir şey söylemek mümkün değildir. Ancak tepelere yapılan diğer kaleler gibi topografya uygun bir şekilde biçimlendiği söylenebilir.

3.Tarihlendirilmesi:

Geometrik, Arkaik, Pers, Klasik, Roma ve Bizans dönemlerinde yerleşilmiş olduğunu gösteren buluntular mevcuttur.(yaklaşık M.Ö.1000'den M.S.1400'lere dek) İ.Ö. yaklaşık 550'den IV.yüzyılın ortasına dek Sestos'un tahıl yükleme işlerinde önemli bir nokta olduğu ifade edilir. Tahıl yükleme çalışmalarının Sestos limanının kontrolünden alınmasına karşı, Atina, Pers ve Sparta aleyhine hak iddialarını başarıyla savunmuş ve kontrolü elinde tutmuştur. Sestos göreceli olarak

Helenistik ve Roma dönemlerinde önemsizleşiyorken, daha sonra I.Justinianus, Sestos'u yeniden kuvvetlendirmiştir.⁹⁷

---

⁹⁷ ANONİM, Arkeolojik ve Tarihi Sitler, Gelibolu Barış Parkı Uluslararası Yarışma Bürosu-Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara. 1997, s.98.

C-KİLYE KALESİ

İnşa Tarihi : Bilinmiyor.

Yapan : Bilinmiyor.

Yaptıran : Bilinmiyor.

Vakfiye : Bilinmiyor.

Onarımlar : Bilinmiyor.

İnceleme Tarihi : 09-08-2004

Resim No. : 32-35

Şekil No. : -

1. Yeri :

Çamburnu ve Bigalı kaleleri arasında Eceabat Gelibolu karayolu üzerinde, Kabatepe yol ayrımından yaklaşık 300 metre kadar güneyde bulunmaktadır.

2. Mimari Tanımı :

Çok harap durumda olan kaleden, günümüze sadece deniz kenarında bir kule ve yamaca doğru uzanan bir kısım sur duvarı ulaşabilmiştir. Kalenin yapılış amacı içinde bulunduğu koyu ve batıya doğru uzanan vadiyi korumaktır. Harap halinde günümüze ulaşan kule dairesel planlıdır. Yamaca doğru uzanan sur duvarını büyük bir kısmı yıkılmış ve bir kısmı Eceabat Gelibolu karayolunun altında kalmıştır. Gouffer'in seyahatnamesinde Kilye Kalesi'nin bir gravürü çizilmiştir. Bugün geriye kala kule ve sur duvarı nispeten daha sağlam bir şekilde tasvir edilmiştir. Sınırlı sayıda kaynak olmaması ve günümüze pek bir şey kalmamış olması bu kale hakkında daha fazla sağlıklı bilgi verilememektedir. Dış kaplama taşları tamamen sökülmüş durumda olan kulede moloz taş kullanılmıştır.

3.Tarihlendirilmesi:

Yapının çok harap durumda olması ve malzeme hakkında çok fazla bilgi vermemesi den dolayı tarihi hakkında kesin bir şey söylemek mümkün değildir. Ancak Osmanlı döneminde böyle bir kalenin yapımından bahsedilmemesinden dolayı daha erken bir tarihte yapılmış olması gerekir. Yapıda kullanılan taş malzemenin yanı sıra tuğla malzeme de kullanılmış olması Bizans döneminde yapılmış olabileceğini düşündürmektedir. Bu kalenin konumu itibariyle de Bizans sahasında belirli aralıklarla yapılan karakol niteliği taşıyan kalelere de benzemesi dikkat çekmektedir. Bu nedenlerle kalenin Bizans yapısı olduğu ve eş zamanlı olarak Sestos Kalesi ile birlikte yapılmış olabileceği düşünülmektedir.

D-KİLİTBAHİR KALESİ

İnşa Tarihi : 1462

Yapan : Bilinmiyor.

Yaptıran : Fatih Sultan Mehmet.

Vakfiye : Bilinmiyor.

Onarımlar : 1541-1542 (Osmanlı), 1955-1956-1967-1968-2002 (Cumhuriyet Dönemi).

İnceleme Tarihi : 15-03-2004

Resim No. : 36-84

Şekil No. : 5-8

1. Yeri :

Çanakkale Boğazı'nın en dar yerinde Kale-i Sultaniye'nin tam karşı kıyısında bir yamaç üzerinde yer almaktadır.

2. Mimari Tanımı :

Kilid-ül Bahr Kalesi plan itibariyle, topografyaya uygun bir biçimde yerleştirilmiş ve klasik dikdörtgen yada kare biçimli Osmanlı kalelerinden farklı özellikte inşa edilmiştir. İnce bir dış sura sahip kalenin, iç kalesi üç yapraklı yonca planlı olup ortada bir kule yer almaktadır. Kalenin güney yönünde Kanuni dönemine ait ikinci bir avlu ve en uçta silindirik bir kule bulunmaktadır. Kalenin bütün gücü üç yapraklı yonca biçimdeki bu iç avluda toplanmıştır. Bir yamaç üzerine kurulan kale denize doğru top atışına elverişli bir şekilde yapılmış olup, mazgalları da buna göre yerleştirilmiştir. Kale aşamalı olarak düzenlenmiş olup hisarpeçe düzeneğine sahiptir. Surun dışı bir hendekle çevrelenerek kuvvetlendirilmiştir. Kaleye giriş surların kuzey ve güney tarafındaki kapılardan sağlanmaktadır. kapılardan geçiş ise hendekler üzerine atılan köprülerle sağlanıyormuş. Üç yapraklı yonca planlı iç kalenin ortasındaki ana kulede duvar kalınlığı 3,7 metre olup, 7 katlı ve 30metre yüksekliğe sahiptir. Kulenin her katı

ahşap döşemelere sahipmiş; ancak döşemeler bugün mevcut olmayıp, sadece ahşap hatılların bir kısmı görülmektedir. İç kale avlusunda bir mescit ve hamam bulunmaktadır. Duvarlar üzerinde tuğlaların farklı dizilmesi ile oluşturulan geometrik süslemeler vardır.

3.Tarihlendirilmesi :

Kilitbahir Kalesi Sultaniye Kalesi ile birlikte karşılıklı olarak İstanbul'un fethinden sonra boğazların denetimini sağlamak amacıyla Fatih Sultan Mehmet'in emriyle Yakup Bey tarafından 1462'de yaptırılmıştır.⁹⁸ Kalelerin inşası kısa sürede süratle tamamlanmıştır. Kilitbahir kalesinin inşa kitabesi günümüze ulaşmamıştır. Buna karşılık tarihî kaynaklarda kalenin Fatih tarafından yaptırıldığı kesin olarak belirtilmektedir. Dendrokronolojik yöntemle yapılan yaş tespitleri de tarihi kaynakları doğrular biçimde M.1462 tarihini ortaya koymuştur.⁹⁹ Kilitbahir kalesinin mimarı bilinmemektedir. Fakat, İsmail Utkular, Rumeli hisarının mimarı olarak kabul edilen Muslihiddin'in, hem Kilitbahir'i hem de Sultaniye kalesini yapmış olabileceğini düşünmektedir.¹⁰⁰ Kalenin Kanûnî devrinde onarım gördüğü ve eklemeler yapıldığı, bugün Kanûnî kulesi adıyla bilinen kuruluşun kapısı üzerindeki kitabeye sabittir. Daha önce yayınlanmış olan bu kitabe H.948 /M.1541-42 tarihini verir.¹⁰¹

Ünlü denizcimiz Piri Reis, kitabında kaleye Kilitbahir isminin verilmesini şöyle anlatıyor:

“Rumeli tarafında olan kaleye Bahrı Kilid dediklerine ba'is bu olmuş kim ol kale bina olduğu zamanlarda yukarıdan varan kimler icazeti Rumeli tarafından alurlar imiş. Rumeli kalesi ne onun için bahri kilid demişler. Lakin Rumeli tarafında olan kalenin önünde

---

⁹⁸ BABINGER, Franz, Mehmed der Eroberer und Seine Zeit Welten Stürmer Einer Zeitenwende, München. 1953, s.224.

⁹⁹ KUNIHOLM, Peter, Dendrochronologically Dated Otoman Monuments, Plenum Publishers, New York. 2000, s.28.

¹⁰⁰ Bkz.; UTKULAR, İsmail, a.g.e., s.35.

¹⁰¹ AYVERDİ, Ekrem, Fatih Devri Mimarisi, İstanbul Fetih Cemiyeti İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul. 1953, s.791.

büyük barçalar yatup icazet almağa kabil değildir. Zira akıntılı yerden hem derindür, meğer küçük gemiler olakim ifrat ile kenara yakın varıp yatarlar ama Anadolu tarafında olan kalenin iki tarafı hob vasi klimanlar deyu vuku üzerine arz edüp icazeti Anadolu tarafından alınması emr olmuştur vesselam.”¹⁰²

Yapının onarımına ilişkin ikinci bir kitabe, mazgalsız ihata duvarı üzerindeki Geç Devir kapısı üzerinde bulunmaktadır. Buna göre kale, II. Abdülhamid devrinde, H.1311 /M.1893-94 yılında bakım ve onarım görmüştür.¹⁰³

Birinci dünya savaşında da kullanılan kale bütün ihtişamı ile bugün de ayaktaadır. Kilitbahir kalesi Cumhuriyet döneminde de onarımlar görmüştür(1955-1956-1967-1968-2002...).

---

¹⁰² PİRİ REİS, a.g.e., s.113.

¹⁰³ AYVERDİ, Ekrem, a.g.e., s.804.

E-KALE-İ SULTANIYE

İnşa Tarihi : 1462

Yapan : Bilinmiyor.

Yaptıran : Fatih Sultan Mehmet.

Vakfiye : Bilinmiyor.

Onarımlar : 1839-1861-1876 (Osmanlı).

İnceleme Tarihi : 10-04-2004

Resim No. : 85-126

Şekil No. : 9-17

1.Yeri :

Kale-i Sultaniye, Kilitbahir Kalesinin karşı kıyısında, Sarıçay'ın yanı başındaki düzlükte yer almaktadır.

2. Mimari Tanımı :

Kale, yaklaşık olarak 110x160 metre boyutlarında dikdörtgen planlı olup, bir dış sur ve bu dış surun ortasındaki ana kuleden oluşmaktadır. Dış surlar, çok sayıda kule ve burçlarla donatılmıştır. Kale surlarının ölçüleri şunlardır; kuzey cephesi 139, güney cephesi 125, batı cephesi 101, doğu cephesi ise 98 metredir. Duvarlar her cephede farklı kalınlıktadır. Doğü cephesi duvarı 4,50 metre kalınlığı ile duvarlar içinde en ince olanıdır. Güney cephesi yaklaşık olarak 5,20 metre, batı cephesi 5,00 metredir. Surların içerisinde iki cami bulunmaktadır; bunlardan ilki, kuzey cephesinin ortasında yer alan kuleye bitişiktir. Caminin minaresi bodur olup üst kısmı yıkılmış, sonraki dönemlerde yeniden yapılmıştır. Diğer cami ise; ana kulenin güneybatı köşesindedir. Bu caminin, kitabesinden 1861-1876 yılları arasında Sultan Abdüllaziz tarafından inşa ettirildiği anlaşılmaktadır. Ana kule 30x42 metre boyutlarında, 20 metre yüksekliğinde ve üç katlıdır. Oldukça sağlam bir yapı olan ana kulenin duvar kalınlığı, yaklaşık olarak 7metredir.

Dikdörtgen bir plana sahip olan Kale-i Sultaniye'nin köşelerinde, kuleler yer almaktadır. Doğudaki kulelerden birinin dokuz yüzeyi açıkta üçü duvar içinde olmak üzere on iki köşeli, diğeri ise yuvarlaktır. Batıda yer alan kuleler ise içten yuvarlaktır ve ön kısımları toprak altındadır. Doğudaki kulelerin içi iki metre, batıdaki kulelerin içi 7.25 metredir. Doğuda yer alan köşe kulelerinin arasında iki tane sekiz köşeli küçük burçlar vardır. Kuleler ve burçlar, iki ya da üç katlıdır. Katlara ahşap merdivenlerle, içerden ya da dışardan çıkılabildiğini düşünmekteyiz. Ana kule ile, kule ve burçlar aynı yükseklikte yapılmıştır.

Ana kule dikdörtgen planlı ve 1300 metrekaredir. Ana kulenin yerden 4 metre yükseklikte ilk katı yer almaktadır. Kuzey tarafından bir kapı ile giriş sağlanmaktadır. Merdiven boşluğu ve tavanı mermerdendir. Ana kule üç kat ve bir üst sofadan oluşmakta ve katlardan ikisinin döşemesi ahşaptır. Üst katlara zeminden itibaren başlayan iki taraflı taş merdivenden çıkılmaktadır. Yalnız üçüncü kata ahşap dayama merdivenle çıkılmaktadır. Kalenin içindeki ahşap döşemeler kurtuluş savaşında yakılmak için kullanıldığında günümüzde mevcut değildir. Ana kule duvar kalınlığı 7 metre, yerden yüksekliği ise 20 metredir. Ana kuleyi kuşatan sur, kule ve burçlardan daha yüksektir.

Cephanelik yuvarlak planlı, içi 5 metre, duvarı 2.28 metre ölçülerinde olup, avlunun doğu cephesinde yer almaktadır. Kapısının dışında dışa açılan bir penceresi bulunmamaktadır.

3.Tarihlendirilmesi :

Sultaniye Kalesi; Kilitbahir Kalesinin tam karşısında, boğazın en dar yerine İstanbul'un fethinden sonra Fatih Sultan Mehmet tarafından, Yakup Bey nezaretinde, 1462 yılında inşa ettirilmiştir.¹⁰⁴ Sultaniye ile Kilitbahir Kalesi arasındaki uzaklık yaklaşık olarak 1250 metre olarak ölçülmüştür. Kaleye verilen bu isim Piri Reis'in kitabı bahriyesinde şöyle anlatılıyor:

---

¹⁰⁴ BABINGER, Franz, a.g.e, s.224.

“Bu fasıl Sulatiniye ve Kilidbahir denmekle maruf olan kaleleri bina eden merhum sultan mehmed gazi rahmetullahaleyh rahmeten vasiaten meskuren kalelerden Anadolu tarafında olan kaleye Sultaniye dedikleri veçhi tesmiye bu olmuşkim. Merhum sultan Mustafa bin Sultan Muhammed han Kal’a-i meskurun üzerine varıp bina ettirmişlermiş.”¹⁰⁵

Birçok onarımdan geçen kalenin dış surunun batıya bakan kısımları Sultan Abdülhamit döneminde yıkılmış bunların yerine bugünkü tabyalar yapılmıştır.

---

¹⁰⁵ PİRİ REİS, a.g.e., s.86.

F-KUMKALE KALESİ

İnşa Tarihi : 1657-1659

Yapan : Mimar Mustafa Ağa.

Yaptıran : Valide Hatice Turhan Sultan.

Vakfiye : Valide Hatice Turhan Sultan.

Onarımlar : XIX.yüzyıl (Osmanlı).

İnceleme Tarihi : 25-04-2005

Resim No. : 131-171

Şekil No. : -

1. Yeri :

Çanakkale Boğazı'nın girişinde , Ege denizine bakan yerde Seddülbahir Kalesi'nin tam karşına inşa edilmiştir.

2. Mimari Tanımı :

Kale kare planlı olup, yapılış itibariyle dördü köşelerde olmak üzere sekiz kuleye sahip olduğu düşünülmektedir. Aynı zamanda kalenin Seddülbahir Kalesi gibi kademeli olarak yapıldığı, hisarpeçenin olduğu kısmın zamanla yıkıldığı ve yerine bugünkü bonetlerin yapıldığı da düşünülmektedir. Kalenin mevcut halde güney tarafındaki beş kulesi ayakta, kuzeye doğru deniz tarafındaki kuleler top ateşi sonucu tahrip olup tamamen yıkılmıştır. Birinci dünya savaşı sırasında tahrip olan kuzey tarafındaki kulelerin yerine savunma amaçlı kullanılan bonetler inşa edilmiştir. On üç tane bonet halen kullanılmaktadır. Kale ana yapısına ek olarak bir cami, bir çifte hamam ve güney kale beden duvarına yapışık bir yeni hamam inşa edilmiştir. Ayrıca kuzeybatıda sahilde küçük bir iskele ve mendirek kalıntısı mevcuttur. Kalenin beden duvarlarının içinde şu an mevcut bulunmayan konaklama birimlerinin de bulunduğu bilinmektedir. Eski Kumkale Köyü'nün Birinci Dünya Savaşı öncesinde kalenin beden duvarlarının dışında doğu tarafta yerleştiği tahmin edilmektedir. Troia antik şehrine 5 km. uzaklıkta bulunan Kumkale'nin yapımında,

Klasik dönem ve Roma döneminde de aktif durumda olan Kestanbol ve Yeniköy ocakları başta olmak üzere yakında bulunan taş ocaklarından sağlanan taşların yanı sıra Troia antik şehri kalıntılarının da kullanıldığı sanılmaktadır. Depremler gibi doğal afetlerin yanı sıra birinci dünya savaşında da ağır tahribata uğrayan kale birçok kez onarılmıştır. On sekizinci yüzyılda Kumkale, Ege denizine doğru genişlemeye çalışan Rus donanmasını engellemek için Osmanlı kalelerinin güçlendirilmesi amacıyla çağrılan Fransız mühendisler tarafından kapsamlı olarak onarılmış ve yapısal olarak desteklenmiştir. Birinci dünya savaşında Fransız birlikleri tarafından hedef alınan ve tahrip edilen kale yapısının yakınında Eski Kumkale Köyü'nün sivil mezarlığı bulunmaktadır. Şu an Kumkale Köyü kale yapısına 3 km. uzaklıktadır. Ve köyün yakınında deniz ve kara çarpışmalarında ölen askerler için düzenlenen Kumkale Şehitliği bulunmaktadır. Ayrıca Kumkale yakınında Çakaltepe de yapılan Kumkale-Çakaltepe bataryası Birinci Dünya Savaşında kullanılmıştır.

3.Tarihlendirme:

Fatih Sultan Mehmet döneminde boğaza yapılan iki kale düşman gemilerinin saldırılarına karşı boğazı koruyordu. Ta ki Girit Adası'nda Venediklilerle girilen mücadeleye kadar. Venedik gemileri bu iki kaleden atılan toplar sayesinde Marmara denizine geçemediler. Ancak bu kalelerin arkasına gizlenerek boğazın çıkışını kapatıp Osmanlı gemilerinin dışarıya çıkmasına engel oldular.¹⁰⁶

Venediklilerin boğaz içlerine kadar ilerleyerek yaptıkları bu saldırılar, Çimenlik ve Kilitbahir kalelerinin yetersiz olduğunu ortaya koymuştur.¹⁰⁷ Fatih zamanında da bu kalelere ek olarak boğaz girişine yapılması düşünülen ama yapılamayan kaleler IV.Mehmet Döneminde Validesi Hatice Turhan Sultan tarafından masrafları karşılanarak boğazın girişinde karşılıklı olarak yapılmıştır. Yapımını Köprülü Mehmet Paşanın denetlediği kaleler Frenk Ahmet Paşaya

---

¹⁰⁶ UZUNÇARŞILI, Hakkı İsmail, Osmanlı Tarihi, C.III., Türk tarih Kurumu Yayınları, Ankara. 1951, s.382-383.

¹⁰⁷ UTKULAR, İsmail, a.g.e., s.9.

yaptırılmıştır. Anadolu yakasındakine Kumkale, Avrupa yakasındakine ise Seddülbahir adı verilmiştir.¹⁰⁸ Batılılar bu kalelere yeni Şatolar, Kilitbahir ve Kale-i Sultaniye Kalelerine ise Eski Şatolar demişlerdir.¹⁰⁹

Evliya Çelebi kalelerin yapılışını şöyle anlatır;

“Sene 1068 tarihinde Sultân Mehemed Hân-ı Râbi’in vâlide-i müşfikası gayret [ü] hamîyyet-i dîn-i Muhammedî için hasbeten lillâh mâlın bezl edüp bu mahalde bu kal’ayı binâ etdi. Sebebi oldur kim bu mahal Akdeniz boğazının ağzıdır. Bunda içeri kâfir gemileriyle tâ zikr olunan kal’aların top ermez yerlerinde lenger-endâz olup bî-bâk u bîpervâ yatup İslâmbol’dan donanma-yı Âl-i Osmân geldikde akındı üzre gelüp kâfirle yaka yakaya olup elbette gemilerimizi alırdı. Niçe kerre böyle edüp donanmamız münhezim oldu. Âhir Vâlide Sultân bu kal’ayı binâ edüp azîm toplar koyup küffâr bir dahi bu kal’adan içeri girmeyüp Âl-i Osmân donanması Akdeniz’de murâdedindiği cezîre vilâyetlere gider oldu. Hakkâ ki bu kal’a-i Sultaniye ilhâm-ı Rabbâni ile bina olunup Vâlide Sultân binâsı olduğundan namına Sultâniyye kodular. Ba’dehû bu Sultâniyye’ye nazire Rûmeli tarafında Sultân Mehemed Hân-ı Râbi bir sedd-i iskender-misâl bir kal’a-i Van kaviyyü’l-bünyân bir sedd-i insan binâ edüp ismine Hâkâniyye dediler.”¹¹⁰

İstanbul Süleymaniye kütüphanesinde yer alan 1663 tarihli Valide Hatice Turhan Sultan’a ait vakfiyede boğazın iki tarafına Kumkale ve Seddülbahir Kaleleri’nin inşa ettirildiğinde bahsedilmektedir. Burada her bir kalenin içinde cami, mektep, hamam ve bu kalede görev yapacak askerler ve diğer hizmetliler için evler dükkanlar çarşılar yaptırıldığından bahsedilmektedir. Aynı zamanda kaleye yerleştirilen silah ve teçhizattan da bahsedilmiştir. Vakfiyede kalelerden bahsedilen kısımda şunlar anlatılmaktadır;

“Hz.Peygamberden rivayet edilen “İnsan ölünce amel defteri kapanır; ancak, sadaka-i cariye, hayırlı evlâd,

¹⁰⁸ UZUNÇARŞILI, Hakkı İsmail, a.g.e., s.382-383.

¹⁰⁹ UTKULAR, İsmail, a.g.e., s.9.

¹¹⁰ Evliya Çelebi Seyahatnamesi., a.g.e., s.157.

faydanılan ilim bırakanları müttesnâ” mealindeki hadîs-i şerîfin ifâde ettiği üzere sadakaların en üstünü, iyiliklerinden mükemmeli, hayırların en iyisi aylar ve yılların tekerrür etmesiyle sona ermeyen, gece ve gündüzlerin geçmesiyle faydaları tükenmeyen, dünya durdukça devam edip kıyamet gününe kadar fayda ve kaynakları sürekli olan işin hayır binaları yapmak olduğunu gören valide Sultan uygun yerlere yüksek ve sağlam hayır binalarını yapmaya yönelmiştir. Bu noktadan hareketle önemli İslâmi boğazlarda yapılacak Hayrî hizmetlerden pay almak amacıyla “Malınızla cihad ediniz.” meâlindeki ilâhi buyruğa uyarak dünya ve ahirette hesapsız sevaba ermek için Akdeniz kıyılarında Boğazhisarı dışında bulunan Eski İstanbul adıyla meşhûr olan yerde durup, Mısır ve diğer ülkelere deniz yoluyla gitmek isteyen hacılarla yolcuların gidip gelmelerine engel olup zarar veren ve işkence yapan hatta, zaman zaman Müslüman halkın gemilerine saldırılar düzenleyerek yağma eden kafirlerin, Müslümanları yer yer boğulmak üzere denizlerin dalgalarına bırakma ve yer yer esir alıp zincire vurma tehlikelerinin önlenmesi için o şanı yüce Vâlîde Sultan tedbîr olarak, Allah rızasıyla Peygamberin şefâatini talep gayesiyle adı geçen yerde birbirine karşı eş ve benzeri olmayacak nitelik ve yücelikte iki büyük kale yaptırılmasını emretmiştir. Verilen bu emir üzerine derhal sanatında mâhir olan mimar, mühendis, yapıcı ustaları, marangozlar ve diğer sanatkârlarla işçiler, iş başı yapmıştır. Bu amaçla gönderilen sayısız paralarla gerekli âlet, edevât ve mühimmât alınıp iş yerinde hazır bulundurulmuş ve uzun yıllarda tamamlanacağı düşünülemeyen iki büyük kalenin, Vâlîde Sultan’ın yüce himmetleriyle kısa sürede mükemmel bir şekilde yapıları tamamlanmıştır. ....bu iki kaleden birine Kal’a-i Sultâniye (Kumkale), diğerine de Seddü’l-Bahr (Deniz barajı) adı verilmiştir. Söz konusu kalelerden her birinin içinde az önce işaret edildiği üzere birer câmî, mektep, hamam ile muhafızlarla kale kumandanları için bir çok evler, sığınaklar, dükkanlar ve çarşılar yapılmıştır. Kalelerin korunmasına ait her türlü alet, edevât ve mühimmât sağlanarak kalelere yerleştirilmiştir. Böylece sözü geçen kalelerle bölge, gösteren ilgi ve sağlanan imkanlar sayesinde her türlü şiddet, gasb ve saldırıdan korunup huzur ve güven temin edilmiştir. Allah’ın yardımı ile kâfirlerin gemileri bu bölgeye gelememiş ve Müslüman halk gidiş-gelişlerinde saldırı, zarar ve eziyete düşürülmüştür.”¹¹¹

---

¹¹¹ ATEŞ, İbrahim, “Vakıf ve Vatan Savunması”, Vakıflar Dergisi, Sayı: 20, Vakıflar Genel

Kalelerin yapımı tamamlandıktan sonra IV.Mehmet ve Validesi Hatice Turhan Sultan keleleri görmek için yola çıkmış ancak Hatice Turhan Sultan Gelibolu’da kalmış IV.Mehmet yola devam ederek Çanakkale’ye gelmiştir. Sultan için Kilitbahir ve Kale-i Sultaniye kalelerinde top atışları yapılmıştır. Bu kalelerin yapılması anısına Sultanın sır kâtibi Abdi Abdurrahman şöyle bir şiir yazmıştır;

“Osman evinin adeti gereği
Cömertçe yapılan bu hayırseverliklere
Özellikle de Sultan Mehmet Gazi Han’ın annesinin hayırlarına
Tanık olsun herkes

Boğazın iki yakasına iki kale inşa eden Valide Sultan
En görkemli armağanı ihsan eyledi
Müminlerin topraklarını düşmandan korudu

Denizi iki yandan doldurdu bu ihsan birbirine karşı
Ve deniz de yenilendi sanki
Bugüne değin hiçbir valide böylesine hayırlı bir anıt
Yaptırmamıştı

Oh Abdi, bu kalelerin tarihidir bu mısralar
İstanbul’un denizini kilitleyen, denize kurulmuş İmparatorluk
Barajları.”¹¹²

Yukarıdaki mısralar adeta kalelerin yapılış hadisesini anlatan bir kitabeyi anımsatmaktadır. O nedenle bu şiir, kalelerin bugün mevcut olmayan kitabelerinde de yer almış olabileceğini düşündürmektedir. Bu konuda herhangi bir kaynağa rastlanmadığından kesin bir şey söylemek mümkün değildir. Ancak diğer kale ve benzeri yapılarda yer alan methiyelere burada da rastlanmaktadır.

Bu kalelerin yapımından sonra boğazda diğer kalelerle birlikte bir kare oluşturulmuştur. Osmanlı Devletinin 1768-1774 Osmanlı-Rus savaşında uğradığı felaket ve bu arada donanmanın Çeşme’de yakılması (1771) İstanbul’u her türlü tehlide açık bir konuma getirmiştir. Bu nedenle Çanakkale Boğazının stratejik noktalarında Fransız topçu Baron de Tott’un da katıldığı çalışmalarla, 1788 yılında

---

Müdürlüğü Yayınları, Ankara. 1998, s.8.

¹¹² ŞENOCAK, Lucienne Thys, “Bir Valide Sultan’ın Himayesinde Seddülbahir ve Kumkale”, Osmanlı Mimarlığının 7 Yüzyılı “Uluslarüstü Bir Miras”, Yem Yayınları, İstanbul. 1999, s.112.

yeni tabyalar inşa edilmiştir. XVIII.yüzyıldan itibaren gelişen teknoloji ile birlikte boğazın savunması yetersiz kalmıştır. 1845 yılında Tophane-i Amire müşiri Fethi paşa tarafından Kale ve İstihkamlar incelenmiş gerekli iyileştirme ve yeni tabyaların inşası tamamlanmıştır. 1868-1880-1890-1892 yıllarında boğazlara yeni toplar yerleştirilmeye devam edilmiştir. Doğal afetler ve savaşlar sırasında zarar gören her iki kale I.Dünya savaşında da etkili bir şekilde kullanılmıştır. Bunun sonucunda da, I.Dünya Savaşında İttifak güçlerinin top ateşinden önemli ölçüde zarar görmüşlerdir.

Söz konusu kalelerden biri olan Seddülbahir Kalesi 1997 yılı ilkbaharına kadar askeri bölge içerisinde kalmıştır. Kumkale ise, halen askeri bölge içersindedir. Yine, 1997 yılında Koç ve İstanbul Teknik Üniversiteleri tarafından bu kalelerin restorasyonuna ilişkin çalışmalar başlatılmıştır.

G-SEDDÜLBAHİR KALESİ

İnşa Tarihi : 1657-1659

Yapan : Mimar Mustafa Ağa.

Yaptıran : Hatice Turhan Valide Sultan.

Vakfiye : Hatice Turhan Valide Sultan Vakfiyesi.

Onarımlar : XIX.yüzyıl (Osmanlı).

İnceleme Tarihi : 08-05-2004

Resim No. : 172-212

Şekil No. : 18-20

1. Yeri :

Gelibolu Yarımadası'nın güney ucunda, Çanakkale Boğazı'nın sona erip Ege Denizi'nin başladığı kısımda, Ertuğrul ve Morto Koyları arasında kalan bir burun üzerinde yer almaktadır.

2. Mimari Tanımı :

Kale, topografik durumu nedeniyle asimetrik, düzensiz bir plan özelliğine sahiptir. Kalenin kuzey, güney, doğu, batı ve kuzeybatı tarafında birer burç bulunmaktadır. Bu burçlar birbirlerine sur duvarıyla bağlanmıştır. Kalede, güneydoğu taraftaki denizden kuzeybatıya doğru üç kademeli sur ile hisarpeçe oluşturulmuştur.

Bugün mevcut durumda beş burca sahip olan yapının, kuzey ve batısında bulunan burçların arası içten 136.525 metredir. buna karşılık yapının güney ve doğusunda bulunan burçların arası ise içten 93.65 metredir. Batı ve güney burçları arası 120 metre, kuzey ve doğu burçlarının arası 94.50 metredir. yapının güneydoğu tarafındaki ilk surun duvar kalınlığı 2.10 metre, ikinci surun duvar kalınlığı 4.95 metredir. Kuzey burcu dıştan sekizgen içten dairesel planlıdır. Burca güney taraftan yarım dairesel kemerli bir kapıdan girilir. Girişin üzeri beşik tonoz ile örtülüdür.

İçteki dairesel alanın üzeri kubbelidir. Burcun kuzey, doğu ve batı tarafında birer adet dışarıya doğru daralan mazgal pencere yer alır. Burcun çapı içten 8,76 metredir. Kuzeybatı burcu dıştan sekizgen planlı olup, iç kısmında yarım dairesel kemerli bir kapıdan girilen haç planlı bir mekana girilmektedir. Girişin solunda kalan haç kolunun duvarında sonradan kapatıldığı anlaşılan yarım dairesel kemer bulunmaktadır. Bu kemerin arkasında, yıkık olmasından dolayı dışarıdan da görülen bir mekan daha vardır. Bu mekan da içtekiler gibi tonozludur. Girişin tam karşısındaki haç kolda sonradan kapatılan basık kemerle pencere açıklığı bulunur. Burç dıştan payandalarla desteklenmiştir. Devşirme malzemeler dikkati çekmektedir. Batı burcu, kuzey burcu gibi dıştan sekizgen içten dairesel planlıdır. Dairesel alanın çapı 10,80 metredir. Burca doğu taraftan yarım dairesel kemerli bir kapıdan girilir. Bunun yanı sıra kuzey tarafında dışa açılan sivri kemerli bir kapısı daha bulunmaktadır. Burcun önemli bir kısmı yıkılmıştır. Güney burcu, kuzey ve batı burçlarından farklı olarak içten ve dıştan dairesel planlıdır. Burcun çapı dıştan 16,20 metre, içten ise 10,10 metredir. kuzeyinde ve batısında yarım dairesel kemerli iki kapısı bulunur. Burçtaki geçiş koridoru, ikinci sur duvarındaki seğirdim yolu ile burcun diğer tarafındaki seğirdim yolunu birbirine bağlar. Batı burcu ile güney burcunu bağlayan sur duvarı iç bükey bir kırılma yapar. Burcun önemli bir kısmı yıkılmıştır. Doğu burcu, güney burcunda olduğu gibi bu burçta da dıştan ve içten dairesel plan özelliği görülür. İç çapı 10,70 metredir. Burca batıdan, yarım dairesel kemerli bir kapıdan girilir. Girişin karşı yönünde dört adet yarım dairesel açıklık bulunur. Bu açıklıkların dış tarafında bulunan izlerden daha önce kapalı durumda oldukları anlaşılmaktadır. Bu burçtaki geçiş koridoru da ikinci sur duvarındaki seğirdim yolu ile burcun diğer tarafındaki seğirdim yolunu birbirine bağlar. Dört burcun kubbelerine bakıldığında bunların hellenistik dönem tümülüs kubbeleriyle benzerlik gösterdiği anlaşılmaktadır. Kubbelerde herhangi bir kasnak veya geçiş ögesi bulunmaktadır. Yerden yukarıya doğru ovalleşerek yükselmektedir.

Güneydoğudaki ilk sur sırası kıyı boyunca zikzaklar çizerek uzanır. Surun üzerinde dışarıya doğru genişleyen mazgallar bulunmaktadır. Surun tamamı günümüze ulaşmamıştır. Surla deniz arasında taş oluluğu sırasına rastlanmıştır. Bu oluklar muhtemelen büyük boyutlu, dikdörtgen taş plakaların yuvalarıdır. Öyleyse

bu sistemin amacı, bir set oluşturup deniz suyunun sur harcına zarar vermesini önlemektedir.

Doğu ve güney burçlarını birbirine bağlayan ikinci sur duvarı, bir dalga kıran edasıyla dışa doğru bir kırılma yapar. Alt kısmında sivri kemerli, dışarıya doğru açılan 18 adet menfez bulunur. Üst kısmında seğirdim yoluna bağlantısı vardır. Üçüncü sıradaki sur duvarı ikinci sıradaki gibi dış bükey kırılma yapar. Surun güneydoğu yüzünde bir kaçı sivri kemerli, kalanı yarım dairesel kemerli, yüksekçe tutulmuş toplam 11 adet niş bulunmaktadır. İki ucunda birer adet seğirdim merdiveni mevcuttur.

Tonozlu mekanlar üçüncü sur duvarının kuzey köşesinde yarım dairesel kemerli bir girişi olan, iki katlı, üst katta iki odası bulunan beşik tonozlu bir mekan, hemen bitişiğinde de daha yüksek tutulmuş, ikinci kat sayılabilecek bir mekan bulunur. Kuzey burcunun güneydoğusunda bulunan sur duvarında yan yana iki adet iç tarafa bakan, biri diğerinden daha yüksek tutulmuş sivri kemerli eyvan bulunur. Bu eyvanlar sonradan kapatılarak sadece birer kapı açıklığı bırakılmıştır. Bu eyvanların yanında bir adet seğirdim merdiveni vardır.

Kalenin kapısı, doğu burcu ile kuzey burcunu bağlayan sur duvarını yaklaşık orta kısmında kalenin asıl giriş kapısı yer alır. Kapı düzgün kesme taştan inşa edilmiş, dıştan yarım dairesel içten basık kemerlidir. Dış taraftaki yarım dairesel kemer dışa taşkın sütuncelere binmektedir. Kapının 1915 yılına ait fotoğraflarında, üzerinde üçgen bir alınlığı olduğu görülmektedir. Dışta, kemer köşeliklerinde bulunan iki adet ay yıldız kabartması bu kapıyı XIX.yüzyıla tarihlendirmektedir.

Örtü sistemi, yapıda kuzeybatı burcu haricindeki dört burçta içten kubbelidir. Kuzeybatı burcu dahil diğer mekanların üzeri beşik tonoz ile örtülüdür. Destek sistemi sadece kuzeybatı burcunun dış tarafında payanda kullanılmıştır. Yapıda sadece kaba kesme taş malzeme kullanılmıştır. Burç ve sur duvarının dış yüzlerinde büyük boyutlu, iç kısımlarda ise küçük boyutlu taş örgü görülmektedir.

3. Tarihlendirme :

Kumkale Kalesi ile karşılıklı olarak aynı zamanda IV.Mehmet'in annesi Valide Hatice Turhan Sultan tarafından Venedik saldırılarına karşı boğazın güvenliği için 1659 yılında inşa edilmiştir.(bkz.Kumkale'nin tarihlendirilmesi bölümüne s.42-46). 29 Eylül 1915 tarihli "The Illustrated War News" adlı dergide fotoğrafı yer alan, Seddülbahir Kalesi'nden sökülerek İngiltere'ye getirilmiş olan kitabeden anlaşıldığı kadarıyla Kale, H.1303-M.1885 yılında Abdülhamid Han tarafından onarılmıştır.¹¹³

Kitabenin çevirisi şöyledir;

- _ İş Bu İstihkam Sultan Abdülhamid-i Sani Efendimiz Hazretlerinin
- _ (Okunamamıştır)
- _ Taburlarının Ümera ve Zabitan ve Hüzatının Eser-i İkdanı
- _ Resmîyetiyle İnşa ve İtmam Olunmuştur.

Sene 1303

Çanakkale savaşlarında da kullanılan kale 1997 yılına kadar askeri birliklere misafirlik yapmıştır. Şuanda Koç Holding'in masraflarını üstlendiği restorasyon çalışmaları devam etmektedir.

---

¹¹³ VANTHOFT, Wolfert Uğural, "Çanakkale Savaşları'nın İzini Sürüyor", Popüler Tarih, S.56, Dünya Yayıncılık, İstanbul. 2005, s.21.

H-NARA KALESİ

İnşa Tarihi : 1807-1820

Yapan : Bilinmiyor.

Yaptıran : III.Selim-II.Mahmut.

Vakfiye : Bilinmiyor.

Onarımlar : 1985 (Cumhuriyet Dönemi).

İnceleme Tarihi : 22-05-2005

Resim No. : 213-231

Şekil No. : 21-22

1.Yeri :

Çanakkale il merkezine 2 km. uzaklıkta Nara Burnu'nda yer almaktadır.

2. Mimari Tanımı :

Kale, cephane deposu, dış duvar, ana kule kısımlarından meydana gelmektedir. Ana kule 9 metre yarıçapında, 840 metrekare, 6 köşeli dairesel bir bina olup, duvar kalınlığı 2 metre, yüksekliği 9,5 metredir.Teras'a 26 merdivenle çıkılmaktadır. Teras da 20 mazgal mevcuttur. Kalenin içi 5 metre yarıçapındaki yarım kubbelerin meydana getirdiği bir sahadır. Kubbelerin dizilişi şu şekildedir: Doğu ve batıda birer yarım, kuzey ve güney tarafta ise ¼,'lük 3'er adet kubbelere merkezdeki sütunda birleştirilmiştir.Kalede bulunan 10 pencere kapalı mazgal olarak ve gözetleme maksatları için kullanılmıştır. Ayrıca kalenin duvarlarının kalın ve havalandırma sisteminin orijinal olmasından burasının gereğinde sığınak olarak kullanıldığını göstermektedir. Denize hakim ve mazgal duvarlarının yüksekliği 1,5 metre, genişliği 0,5 metredir. Komutanlığı'nca iskan edilmektedir.

Nara Kalesi 1983 yılında Çanakkale Boğaz Komutanlığı'nca restore edilmeye başlanmış ve aslına uygun olarak 1985'de bitirilmiştir. Kalenin dış surlarının taşları alınarak seviye düşürülmüş, Giriş yer yer yıkılmıştır. Nara Kalesi

halen Çanakkale Boğaz Komutanlığı'na bağlı Deniz Birlikleri Komutanlığı'na iskan edilmektedir. Ana kulenin durumu iyi olup, Çanakkale Boğaz Komutanlığı bünyesinde düzenlenen konferans, tören, toplantı ve bando konserleri gibi ihtiyaçlar için kullanılmaktadır.

3.Tarihlendirme:

1659 yılında Köprülü Mehmet Paşa Tarafında yaptırılan Kumkale ve Seddülbahir ile birlikte Kale-i Sultaniye ve Kilitbahir Kaleleri XVIII.yüzyıldan itibaren boğaz savunması için yeterli gelmemeye başlamıştı.

Daha sonra 24 Temmuz 1770 de Rus donanması, Orlov kumandanlığında Çanakkale Boğazı'nı zorlamak niyetiyle boğaz önüne gelmiş, buna karşın Osmanlı Hükümeti, Baron de Tott ile Canım Hoca Mehmed Paşa'nın oğlu Mustafa Bey'i istihkamların tahkimine memur etmişti. Baron de Tott, Kumkale'den Nara'ya kadar uzanan sahili tabyalar ile kuşattığı gibi Seddülbahir ve Kumkale'deki topları da takviye etmiştir. Bütün bu tahkimattan cesareti kırılan Rusların yaptıkları boğazı geçme teşebbüsü neticesiz kalmış, boğaz önünden Limni'ye çekilmişlerdir.¹¹⁴

Zamanla, Baron de Tott'un yaptırdığı tahkimat harap olmuş, bunun farkına varan III.Selim Osmanlı hizmetinde bulunan istihkam zabiti Fransız mühendis "Juchereau de Saint Denys"ı boğazlardaki kalelerin durumunu incelemekle görevlendirilmişti. O da verdiği raporla kalelerin boğazı müdafaa için zayıf olduklarını ve boğazın kuvvetli bir donanma tarafından geçilebileceğini belirtmiş;ayrıda İstanbul'a giden gemilerin son kontrollerini yapmak amacıyla Nara burnunun tahkimini önermiştir. Nitekim İngiliz donanması 19 Şubat 1807'de kuvvetli bir lodostan istifade ederek Çanakkale Boğazı'nı geçmeye başlaması, Fransız mühendisinin haklı olduğunu göstermiştir.

---

¹¹⁴ ANONİM, Çanakkale Bölgesinde Osmanlılar Döneminde Yapılan Kale ve Tabyalar, (Çanakkale Boğaz Komutanlığı tarafında hazırlanmıştır.), Çanakkale. 1983, S.10

Bunun üzerine Padişah III.Selim yeni bir savunma sisteminin gerçekleştirilmesini ferman etmiş, bu maksatla Galata Muhafızı Çelebi Mustafa Ağa'yı ve Çelebi Ömer Paşayı boğazın her iki sahilinde yeni kaleler inşasına memur atamıştır. Nara burnu karşısında denize dökülen Bigalı Deresi ağzındaki Bigalı (Buğalı) kalesiyle birlikte Nara burnunda yer alan Nara (Nağara) kalesinin inşasına başlanmış ancak kale II.Mahmut zamanında bitirilebilmiştir.¹¹⁵ Kale kitabesinde belirtilen tarih 1817-1818'e denk gelmektedir ve yapılan bu kaleler kitabelerde "MAHMUDİYYE" kaleleri olarak anılmaktadır.¹¹⁶

Kalenin Giriş Kapısında yer alan kitabede şöyle yazmaktadır;

Kalemim Gazi Mücahid Padişah (Sultan) Mahmut Han'ın Hizmetlerini,Bütün Yeryüzüne Bir Daha Anlatsın.O,Na'ra (Kalesini) Yaptırıp Askerlerinin Duasını Aldı.Şan Ve Şöhreti Yeri,Göğü Doldurdu.Tabya (Yapımına)Başlamışken Bu Büyük (Kale) Burcunu Padişahın Himmeti,Mazenderan¹¹⁷ Kalesini Kıskaçtıracak Hale Getirdi.(O Sadece Kale Burcu Yaptı) Mazenderanı Kıskaçtırdı Birde Kale Yaptırmak İsteseydi.Yeryüzüne Sığmayacağı İçin Gökyüzünden Arsa İsterdi Felek Denilen Düşman(Kalenin Ne Kadar Sağlam Olduğunu Anlayamadığı İçin)Yıllarca Yağmur Yerine Gaflet Topu Yağdırıp Onu Yıkmağa Çalıştı Burcu Onun Adeleti İle Şenlenen Dünyada Mesut Olup,Sayesinde Cihan Rahata Kavuştu.Atalardan Kalan Ülke Harap Halde İken Onun Heybetinden Mamur Oldu,Osmanlının Heybetini Tazeledi Gayretli Oluşu,Bu Milletın Yüceliğidir.(Bu Milletın)Herkesce Bilinen Hakkını Kıskaçmadan Teslim Edin Onun Devlet Binası Hiç Yıkılmayan Gök Kalesi Olsun Ve Allah Onun (Padişah)Gölgesini Üstümüzden Hiçbir Zaman Eksik Etmesin.Sağlamlılığı Kadarda Güzel Olan Bu Kale Kapısına İki (Defa) Mücevher¹¹⁸ Düşürdüm."İslam Doğruluk Abidesi Padişahı Nara Burnu (Kalesini) Yaptı.Ve Mahmut Hanın (2.Mahmudun) Kalesi Onun Gür Sesiyle Doldu.

---

¹¹⁵ a.g.e., s.10.

¹¹⁶ EREN, Ramazan, a.g.e., s.35.

¹¹⁷ Mazenderan:İran Destanlarında Geçen Efsanevi Devler Kalesi.

¹¹⁸ Mücevher Tarih:Ebced Ve Yalnız Noktalı Olan Harflerle

Metnin son iki mısrasının her ayrı birinde noktalı harflerin Ebced değeri ayrı ayrı 1234'tür. Bu tarih Miladi (1817-1818)'e denk gelmektedir.

Kalede kullanılan silahlara ilişkin bir kayda rastlanamamış olup, II. Mahmut zamanında konulmuş bir adet ağızdan dolma, gülle atan top toprak içerisinden çıkartılarak, kale kapısı önünde beton kaide üzerine konulmuştur.

I-BİGALI KALESİ

İnşa Tarihi : 1807-1820

Yapan : Bilinmiyor.

Yaptıran : III.Selim-II.Mahmut.

Vakfiye : Bilinmiyor.

Onarımlar : Bilinmiyor.

İnceleme Tarihi : 04-06-2004

Resim No. : 232-244

Şekil No. : 23

1. Yeri :

Eceabat-Gelibolu karayolu üzerinde, Eceabat'a 5 km., Bigalı deresinin doğusunda İstanbul yolunun kuzeyinde, Bigalı köyüne 3 km. mesafede yer almaktadır.

2. Mimari Tanımı :

Düzgün olmayan bir dikdörtgen plana sahip olan kale 56x127 metre ölçülerindedir. Kaleye giriş kuzeydoğu-güneybatı istikametinde birbirine simetrik iki taçkapı ile sağlanmaktadır. Kuzeydoğu ve kuzeybatı köşelerinde dörtgen iki burç bulunmaktadır. Bu dörtgen burçlardan birbirine simetrik alan uzunluğu kenarlar 10,40m. uzunluklarında olup, ortalarında top atışı için kullanılan içe dönük mazgal pencere ile sağ ve sol tarafında ise ikişer tane tüfek atışı için kullanılan dışa dönük mazgal niş bulunmaktadır. Birbirine simetrik kısa kenarlarının uzunluğu 7,80 metredir. Top atışı için ortada bulunan içe dönük mazgal bir pencere ve sağ ve solunda tüfek atışı için kullanılan birer dışa dönük mazgal niş bulunmaktadır. Kuzeydoğu ve kuzeybatı burcuna giriş açıklığı 320 metredir. Kalenin güneybatı ve güneydoğusunda iki tane silindirik burç bulunmaktadır. Bu burçların yapının tam köşelerine isabet eden dışa dönük mazgal açıklıkları bulunmaktadır. Her iki burçta da üçer tane olmak üzere içe dönük mazgal top mevzileri bulunmaktadır. Bu burçların

tam ortalarında hareketli top yuvaları bulunmaktadır. Yapının güney duvarı boyunca ortada kırılma yapan dışa doğru meyil görülmektedir. Kalenin kuzeydoğu kapısının sağ tarafında tüfek atışı için kullanılan beş tane dışa dönük mazgal niş bulunmaktadır. Yapının güney duvarında ise aynı hat üzerinde uzanan iki silindirik burç arasında 15 tane top atışı için kullanılan mazgal açıklık yer almaktadır. Kalenin kuzey duvarında 40 tane dışa dönük mazgal niş yer almaktadır. Kalenin güneybatı kapısının solunda kalan duvarda beş tane mazgal niş bulunur. Yine kalenin güneybatı kapısının sağında kalan duvarda ise on tane dışa mazgal tüfek atışı için kullanılan niş bulunmaktadır. Kalenin güney sur duvarı boyunca uzanan 1,5 metre yüksekliğinde Arnavut kaldırımli seğirdim yolu yer alır. Güney duvarı boyunca uzanan seğirdim yolunun güneybatısı ve güneydoğusunda toplam dört tane olmak üzere gözetleme hücreleri bulunur. Bu gözetleme hücrelerinin üç tanesi bugün hala ayakta iken güneybatı tarafına düşen gözetleme hücresi toprak altında kalmıştır.

Kalede mescit, su deposu, tonozlu mekan ve bugün sadece katıntısını gördüğümüz kışla binası mevcuttur.

Mescit dıştan 10.40x12.20 metre ölçülerinde dikdörtgene yakın bir plan özelliği göstermektedir. Güneydoğu yönünde olan mescidin güneydoğu duvarı ayakta. Yapının inşa malzemesi düzgün olmayan kesme taş, sivri kemerli pencereler ise tuğla kullanılmıştır. Bu sivri kemerli pencerelerin sonradan bir onarım gördüğü anlaşılmaktadır. Kible duvarının ortasında giriş ekseninde yer alan mihrap yarım kubbeli kavsaradan oluşmaktadır. Beden duvarından dışa çıkıntı yapmayan mihrap pencereleri ve duvarı oluşturan malzeme ile yapılmıştır.

Su deposu dışardan 9x6.60 metre ölçülerinde dikdörtgene yakın bir plan özelliği göstermektedir. Girişin güneydoğusuna denk gelen su deposunun duvarlarında düzgün olmayan kesme taş, giriş kapısı kemerinde ise tuğla kullanılmıştır. Yarım dairesel kemerli giriş kapısının daha önceden pencere olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Su deposunun batı ve doğu duvarında 4 tane kapalı kareye yakın nişe rastlanmaktadır. Ayrıca giriş kapısının sağ yanından geçen su künklerinin bulunması da burasının bir su deposu olarak kullanıldığını açıkça gösterir. Tuğla

malzemedan kasetleme tekniği ile yapılmış tonoz örtü sistemine sahiptir. Ayrıca içteki duvarlar yarıya kadar beyaz harç ile sıvanmıştır.

Karargah dışardan 9.20x18.20 metre ölçülerinde giriş kapısının kuzeydoğusunda dikdörtgen plan özelliği göstermektedir. Önünde tonoz örtülü koridor ile yapıya giriş sağlanmıştır. Koridor kapılarında devşirme malzeme duvarlarda ise düzgün olmayan taş malzeme kullanılmıştır. Bu koridor karargahı korur niteliktedir. Karargah kapısı oldukça büyük, yuvarlak kemerlidir. Kasetleme tekniğinde yapılmış tonoz örtü sistemi kullanılmıştır ve beyaz harçla sıvanmıştır. Karargahın duvarları da düzgün olmayan kesme taş ile yer yer köşelerde düzgün kesme taş kullanılmıştır. Saçak silmeleri kuzeydoğu ve güneybatı duvarları boyunca devam eder.

Kışla binasından ise, günümüze temel haricinde hiçbir şey kalmamıştır. 9.60x7.00 metre uzunluğundadır. Giriş kapısının kuzey batısında karargah ile aynı hat üzerindedir.

Seğirdim yolu boyunca uzanan gözetleme hücreleri, yuvarlak kemerli tonoz örtülü bir özellik göstermektedir. Duvarı ise düzgün kesme taş malzeme kullanılmıştır.

Yapının mimari elemanlarına baktığımız zaman karşımıza, tonoz örtü sistemi, içe ve dışa mazgal pencereler, mazgal nişler, yarım dairesel ve sivri kemer kuruluşları giriş kapılarına baktığımız zaman ise kuzeydoğu kapısında yarım dairesel kuruluşunun üzerinde bir kısmı günümüze ulaşmamış mermer blokları görmekteyiz. Yine aynı kapı açıklığında kemer başlangıcının hemen altında kapı mili zıvanası her iki tarafta görölmektedir. Kapı kuruluşunu çepeçevre saran yatay ve düşey silmeler, içi bükey ve dış bükey kaval silmelerle birlikte yer almaktadır. Kapı kuruluşu dışa taşkın üçgen alınlıkla son bulmaktadır. Güneybatı kapısında ise mimari olarak bir şey kalmamıştır. Ancak yarım dairesel kemer kuruluşunun üzerinde iç bükey ve dış bükey kaval silmeli, yapıdan dışa taşkın kapı lentosunu görmekteyiz.

Yapıda fazla dekoratif ögeye rastlanmamaktadır. Kuzeydoğu giriş kapısındaki kaval silmeleri, karargahtaki kuzeybatı ve güneydoğu boyunca uzanan saçak silmelerini dekoratif öge olarak sayılabilir.

Yapıda malzeme olarak kum taşının kullanıldığını görülmektedir.. Bunun yanında kaba kesme taş, tuğla, devşirme malzeme, kuzeybatı kapısında köfeki taşı kullanılmıştır. Köfeki taşı mideye gibi deniz kabuklarında oluşmuş, kum taşı ile karıştırılmış bir yapı malzemesidir. Kapı sövelerinde eflatun granit (adi granit) kullanılmıştır. Çay taşı da azda olsa kalker kullanılmıştır. Harç olarak ise beyaz harcın yanı sıra iri taneli kireç kum az sayıda tuğla kırığı ile karıştırılmış harç kullanımı da görülmektedir.

3.Tarihlendirilmesi :

III.Selim zamanında başlayan inşası başlayan kale yapımı II.Mahmut döneminde tamamlanmıştır. (bkz. Nara Kalesinin tarihlendirilmesi bölümüne s.52-53)

15 ocak 1953 tarihinde Eceabat kaymakamı Nihat Alp'in hazırlattığı raporda şimdi olmayan ve nerede buldukları bilinmeyen kitabede şöyle yazmakta imiş;

Doğu Kapısı Kitabesi

“Yapılmaz hani viran zalim zamanında
Esir etmiş iki ağdasını sulh ve sahillerde
Kilit astı Bigalı Tabya ile babı deryaya
Müeyyed eyle sün Mevla ki etti zevilten ihya
Safh kılın İstanbul kasunu izzet ta tarihi
Harap eder bir yer koymaya dünyada Hanı Mahmut
Neye eyler gaza esbabını Hanı Mahmut
Edüp Bigalı ile izharı Harikulade Hanı Mahmut
Yetiştı çün dünyaya himmet gelip imdada Hanı Mahmut

Batı Kapısı Kitabesi

Bin sene devlet ana bahtı gibi yar olsun
Kafir an sikteda ve hanekane sebhadar olsun
Öyle isterdi ki cihan gıpta güz ar olsun
Nerberyadeyü felek düşmana dar olsun
Yaptı bu tabya hüda ve her zaman var olsun 1233/1818.”¹¹⁹

---

¹¹⁹ EREN, Ramazan, a.g.e., s.35.

J-ÇAMBURNU KALESİ

İnşa Tarihi : 1839-1861

Yapan : Bilinmiyor.

Yaptıran : Sultan Abdülmecid.

Vakfiye : Bilinmiyor.

Onarımlar : 1882 (Osmanlı).

İnceleme Tarihi : 25-06-2004

Resim No. : 245-254

Şekil No. : 24

1. Yeri :

Çanakkale ili, Eceabat ilçesi yerleşim merkezinin 1500 metre (1,5 km.) güneyinde, Çanakkale Boğazı sahilinde, Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Park Müdürlüğü sınırları içinde yer almaktadır.

2. Mimari Tanımı :

Yapı, yaklaşık olarak 75x50 metre ölçülerinde, dikdörtgen planlıdır. Yapının içinde, deniz tarafında, kademe duvarı toprakla örtülü, üzerine silahların yerleştirildiği (seğirdim yeri) bir yükselti mevcuttur. Kale içinde günümüze gelen tek yapı cephaneliktir. Cephanelik dikdörtgen planlı olup, kalın beden duvarlarına oturan tonoz örtü sistemine sahiptir. Üzerinde koruyucu bir madde kullanılmamıştır. Cephaneliğe giriş güvenlik amacıyla bir koridorla kapatılmış, giriş buradan sağlanmıştır. Yapıda herhangi bir pencere mevcut değildir.

Kaleye giriş kuzey-doğu cephesinden, bugün sadece kapı söve boşlukları kalan taç kapıdan sağlanmaktadır. Bigalı kalesinde olduğu gibi Çamburnu Kalesi'nde de kuzey-doğu kapısının aksında güney-batıda bir taç kapı daha olduğu düşünülmektedir. Ancak yapının güney-batı duvarı bugün mevcut olmadığı için bu konu hakkında kesin bir şey söylememek mümkün değildir. Tüm duvar ve sur

yüksekliği yaklaşık olarak iki metreyi bulan kale daha çok gözetleme ve kontrol amacıyla yapılmıştır. Yapının mevcut kuzey-doğu duvarında ve kuzey duvarında ite yarı dairesel kemerli pencereler kullanılmıştır. Kalenin denize bakan duvarı değirmi olup, dandanları mazgal biçimindedir.

Kale inşasını takip eden yıllarda, harp tekniklerindeki hızlı gelişme karşısında işlevini yitirmiştir. Yapı üzerinde kayda değer bir onarım izine rastlanmamıştır. Uzun bir süre kullanılmaması, bakımsız kalması, zayıf malzemesi ve de doğal koşullar hızlı bir tahribata neden olmuştur. Deniz kıyısında olması ve bölgedeki sürekli rüzgar bu tahribatın önemli etkenlerindedir. Abdülhamit döneminde onarımda geçmiştir.

Savunma yapısı olmasına rağmen, dönemin sorunlarına bağlı olarak, malzeme ve teknik olarak zayıftır. Yapının deniz cephesinde, muhtemelen yakın çevredeki (Sestos) eski yapılardan alınan taş bloklar kullanılmış olabilir. Yapının kuzey-batı cephesi almaşık teknikte zayıf malzemeye sahiptir.

3. Tarihlendirme :

anakkale boğazdaki tahkimatlar XVIII.yüzyıl ortalarından sonra bakımsızlıktan çok harap durumdaydı. 1769 yılında Baron de Tott ve Mustafa Bey'in yaptıkları birçok savunma yapısı ihmal edilmiş, kısa sürede yıpranmıştı.¹²⁰ 1807 yılında Amiral Duckworth yönetimindeki İngiliz donanması Çanakkale Boğazı'nı geçerek İstanbul önlerine gelince, boğazda yeni tahkimatlara ihtiyaç olduğu anlaşılmıştır. Moltke, İngiliz Donanmasının daha İstanbul da iken Çanakkale'nin çarçabuk harp edebilecek hale getirildiğini ve çaresiz geri dönen İngiliz donanmasının Çanakkale geçişinde önemli kayıplar verdiğini yazar.

Bu olaylar üzerine III.Selim Osmanlı hizmetinde bulunan istihkam subayı, M.Juchereau de Saint-Denys'e bir rapor hazırlatır. Raporda boğazın savunmasının

---

¹²⁰ RACZSYKİ, Edward, a.g.e., s.147.

yeterli olmadığı ve nara burnunun tahkiminin gerekliliği vurgulanır. 1808 yılında III.Selim boğazın tahkimatını yeniden ele alır. Galata muhafızı Çelebi Mustafa Ağa Akdeniz Boğazı Seraskerliğine ve Çelebi Ömer Paşa da Limni muhafızlığına tayin olunarak, boğazın her iki sahilinde yeni kaleler inşasına tayin edilir. Bu yıllarda çok sayıda tabya ile, Nara ve Bigalı kaleleri inşa edilir.

1839-1861 yılları arasında boğazda yeni istihklara ihtiyaç duyulmuş ve Sultan Abdülmecid tarafından Çanakkale Boğazı'na Karşılıklı olarak Anadolu yakasında Mecidiye Kalesi, Avrupa yakasında Çamburnu Kaleleri inşa edilmiştir.

K-MECİDİYE KALESİ

İnşa Tarihi : 1839-1861

Yapan : Bilinmiyor.

Yaptıran : Sultan Abdülmecid.

Vakfiye : Bilinmiyor.

Onarımlar : 1882 (Osmanlı).

İnceleme Tarihi : 02-07-2004

Resim No. : 255-275

Şekil No. : 25

1.Yeri :

Çanakkale il merkezinde, Nara caddesi üzerinde kıyıda yer almaktadır.

2.Mimari Tanımı :

Yapı harap durumda olup, günümüzde sadece güney yönde yer alan, yarı dairesel kemerli iki taç kapısı ayakta kalabilmiştir. Planı hakkında çok sağlıklı bir fikir vermemekle birlikte, bugünkü hali ile eski sur duvarları yerine tabyalar yerleştirilmiş olduğu düşünülmektedir. Buna göre bir plandan bahsetmek gerekirse yaklaşık olarak dikdörtgen planlı olduğu ve deniz kıyısı tarafının da dışa doğru kırılma yaptığı söylenebilir.

Günümüzde Sultan Abdülmecid ve II.Abdülhamit döneminde inşa edilmiş olan tabyalar, koğuşlar, karargah binası ve diğer birimler mevcuttur. İçerisinde birde su kuyusu ile II.Abdülhamit döneminde yapılmış olan bir çeşme bulunmaktadır.

3.Tarihlendirilmesi :

Yapının ilk olarak Bigalı ve Nara Kalelerinin inşaatına mütakib Çamburnu Kalesi ile karşılıklı olarak Sultan Abdülmecit 1839-1861 yılları arasında yapıldığı

düşünölmektedir. Ancak yapı hakkında kaynaklarda yeterince bilgi olmaması ve orijinal kitabesinin olmayışı tarihlendirmede zorluklar yaratmaktadır.

Kale hakkında bugün bilinen ise Sultan Abdölmecid döneminde bir kale, II.Abdölhamid döneminde ise bir tabya olarak kullanıldığıdır.

Yapının güney yönündeki kapılardan doğudaki kapı üzerindeki kitabede şöyle yazmaktadır;

Kudret-i Kutsiyetiyle Mülkünü İmar Eyledi
İftihar-ı Ali Osman Hazret-i Abdölhamit
Padişah-ı Bahru-ber Sultanı Menduhuleser
Şehriyar-ı Kani Haydar-ı Zafer Şah-ı Vahit
Başlanıp Kalmıştı Bu Hüsnü Musit Na Tamam
Kıldı İtmamım İrade Ol Şehinşah-ı Ferit
Buldu Ahdu Şevketinde Hüsnüsuretle Hitam
Oldu Mülkü Subesu Bu Takviyyetten Müstefit
Yadigar-ı Valit Şehinşah Şah-ı Devrandır
Ahenin Baru Bu İstihkam ve Bu Sedduşehit
Nam-Alısı Mecidiye Hisarı Üstüvar
Mevkii Durrubar Satvet Bender-ı Bahrisefit
Oldu Şadan Ruhu Firdevs Aşıyan-ı Abdölhamit
Yarab... Ol Zilli Celilin Tacidar-ı Ali
Saye-i Bahş Mülkü Millet Kıl İla Yovmulvahit
Zeylu Zer Tura Eder Eşref Kulu Tarihini
Kaleye Nev Burç Nusrat Yaptı Han-ı Abdölhamit

Hicri 1299

Miladi 1882

II.Abdölhamid'e övgülerin yer aldığı bu kitabede; kalenin yeniden tahkim edildiği ve yeni burçların yani tabyaların yapıldığından bahsedilmiş, bu

yenilemelerin tarihi verilmiştir. Bu kitabeden de anlaşıldığı gibi kalenin bugünkü haline getirilişi II.Abdülhamid döneminde olmuştur.

Birçok kez onarımlardan geçen kale, I.Dünya savaşında da kullanılmış ve tahrip olmuştur. Şuan askeri birlik içinde itfaiye bölüğü tarafından kullanılmaktadır.

V.DEĞERLENDİRME

Çanakkale Boğazı'ndaki kalelerden; Gelibolu Kalesi'nin liman ağzındaki kulesi ile bir kısım sur duvarı, Kilitbahir Kalesi ve Kale-i Sultaniye'nin tamamı, Sestos(Akbaş), Seddülbahir, Kumkale, Bigalı, Nara, Çamburnu Kalelerinin büyük bir kısmı, Mecidiye(Köseburnu) Kalesi'nin sadece iki kapısı ve bir kısım sur duvarı, Kilye Kalesi'nin ise harap halde sadece bir kulesi zamanımıza ulaşabilmiştir.

Bunlardan Gelibolu Kalesi orijinalinde şehri kuşatan surlardan ve belirli aralıklarla yerleştirilen kulelerden ve iç içe iki suni limandan oluşmaktaydı. Bugün ise Namık Kemal İlkokulunun bahçesinde kalan bir kısım sur duvarı ile liman ağzında bir kule görülmektedir. Kulenin malzeme ve tekniğinden Osmanlı eklemesi olduğu Namık Kemal İlkokulunun bahçesindeki almaşık teknikle yapılmış olan sur duvarının ise Bizans dönemine ait olduğu düşünülmektedir.

Kilitbahir Kalesi planı itibariyle Osmanlı kaleleri içinde özel bir yere sahiptir. Fatih Sultan Mehmet'in geometriye düşkünlüğünün yansıdığı Kale üç yapraklı yonca planı ile kuvvetli bir savunma sitemine sahiptir. Bir dış sur , iç kale ve iç kale içinde birde iç kule yer almaktadır. Konumu itibariyle boğazı ateşe tutabilecek şekilde yerleştirilmiştir. Hisarpeçeye sahip Kaleye Kanuni döneminde ek olarak ikinci bir avlu ve kule inşa edilmiştir. Restorasyon çalışmaları bitmek üzere olan kale sağlamlığını korumaktadır.

Kilitbahir Kalesi'nin tam karşısında Sarıçay'ın yanındaki düzlüğe inşa edilen Kale-i Sultaniye, yaklaşık olarak kare planlıdır. Belirli aralıklarla çokgen ve dairesel planlı kulelerle desteklenmiştir. Bir dış kale ve iç kaleden oluşmaktadır. İçerisinde iki cami, bir cephanelik ve koğuşlar bulunmaktadır. Denize bakan kısımları XIX.yüzyılda yıkılarak tabyalar inşa edilmiştir. Şu an askeri müze olarak kullanılan kale sağlam bir şekilde bugünde ayaktadır.

Çanakkale Boğazı'nın Ege Denizi girişinde yer alan Seddülbahir Kalesi kademeli bir plan anlayışıyla, asimetrik bir plana sahiptir. Yaklaşık olarak

dikdörtgen bir plandadır. Denize bakan kısmı ortada kırılma yapmaktadır. Kalenin içerisinde bugün mevcut bir yapı yoktur. Birinci Dünya Savaşı'nda büyük ölçüde zarar gören kale harap haldedir.

Seddülbahir Kalesi'nin tam karşısında Anadolu yakasına yapılan Kumkale yaklaşık olarak kare planlı olup, çokgen kulelerle takviye edilmiştir. Kale suruna bitişik sonradan eklenildiği düşünülen küçük hamam ile kale suru dışında çifte hamam niteliğinde büyük hamam yer almaktadır. Yine kale surlarının dışında bir cami ve depolu bir çeşme yer almaktadır. Kalenin denize bakan kısımları XIX.yüzyılda yıkılarak yerine tabyalar inşa edilmiştir. Venedik gemilerinin saldırılarına karşı yapılan kale bugün askeri birliğe ev sahipliği yapmaktadır.

XVIII.yüzyılda yapılan Bigalı Kalesi dikdörtgen planlı olup, dört köşede çokgen ve dairesel planlı kulelerle desteklenmiştir. Yapıya iki kapı ile giriş sağlanmaktadır. Kale içinde harp halde bir cami, bir depolu çeşme, karargah binası bugünde görülebilmektedir.

Bigalı Kalesi'nin tam karşısında bir burun üzerine inşa edilen Nara Kalesi planı ile farklılık gösterir. İç ve dış bükey dış sur ile yarım kubbelerle oluşturulan yaklaşık kare planlı iç kaleden oluşmaktadır. Özellikle iç kale örtü sistemi ile farklıdır. Ortada sekizgen bir ayağa yarım kubbeler bindirilmiş durumdadır. Kale Burun da yer alması nedeniyle boğazın hem Marmara Denizi tarafını hem de Ege Denizi tarafını rahatlıkla görebilmektedir. Bu nedenle önemli bir konuma sahiptir.

Bugün Gelibolu Milli Parkı'nın içinde kalan Çamburnu Kalesi dikdörtgen planlı olup, deniz tarafı değırmidir. Kale içerisinde bugün görülebilen harap durumda bir karargah binasıdır. Kale daha çok bir karakol niteliğinde yapıldığından sur duvarını yüksekliği azdır.

Çamburnu Kalesi'nin karşısında yer alan Mecidiye(Köseburnu) Kalesi'nden ise günümüze sadece iki kapısı ulaşabildiği için planı hakkında pek bir şey söylemek

mümkün değildir. Yapı orijinalliği kaybetmiş olup, bugün görebildiğimiz XIX.yüzyılda inşa edilmiş tabyalardır.

Antik bir yerleşim üzerinde kurulan Sestos kalesi harap durumda olup, almaşık teknikli sur duvarı ile Bizans özelliği taşımaktadır.

Gravürlerde görebildiğimiz Kilye Kalesi'nde günümüze ulaşan sadece dairesel planlı bir kule ve bir kısım sur duvarıdır. Kule almaşık tekniği ve dairesel planı ile Bizans özelliği taşımaktadır.

Savunma yapıları olmaları nedeniyle süsleme öğelerine pek rastlanmayan Kalelerden Kilitbahir Kalesi'nin sur duvarları üzerinde tuğlaların farklı dizilişleri ve mermer top güllerinin yerleştirilişi bir süs unsuru olarak düşünülebilir.

Malzeme olarak genellikle kesme taş, kum taşı yer yer tuğla kullanılmıştır. Kilitbahir ve Kale-i Sultaniye'nin ana kulelerinin katları arasında ahşap kullanımı da görülmektedir.

Mazgal pencerelerin kullanıldığı kalelerde savunma amacına yönelik açılı kuleler genellikle çokgen, kare ve dairesel planlı olarak yapılmıştır.

Kaleleri yapan ustalar hakkında çok fazla bilgi edinemediğimiz kalelerden mimarı tam olarak bilinen Seddülbahir ve Kumkale kaleleridir. Bu kaleler, Mimar Mustafa Ağa tarafından yapılmıştır. Kilitbahir ve Kale-i Sultaniye kalelerinin yapımının da Yakup bey tarafından idare edildiği bilinmektedir. Bu iki kale için adından söz edilen Mimar Muslihiddin'in, kalelerin mimarı olduğuna dair kesin kanıtlar yoktur. Diğer kalelerin mimarları hakkında bilgi mevcut değildir.

Çanakkale Boğazı'ndaki kalelerden Kilitbahir Kalesi, plan itibariyle özel bir yere sahiptir. Dairesel dış duvarları ile merkezi bir plan anlayışı ortaya koyan kale, boğaza hakim konumda inşa edilmiştir. Kendisinden seksen yıl sonra İngiltere'de VIII.Henry tarafından İtalyan mimarlara yaptırılan Dean ve St.Mawes Kaleleri de

merkezi yapıları ve deniz kıyısındaki konumları ile Kilitbahir Kalesi'ne benzemektedir.¹²¹(Ş.26) Bu bağlamda, hem Kilitbahir Kalesi hem de Dean ve St.Mawes Kaleleri açılı tabyanın tüm olanaklarını dairesel planları ile kullanmışlardır.

Kale-i Sultaniye, Kumkale ve Seddülbahir, Bigalı, Çamburnu ve Mecidiye kaleleri yaklaşık olarak dikdörtgen planlıdır. Ancak yapıldıkları dönem itibariyle farklılar göstermektedirler. Kale-i Sultaniye Osmanlı Mimarisi'nde sıkça kullanılan dikdörtgen planı ile Roma kastrumlarını hatırlatır. Kale, içindeki ana kulesi ile Seddülbahir ve Kumkale'den ayrılır. Aynı zamanda Kale-i Sultaniye Seddülbahir'de olduğu gibi bir hisarpeçeye sahip değildir. Kale-i Sultaniye, Kilitbahir ve Nara Kaleleri'nde olduğu gibi içerisinde bir ana kule bulundurmaktadır. Boğazdaki diğer kalelerde ise, ana kule bulunmamakla birlikte içerisinde kışla binaları barındırırlar. Aynı zamanda Kale-i Sultaniye, Kumkale ve Seddülbahir Kaleleri'nde sur duvarlarının yüksek olmasına karşın Bigalı, Nara, Çamburnu ve Mecidiye Kalelerinde sur duvarları, dönemin top teknolojisindeki gelişmeler göz önüne alınarak, alçak tutulmuşlardır. Bigalı, Nara, Çamburnu ve Mecidiye Kalelerinin bu özellikleri ile kaleden çok karakol niteliğinde yapılar oldukları söylenebilir.

Gelibolu Kalesi, orijinalinde şehri kuşatan bir dış kale ve merkezde bir iç kaleden oluşurken; Sestos Kalesi, boğaza hakim bir tepe üzerinde bir gözetleme amacı güdülerek yapılmıştır. Kilye Kalesi ise, içinde bulunduğu koyu ve arkasındaki vadiyi korumak amacıyla topografyaya uygun bir şekilde yerleştirilmiştir.

Çanakkale Boğazı'nda yapılan kaleler belli bir amaca yönelik olarak boğazın kilit noktalarına yerleştirilmiş, bu sayede boğaz güvenlik altına alınmaya çalışılmıştır. İstanbul Boğazı da Çanakkale Boğazı gibi kalelerle tahkim edilmiştir. Rumeli hisarı boğazın en dar yerinde Anadolu Hisarı'nın karşısındaki, dik bir sırta topografyanın şartlarına ve arazinin stratejik özelliklerine uygun şekilde yapılmıştır.

---

¹²¹ Ayrıntı için bkz.ÖZGÜVEN, H. Burcu, a.g.e., s.144.

Çanakkale ve İstanbul Boğazı'na yapılan kaleler hem konumları hem de yapılaş amaçları ile savunmanın yanısıra saldırıya yönelik yapılmış, nokta vuruşlu kalelerdir denilebilir.

SONUÇ

Tarih boyunca çeşitli kültürlere ev sahipliği yapan Çanakkale kenti ve boğazı, jeopolitik önemini sürekli korumuştur. Burada antik dönemden itibaren savunmaya yönelik tahkimatlar yapılmıştır.

Bizans döneminde boğaza, I.Justinianus tarafından surları yıkılan Gelibolu Kalesi yeniden yaptırılmıştır. I.Justinianus, aynı zamanda Sestos'da bir kale ve yine bu kale yakınlarında bir tahkimat inşa ettirmiştir. Çanakkale Boğazı Osmanlı İmparatorluğu'nun eline geçtiğinde ise; Yıldırım Beyazıd döneminde Gelibolu Kalesi'nin tam karşısında Lapseki'de bir kale inşa edilmiş ve bu kale daha sonraki yıllarda yıkılmıştır. Yıldırım Beyazıd döneminde boğazı güvenlik altına alma amacıyla başlayan karşılıklı kale yapımı daha sonraki yıllarda da devam etmiştir. Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'un fethinden yaklaşık on yıl sonra Marmara Denizi'ni bir iç deniz haline getirerek İstanbul'u güvence altına almak için Çanakkale Boğazı'nın en dar yerine karşılıklı olarak Kilid-ül Bahr(denizin kilidi) ve Kale-i Sultaniye Kalelerini yaptırmıştır. Fatih Sultan Mehmet'ten sonra değişik zamanlarda, boğazın korunmasının yetersiz olduğu düşünülerek karşılıklı altı kale daha yaptırılmıştır. 1657-1659 yıllarında Çanakkale Boğazı'nın girişinde; Ege Denizine bakan yerde karşılıklı olarak; Anadolu yakasında Kumkale, Avrupa yakasında Seddülbahir Kalesi, IV.Mehmet'in annesi Valide Sultan tarafından masrafları karşılanmak üzere Frenk Ahmet Paşa'ya inşa ettirilmiştir. XVIII.yüzyılda ve XIX.yüzyılda boğazda kale inşasına devam edilmiştir. Çamburnu, Mecidiye(Köseburnu), Naraburnu, Bigalı Kaleleri bu dönemde inşa edilmiştir.

Yüzyıllar boyunca önemini koruyan Çanakkale Boğazı, Akdeniz ve Ege Denizi'nden Marmara yoluyla Karadeniz'e geçişte kilit noktası olmuştur. Bu nedenle her zaman askeri bir bölge olarak korunmasına önem verilmiştir.

Çanakkale Boğazı'na yapılan kaleler, hem askeri mimarinin gelişim sürecini hem de devletlerin siyasi ve ekonomik gücünü görmek açısından büyük önem taşımaktadır. Yapıların mimarisi göz önünde tutulduğunda sur duvarlarının

yüksekliğinin ve kalınlıklarının azaldığını görmek mümkündür. Bunu zamanın ihtiyaçlarına, askeri teknolojinin gelişmesine ve ekonomik duruma bağlamak mümkündür. Bu farklılıklar ateşli silahların gelişimine bağlı olarak etkileşim içinde günümüze kadar devam etmiştir. Kale yapımı zamanla terk edilerek, XIX.yüzyılda tabya ve bonetler yapılamaya başlanmıştır. Ancak yine de Birinci Dünya savaşında da kullanıldığını gördüğümüz kaleler stratejik konumlarında dolayı bugünde önemini korumaktadır.

Sonuç olarak, Çanakkale Boğazı'nın stratejik öneminden dolayı yapılan kaleler, bu bölgenin önemini ortaya koymakla birlikte, bu bölgede hüküm sürmüş devletlerin siyasi ve ekonomik gücünü yansıtmaktadır. Aynı zamanda çeşitli zamanlarda yapılan kalelerle, askeri mimarinin bir parçası olan kale mimarisinin gelişimini de burada açıkça görmek mümkündür.

KAYNAKÇA

AKTEPE, M. Münir

- 1950 “Osmanlı’ların Rumeli’de İlk Fethettikleri Çimbi Kal’ası”, Tarih Dergisi, İstanbul Edebiyat Fakültesi Yayınları, Sayı: II., İstanbul. s.283-306.

AKURGAL, Ekrem

- 1989 Anadolu Uygarlığı, İstanbul.

ALTUN, Ara

- 1978 Anadolu’da Artuklu Devri Türk Mimarisi’nin Gelişmesi, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

- 1988 Ortaçağ Türk Mimarısının Anahatları İçin Bir Özet, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

ANONİM

- 1998 “Evliya Çelebi Anlatıyor”, Kuşu’nun Son Ötüşü / Çanakkale Destanı, Boğaziçi Yayınları, İstanbul. s.20-21.

ANONİM

- 1991 Kalebodur Tarafından Hazırlanan 1991 Takvimi, Çanakkale.

ANONİM

- 1983 Osmanlı Döneminde İnşa Edilmiş Kale ve Tabyalar(Çanakkale Boğaz Boğaz Komutanlığı Tarafından Hazırlanmıştır), Çanakkale.

ANONİM

- 1997 Arkeolojik ve Tarihi Sitler, Gelibolu Barış Parkı Uluslararası Yarışma Bürosu-Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.

ANONİM

2002 Gravürlerle Türkiye (Anadolu), Haz.:Mustafa Sevim, Kültür Bakanlığı Yayınları, Cilt 1, Ankara.

ARIK, Rüçhan

2000 Kubadabad, İş Bankası Yayınları, İstanbul.

ARSEVEN, Celal Esad

1998 Sanat Ansiklopedisi, M.E.B. Yayınları, İstanbul

ATEŞ, İbrahim

1988 “Vakıf ve Vatan Savunması”, Vakıflar Dergisi, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Sayı:20, Ankara. s.1-15.

ATSIZ

1992 Aşık Paşaoğlu Tarihi, MEB. Yayınları, İstanbul.

AYVERDİ, Ekrem Hakkı

1953 Fatih Devri Mimarisi, İstanbul Fetih Cemiyeti İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul.

1972 Osmanlı Mimarisinde Çelebi ve II.Sultan Murad Devri 806-855(1403-1451), İstanbul Fetih Cemiyeti İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul.

1976 İlk 250 Senenin Osmanlı Mimarisi, İstanbul Fetih Cemiyeti İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul.

BABINGER, Franz

1953 Mehmed der Eroberer und Seine Zeit Welten Stürmer Einer Zeitenwende, F.Bruckman.München, Germany.

BAYDUR, N

1970 Kültepe (Kaniş) ve Kayseri Tarihi Üzerine Araştırmalar, İstanbul.

BELLİ, Oktay

1998 Anzaf Kaleleri ve Urartu Tanrıları, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

1982 “Urartular”, Anadolu Uygarlıkları (Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi), C.1, Görsel Yayınlar. s.140.

BİLİCİ, Faruk

2004 XIV.Louis ve İstanbul’u Fetih Tasarısı (Louis XIV Et Son Projet De Conquete D’İstanbul, Türk Tarih Kurumu Yayınları, XI.Dizi, Sayı: 11, Ankara.

BORAN, Ali

1999 “Osmanlı Dönemi Kale Mimarisi”, Osmanlı Ansiklopedisi, Yeni Türkiye Yayınları, Cilt: 10, Ankara. s.347-360.

2002 “Türk Sanatında Kale Mimarisi”, Türkler Ansiklopedisi, Yeni Türkiye Yayınları, Cilt: 7, Ankara. s.878-892.

2000 Anadolu İç Kale Cami ve Mescidleri, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

CASTELLAN H.

1808 Letter Surla Noree. I.Hellespantes Constoninople, Paris

CERASI, Maurice M.

2001 Osmanlı Kenti (Osmanlı İmparatorluğu’nda 18. ve 19. Yüzyıllarda Kent Uygarlığı ve Mimarisi), Çev.:Aslı Atasoy, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

CEZAR, Mustafa

1977 Anadolu Öncesi Türklerde Şehir ve Mimarlık, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.

1985 Tipik Yapılarıyla Osmanlı Şehirciliğinde Çarşı ve Klasik Dönem İmar Sistemi, Mimar Sinan Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

COOK, J.M.

1973 The Troad (An Archaeological and Topographical Study), At The Clarendon Press, Oxford.

SOLAK-ZADE TARİHİ

1989 Haz.: Vahid Çabuk, Kültür Bakanlığı Yayınları, C.1, Ankara.

ÇAKMAK, Şakir ve Aydoğan Demir

1998 “Denizin Kilidi”, Erken Osmanlı Sanatı, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İzmir.

DUKAS

1956 Bizans Tarihi, Çev.:Vilademir Mirmiroğlu, İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul.

EMECEN, Feridun

1990 “Gelibolu”, İslam Ansiklopedisi, Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt:14, İstanbul. s.1-6.

EREN, Ramazan

1990 Çanakkale ve Yöresi Türk Devri Eserleri, Çanakkale.

1994 Çanakkale İli'nin Tarih İçindeki Gelişimi ve Folklor İncelemeleri, Çanakkale.

EVLİYA ÇELEBİ

1971 Seyahatname, Haz.:Zuhuri Danışman, C.VIII., İstanbul.

EVLİYA ÇELEBİ SEYAHATNAMESİ

2001 Haz.:Y., Dağlı., S.A. Kahraman ve İ. Sezgin Yapı Kredi Yayınları, 5.Kitap, İstanbul.

EYİCE, Semavi

1993 “Çanakkale Hisarı”, İslam Ansiklopedisi, Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt: 8, İstanbul. s.203-205.

1980 “Çanakkale Boğazı Kalelerinin XVI.Yüzyılda İtalya'da Basılmış Gravürleri”, Bedrettin Cömert'e Armağan, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara. s.257-275.

FEDDEN, Robin and John Thomson

1967 Crusader Castles, ?

FREELY, John

1999 “Çanakkale”, Türkiye Uygarlıkları Rehberi, Yapı Kredi Yayınları, Cilt: 2, İstanbul. s.25-26.

FOSS, Clive

2001 Nikomedia(Anadolu'daki Ortaçağ Kalelerinin İncelenmesi III). Çev.:F.Yavuz Ulugün, İzmir Rotary Kulübü Yayınları, İzmir.

FOSS, Clive and David Winfield

1986 Byzantine Fortifications, University of South Africa Pretoria.

GABRIEL, Albert

1941 İstanbul Türk Kaleleri, Çev.:Rıfat Ilgaz, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul.

HAMMER, Joseph von

1822 Constantinopolis und der Bosporus, Pesth Hartleben's Verlag.

1991 Osmanlı Tarihi, Çev.: Mehmet Ata, M.E.B. Yayınları, C.II, İstanbul.

HASOL, Doğan

1998 Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, Yem Yayınevi, İstanbul.

HÖGG, Hans

1932 Türkenburgen an Bosporus und Hellespont, Dresden.

IŞIK, Mustafa

2001 Hicri 1255 – 1256 (M.1839-1840) Tarihli Çanakkale Şer'iyeye Sicilinin Sosyo – Ekonomik Yapısının Değerlendirilmesi ve Tarnskripsiyonu. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.

İBN BİBİ

1996 El Evamirü'l-Ala'iyeye Fi'l-Umuri'l-Ala'iyeye (Selçuk Name), Çev.: Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

İNCE, Cevat

2005 Kilitbahir Kalesi, Namazgah Tabyası ve Ertugrul Tabyası Tarihçe Raporu, Çanakkale.

İRDESEL, Mehmet

1998 Gelibolu ve Yöresi Tarihi, Geltur Turistik Yayıncılık, Gelibolu.

KAMPMAN, A.A.

1959 “Yakın-Doğuda Haçlılar Devrine Ait Kaleler”, Belleten, Türk Tarih Kurumu Basımevi, C.XXIII., Ankara. s.89-92.

KARAL, Enver

1946 Osmanlı Tarihi, (Nizam-ı Cedit ve Tanzimat Devirleri), Türk Tarih Kurumu Yayınları, C.V., Ankara.

KENNEDY, Hugh

1994 Crusader Castles, Cambridge University Press, Cambridge.

KÖSE, Teslim

1997 Diyarbakır Kalesi ve Surları (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi.

KRİTOVULOS

1968 İstanbul'un Fethi (Tarih-i Sultan Mehmed Han-ı Sani), Çev.:Karolidi, Haz.:Mustafa Gökman, Kitapçılık Ticaret Ltd. Yayınları, İslam ve Türk Kültürü Eserleri Serisi No: 10, İstanbul.

KUNİHOLM, Peter

2000 Dendrochronologically Dated Ottoman Monuments, Plenum Publishers, New York.

KURTOĞLU, Fevzi

1938 Gelibolu ve Yöresi Tarihi, Edirne Eserleri Sevenler Kurumu Yayınları, Sayı: 3, İstanbul.

NAUMANN, Rudolf

1998 Eski Anadolu Mimarlığı, Çev.:Beral Marda, TTK. Yayınları, Ankara.

MACQUEEN, J.G.

2001 Hititler ve Hititler Çağında Anadolu, Arkadaş Yayınevi, Ankara.

MİRMİROĞLU, Vilademir

1947 Fatihin Donanması ve Deniz Savaşları, İstanbul Belediyesi Yayınları, İstanbul.

MOLTKE, Helmuth von

1969 Moltke'nin Türkiye Mektupları, Çev.:Hayrullah Örs, Remzi Kitabevi, İstanbul.

OSTROGORSKY, Georg

1986 Bizans Devleti Tarihi, Çev.:Fikret Işıltan, TTK. Yayınları, Ankara.

OWENS, E.S.

1998 Yunan ve Roma Dünyasında Kent, Çev.:Canan Bilsel, Homer Kitabevi, İstanbul.

ÖDEKAN, A.

1988 "Kale", Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, C.II., İstanbul. s.932-933.

ÖGEL, Bahaeddin

2000 Türk Kültür Tarihine Giriş, C.1, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

ÖTÜKEN, Yıldız

1978 "İstanbul Son Devir Bizans Mimarisinde Cephe Süslemeleri", Vakıflar Dergisi XII., Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara. s.213-233.

1990 "Bizans Duvar Tekniğinde Tektonik ve Estetik Çözümler", Vakıflar Dergisi XXI., Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara. s.395-410.

ÖTÜKEN, Yıldız

1990 "Bizans Duvar Tekniğinde Tektonik ve Estetik Çözümler", Vakıflar Dergisi, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Cilt: XXI., İstanbul. s.395-410.

1978 “İstanbul Son Devir Bizans Mimarisinde Cephe Süslemeleri”, Vakıflar Dergisi, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Cilt: XII., Ankara. s.213-233.

ÖZCAN, Abdülkadir

1991 “II.Mahmud’un Memleket Gezileri”, Prof.Dr.Bekir Kütükoğlu’na Armağan, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul. s.361-379.

ÖZGÜVEN, H.Burcu

1997 Barut ve Tabya: Rönesans Mimarisi Bağlamında Fatih Sultan Mehmet Kaleleri (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi.

2000 “Onbeşinci ve Onaltıncı Yüzyılda Osmanlı Askeri Yapıları ve Kalelerine Dair Genel Bir Değerlendirme”, Uluslar Arası Kuruluşunun 700. Yıl Dönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Kongresi(Bidiriler), Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya. s.271-282.

PİRİ REİS

1973 Kitab-ı Bahriye (Denizcilik Kitabı), Haz.:Y.Senemoğlu, C.I-II., İstanbul.

RACZYNSKI, Edward

1980 1814’de İstanbul ve Çanakkale’ye Seyahat, Çev.:Kemal Turan, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul.

REMZİ, Ali

1934 Eski ve Yeni Kaleler Hakkında Teracibi Harbiye ve Noktai Nazar (Kalecilik Hakkında Konferans), Askeri Matbaa, İstanbul.

RONA, Z.

1997 “Çanakkale”, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, s.383-385, C.I., İstanbul.

SEVGEN, Nazmi

1960 Anadolu Kaleleri, Cilt: 1, Ankara.

SHAABAN, Talal M.

1988 Suudi Arabistan’ın Kuzey Batısında Bulunan Osmanlı Dönemine Ait Kaleler ve Camiler (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi.

SOLMAZ, Gürsoy

1994 Erzurum-Kars ve Yöresi Kaleleri (XI.yy.-XV.yy.)(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Erzurum: Atatürk Üniversitesi.

SÖNMEZ, Ali

1999 Hicri 1251-1255 (M.1835-1839) Tarihli Çanakkale Şer’iye Sicilinin Sosyo-Ekonomik Yapısının Değerlendirilmesi ve Transkripsiyonu. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.

SÖNMEZ, Zeki

1999 “Osmanlı Kale Mimarisinin Ana Hatları”, EJOS, IV(2001) (=M.Kiel, N.Landman & H.Theunissen (eds.) Proceedings of the 11th International Congress of Turkish Art, Utrecht-The Netherlands, August 23-28, 1999), No: 58, s.1-18.

SÖZEN, Metin-Uğur Tanyeli

1992 Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul.

ŞENOCAK, Lucienne Thys

- 2001 “Kumkale ve Seddülbahir Osmanlı Kaleleri”, Cogito (Arkeoloji: Bir Bilimin Katmanları), Yapı Kredi Yayınları, Sayı: 28, İstanbul. s.274-282.
- 2000a “The Architectural Survey of The Ottoman Fortress of Seddülbahir (1997 – 1998)”, 17.Araştırma Sonuçları Toplantısı(24-28 Mayıs 1999 Ankara), Kültür Bakanlığı Yayınları, Cilt: 1, Ankara. s.155-161.
- 2000b “The Ottoman Fortresses of Seddülbahir and Kumkale”, Abtullah Kuran İçin Yazılar(Essays in Honour of Aptullah Kuran), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul. s.311- 323.
- 1999 “Bir Valide Sultan’ın Himayesinde Seddülbahir ve Kumkale”, Osmanlı Mimarlığının 7 Yüzyılı “Uluslarüstü Bir Miras”, Yem Yayınları, İstanbul. s.112-117.

TOTT, Baron de

- 1976 Türkler ve Tatarlara Dâir Hâtıralar, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul.

TOY, Sidney

- 1930 Castles of The Bosphorus, Oxford Printed, London.

TUNAY, Mehmet İ.

- 1988 “Türkiye’deki Bizans Mimarisinde Taş ve Tuğla Tekniğine Göre Tarihlendirilme”, Sanat Tarihi Yıllığı XIII., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul. s.227-229.
- 1983 “Geç Bizans Erken Osmanlı Duvar Teknikleri”, VIII.Türk Tarih Kongresi(11-15 Ekim 1976), Türk Tarih Kurumu Basımevi, C.III., Ankara. s.1691-1696.

TUNCEL, Metin

1993a “Çanakkale Boğazı”, İslam Ansiklopedisi, C.8, Diyanet Yayınları, İstanbul. s.199.

1993b “Çanakkale”, İslam Ansiklopedisi, C.8, Diyanet Yayınları, İstanbul. s.197.

TÜRKER, Ayşe Çaylak

2000 “Atikhisar Kalesi”, V.Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı ve Araştırmaları Sempozyumu(Bildiriler 19-20 Nisan 2001), Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara. s.193-206.

TUNCEL, Metin

1993a “Çanakkale”, İslam Ansiklopedisi, Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt: 8, İstanbul. s.197-199.

1993b “Çanakkale Boğazı”, İslam Ansiklopedisi, Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt: 8, İstanbul. s.109-203.

UTKULAR, İsmail

1954 Çanakkale Boğazında Fatih Kaleleri, Pulhan Matbaası, İstanbul.

ÜLKÜ, Osman

2000 Gelibolu’da Bulunan Türk Dönemi Mimari Eserleri.(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı

1948 Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Seri:VIII, No: 16, Ankara.

1951 Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, C.III., Ankara.

1949 Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, C.II., Ankara.

UYSAL, A.Osman

1990 Germiyanoğulları Beyliğinin Mimari Eserleri. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi.

ÜNVER, A.Süheyl

1953 İstanbul Fethiyle Kalelerin Manzum ve Mensur Tarih İbareleri, İstanbul Halk Basımevi, İstanbul.

WOLFERT, Uğural Vanthoft

2005 “Çanakkale Savaşları’nın İzini Sürüyor”, Popüler Tarih, Sayı 56, Dünya Yayıncılık, İstanbul. s.18-25.

YILMAZ, Leyla

2002 Antalya 16.yy.’ın Sonuna Kadar, TTK. Yayınları, Ankara.

YÜKSEL, İ.A.

1983 Osmanlı Mimarisinde II.Beyazıd ve Yavuz Sultan Selim Devri (1481-1520), İstanbul Fetih Cemiyeti İstanbul Enstitüsü Yayınları, C.V., İstanbul.

[http:// historic-cities.huji.ac.il/turkey/dardanelles](http://historic-cities.huji.ac.il/turkey/dardanelles)

www.gallipoli1915.com

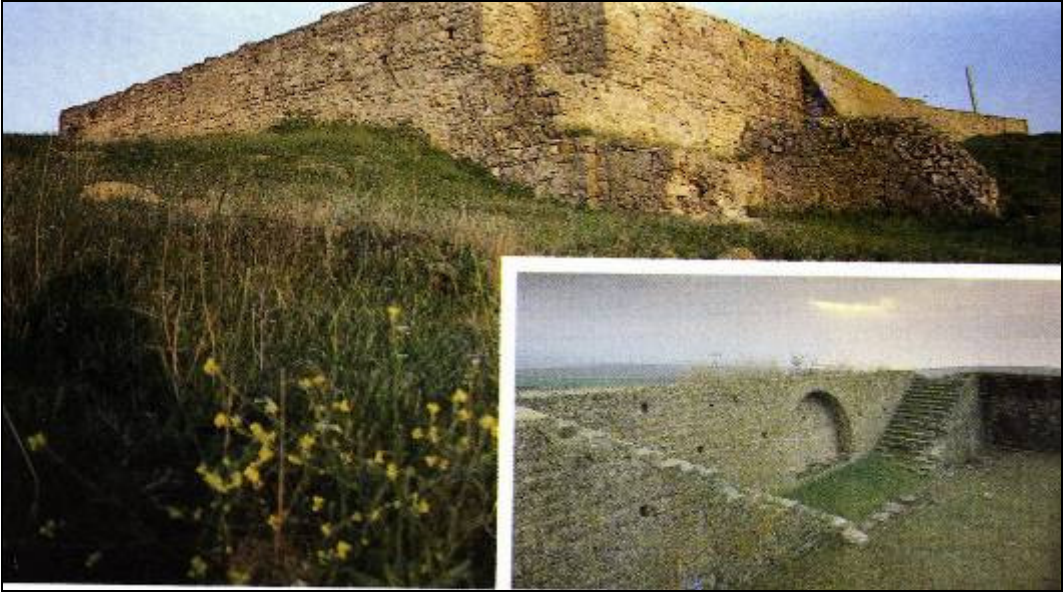
www.seddülbahir-kumkale.com

www.shirlitur.com.tr

RESİMLER

Resim 1 : Bugün Eski Hisarlığın Yerinde Yer Alan Çanakkale Şehitleri Abidesi

Resim 2 : Bolayır Yakınlarındaki Çimpe Kalesi Olarak Kabul Edilen Yapı
(Kalebodur'un 1991 Yılı Takviminden)

Resim 3 : Kütahya Kalesi
(www.sihirlitur.com.tr'den)

Resim 4 : Alanya Kalesi

Resim 5 : Alanya Kalesi

Resim 6 : Anadolu Hisari
(www.sihirlitur.com.tr'den)

Resim 7 : Rumeli Hisari
(www.sihirlitur.com.tr'den)

Resim 8: Yedi Kule
(www.sihirlitur.com.tr'den)

Resim 9 : Pitton Tournefort'un Gelibolu Gravürü
(Gravürlerle Türkiye Kitabından)

Resim 10 : Marchebeus'un Seyahatnamesindeki Gelibolu
(Gravürlerle Türkiye Kitabından)

Resim 11 : Mery'nin Kitabında Gelibolu Suni Limanının Gravürü
(Gravürlerle Türkiye Kitabından)

Resim 12 : Henry'nin Kitabında Gelibolu Gravürü
(Gravürlerle Türkiye Kitabından)

Resim 13 : Gelibolu Kalesi Suni Limanı

Resim 14 : Namık Kemal İlköğretim Okulu'nun Bahçesinde Kalan Bir Kısım Sur Duvarı

Resim 15 : İç Kale Surları Üzerindeki Çan

Resim 16 : Suni Liman Ağzındaki Günümüze Ulaşan Kule

Resim 17 : Kulenin İçinden Bir Görünüm

Resim 18 : Kulenin Zemin Katında Yer Alan Sarnıç yada Kuyu

Resim 19 : Suni Limana Açılan Kapı

Resim 20 : İç Kale Surları

Resim 21 : İç Kale Surları

Resim 22 : Suni Limana Açılan Kapı Liman Tarafından Görünüm

Resim 23 : Suni Liman

Resim 24 : Sestos Kalesi Genel Görünüm

Resim 25 : Sestos Kalesi Genel Görünüm

Resim 26 : Sestos Kalesi Sur Duvarları

Resim 27 : Almaşık Tekniğiyle Sur Duvarları

Resim 28 : Denize Bakan Burç

Resim 29 : Burç İçi

Resim 30 : Burcun Görüş Açısı

Resim 31 : Burcun Görüş Açısı

Resim 32 : Gouffier'in Yaptığı Kilye Kalesi Gravürü
(Gravürlerle Türkiye Kitabından)

Resim 33 : Kilye Kalesi'nin Kulesi

Resim 34 : Kule'nin İçinden Almaşık Duvar Tekniğini Gösteren Detay

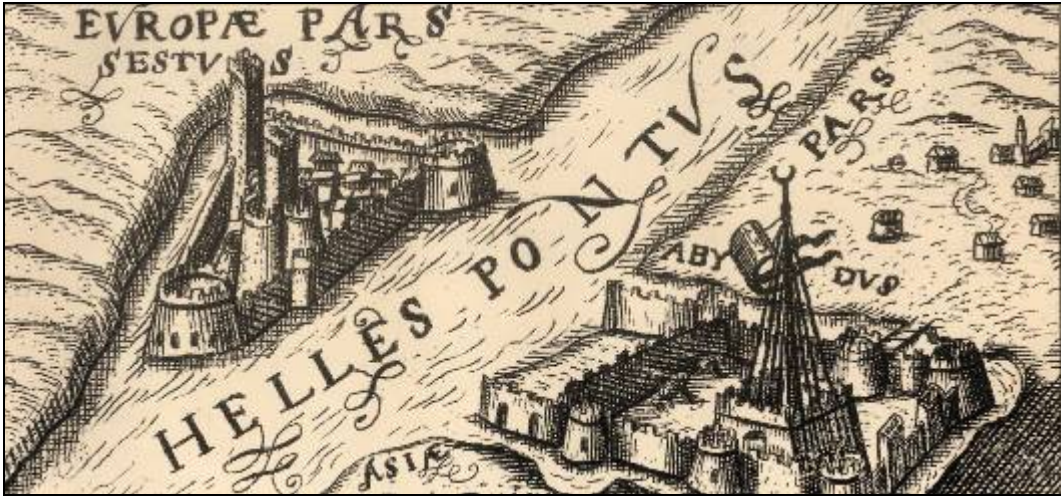

Resim 35 : Kilye Kalesinin Yamaca Doğru Uzanan Sur Duvarı

Resim 36 : Çanakkale Boğazi'ndaki Kalelerden Kilitbahir, Kale-i Sultaniye, Seddülbahir ve Kumkaleyi Gösteren Gravür

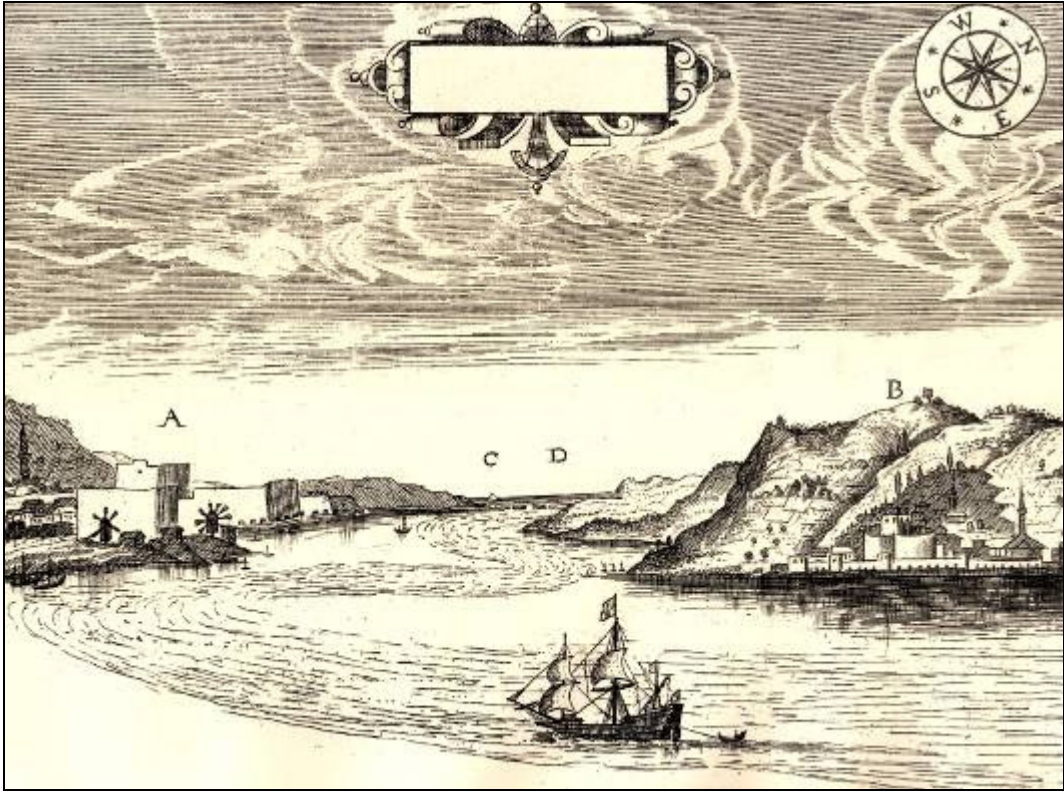
(<http://historic-cities.huji.ac.il/turkey/dardanelles> adresinden)

Resim 37 : Kilitbahir ve Kale-i Sultaniye Kalelerinin Gravürü
(Gravürlerle Türkiye Kitabından)

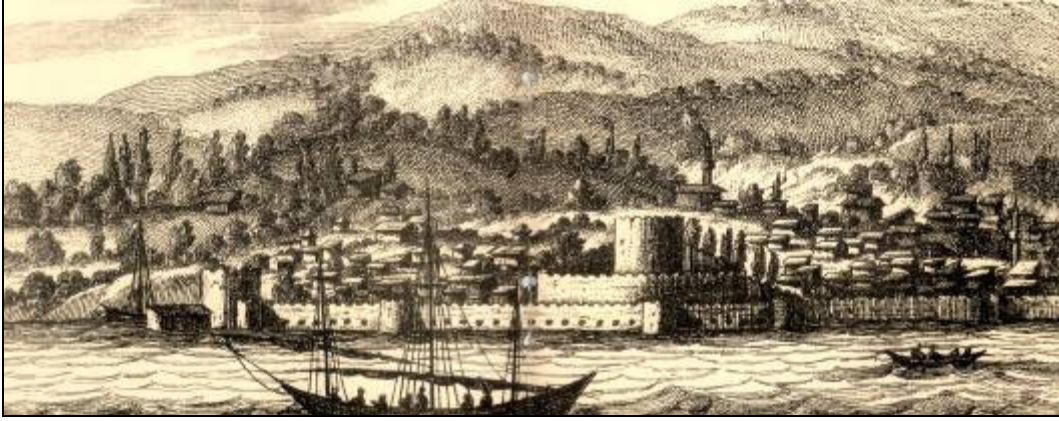

Resim 38 : Kilitbahir ve Kale-i Sultaniye Kalelerinin Gravürü
(Gravürlerle Türkiye Kitabından)

Resim 39 : Kilitbahir ve Kale-i Sultaniye Kalelerinin Gravürü
(Gravürlerle Türkiye Kitabından)

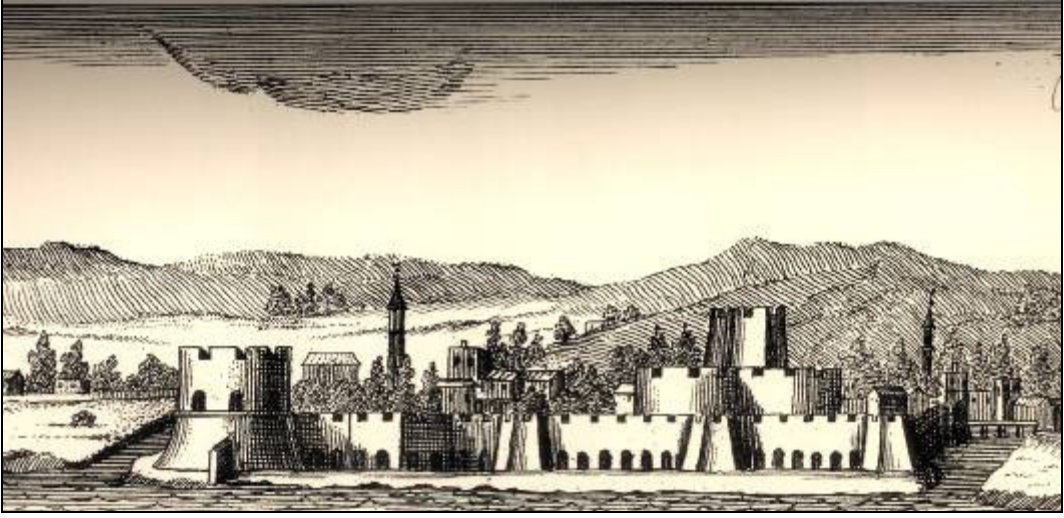

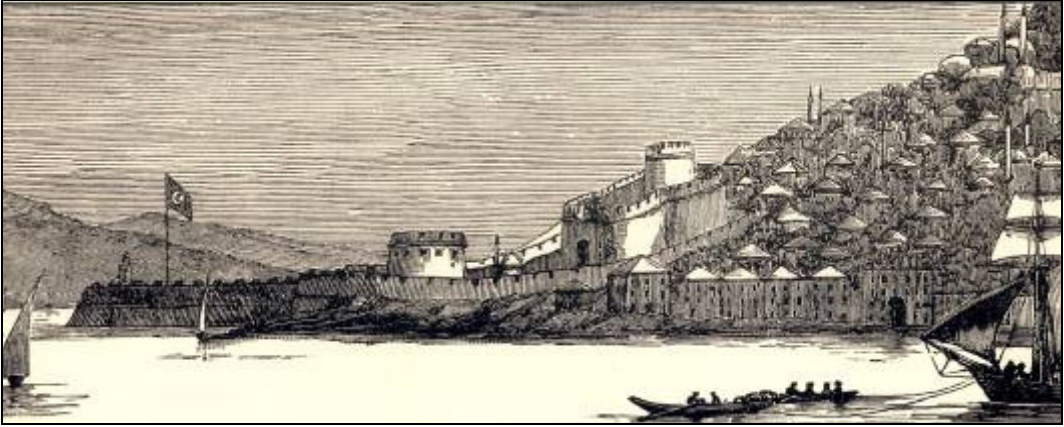
Resim 40 : Kilitbahir Kalesi Gravürü
(Gravürlerle Türkiye Kitabından)

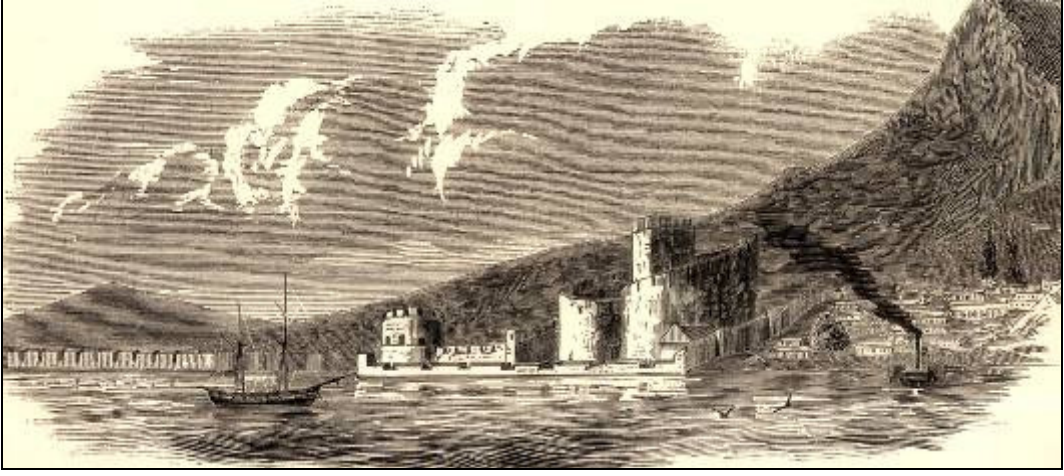
Resim 41 : Kilitbahir Kalesi Gravürü
(Gravürlerle Türkiye Kitabından)

Resim 42: Kilitbahir Kalesi Gravürü
(Gravürlerle Türkiye Kitabından)

Resim 43 : Kilitbahir Kalesi Gravürü
(Gravürlerle Türkiye Kitabından)

Resim 44 : Kilitbahir Kalesi Gravürü
(Gravürlerle Türkiye Kitabından)

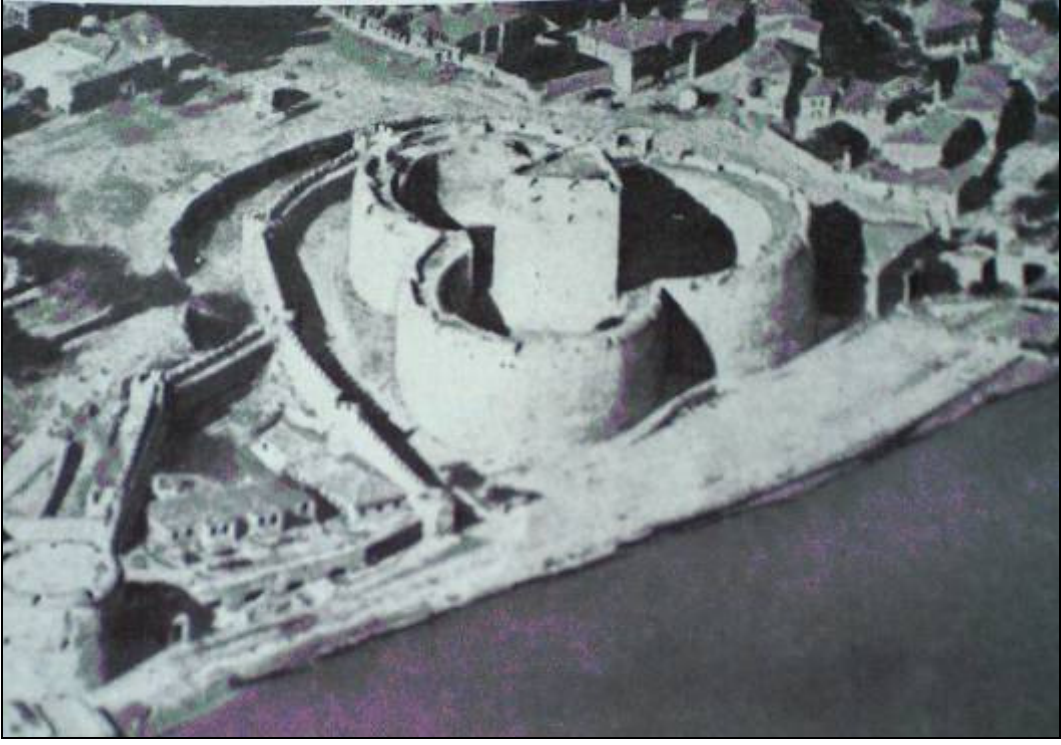
Resim 45 : Kilitbahir Kalesi Kuşbakışı Görünümü

Resim 46 : Kilitbahir Kalesi Kuşbakışı Görünümü

Resim 47 : Kilitbahir Kalesinin Çanakkale Savaşları'ndan Sonraki Yıllarda Çekilmiş Bir Resmi (Cevat İnce'den)

Resim 48 : Kilitbahir Kalesinin Çanakkale Savaşlarından Yaklaşık On Beş Yıl Sonra Çekilmiş Bir Resmi. (Hans Högg'den)

Resim 49 : Kilitbahir Köyü ve Kalesi
(Cevat İnce'den)

Resim 50 : Kilitbahir Koyu ve Kalesi
(Cevat İnce'den)

Resim 51 : Kilitbahir Kalesi

Resim 52 : Kilitbahir Kalesi İç Kale Surları

Resim 53 :Kilitbahir Kalesinin Kanuni Döneminde Yapılan Kulesi

Resim 54 : Kanuni Kulesi Ve İkinci Avlu

Resim 55 :Kanuni Kulesi

Resim 56 : Çanakkale Savaşları Yıllarında Kanuni Kulesi
(Cevat İnce'den)

Resim 57 : Dış Kale Surları

Resim 58 : Abdülhamid Döneminde Eklenen Kapı ve Sur Duvarı

Resim 59 : Abdülhamid Döneminde Eklenen Kapı

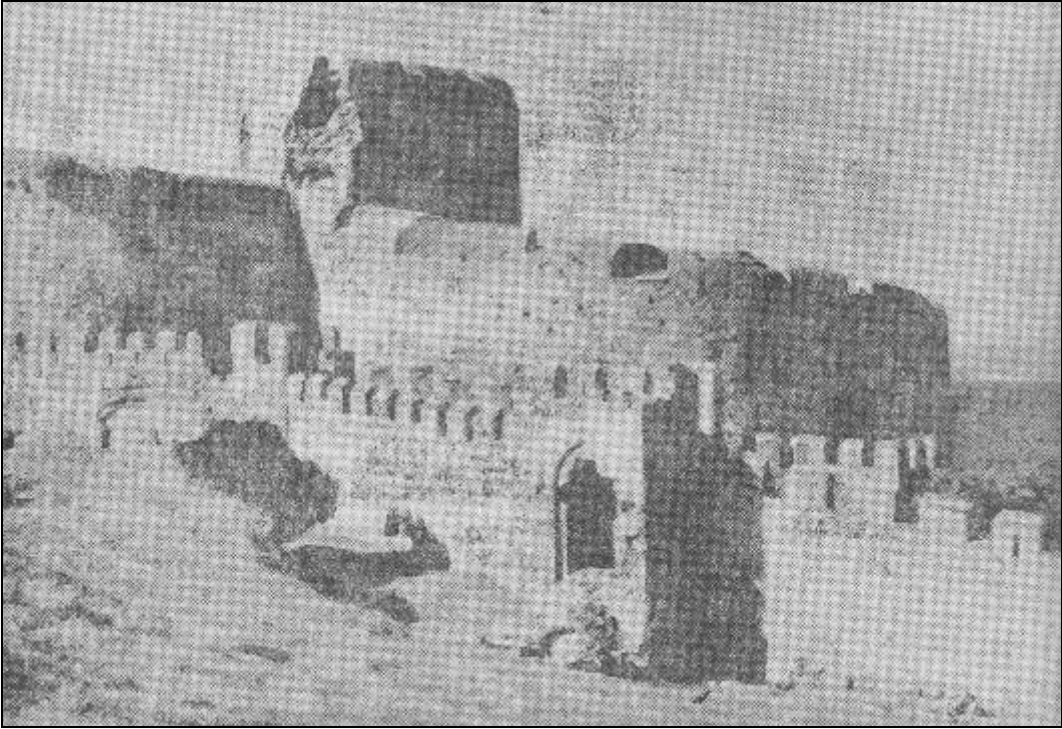
Resim 60 : Kilitbahir Kalesinde Yapılan Restorasyon alışmaları

Resim 61 : Kilitbahir Kalesinde Yapılan Restorasyon alışmaları

Resim 62 : Kilitbahir Kalesinde Yapılan Restorasyon alışmaları

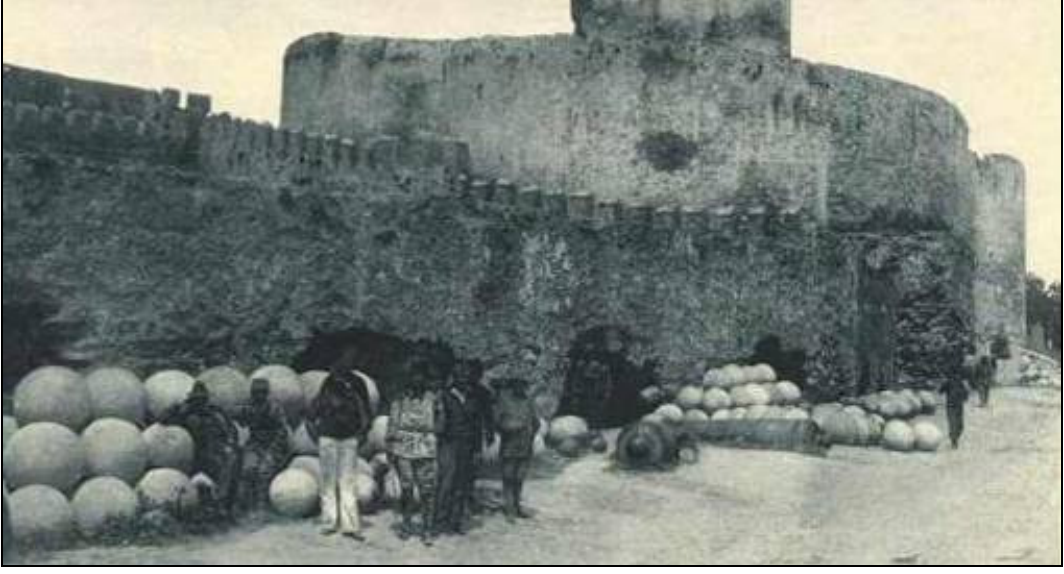
Resim 63 : anakkale Savaşları Yılları
(Cevat İnce'den)

Resim 64 : Dış Sur Duvarları

Resim 65 : Çanakkale Savaşları Yılları
(Cevat İnce'den)

Resim 66 : Çanakkale Savaşları Yılları
(www.gallipoli1915.com'dan)

Resim 67 : Abdülhamid Döneminde Yapılan Tabyalara Açılan Kapı

Resim 68 : Çanakkale Savaşları Yıllarında Abdülhamid Döneminde Yapılan Tabyalara Açılan Kapı (Cevat İnce'den)

Resim 69 : Tabyaların Bugünkü Hali

Resim 70 : Tabyaların Çanakkale Savaşları Yıllarındaki Hali
(Cevat İnce'den)

Resim 71 : Kilitbahir Kalesinin Sularını Kuşatan Hendek

Resim 72 : Dış Kale Surları

Resim 73 : Restorasyon Çalışmalarından Sonra Dış Kale Surları

Resim 74 : İç Kale İle Dış Sur Arasına Yapılmış Olan Binanın İzlerinin Görüldüğü İç Kale Suru ve Sonradan Kapatıldığı Anlaşılan Kapı

Resim 75 : İç Kale İle Dış Sur Arasına Yapılmış Olan Binanın İzlerinin Görüldüğü Dış Kale Suru

Resim 76 : Dış Sur, İç Kale Ve Ana Kule

Resim 77 : İç Kale'ye Girişin Sağlandığı Kapı (Üzerindeki Kitabe Kazınmış Olduğundan Okunamamıştır.)

Resim 78 : İç Kale ve Ana Kule Arasındaki Destek Sistemi

Resim 79 : Kilitbahir Kalesi İç Kale Avlusunda Yer Alan Mescit

Resim 80 : İç Kale Avlusundaki Hamam

Resim 81 : İç Kale Avlusundaki Hamam

Resim 82 : İç Kale Avlusundaki Hamam (Restorasyon Çalışmalarından Sonraki Hali)

Resim 83 : Ana Kule

Resim 84 : Ana Kule Üzerinde Zikzak Motifli Tuğla Hatı

Resim 85 : Ana Kule İçindeki Ahşap Katları Destekleyen Ahşap Hatıllar

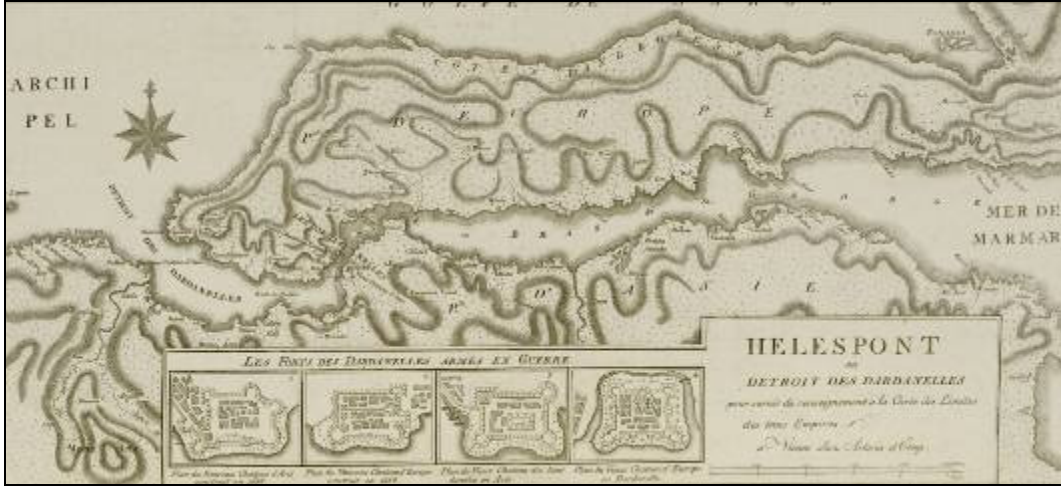

Resim 86 : Ana Kule İçindeki Ahşap Katları Destekleyen Ahşap Hatıllar

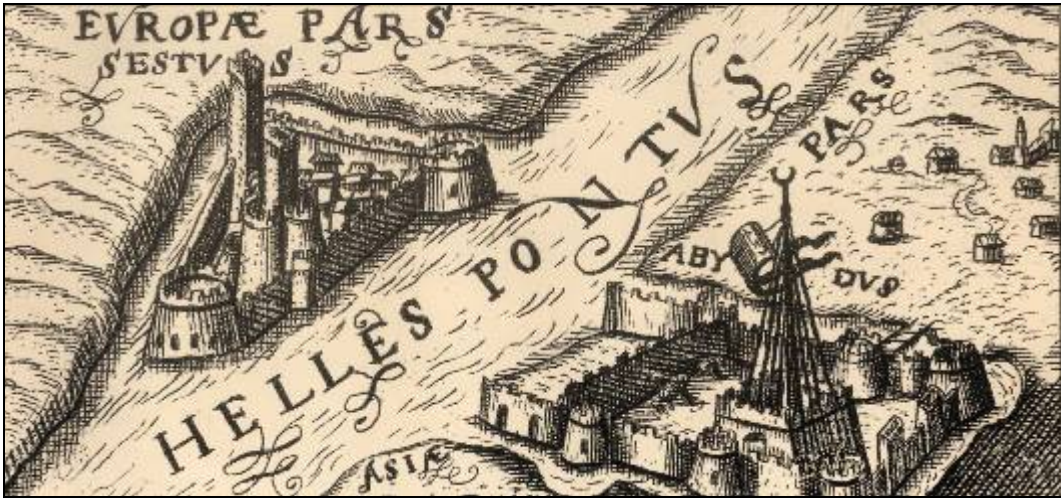

Resim 87 : Ana Kule İçindeki Ahşap Katları Destekleyen Ahşap Hatıllar

Resim 88 : Çanakkale Boğazı'ndaki Kalelerden Kilitbahir, Kale-i Sultaniye, Seddülbahir ve Kumkaleyi Gösteren Gravür

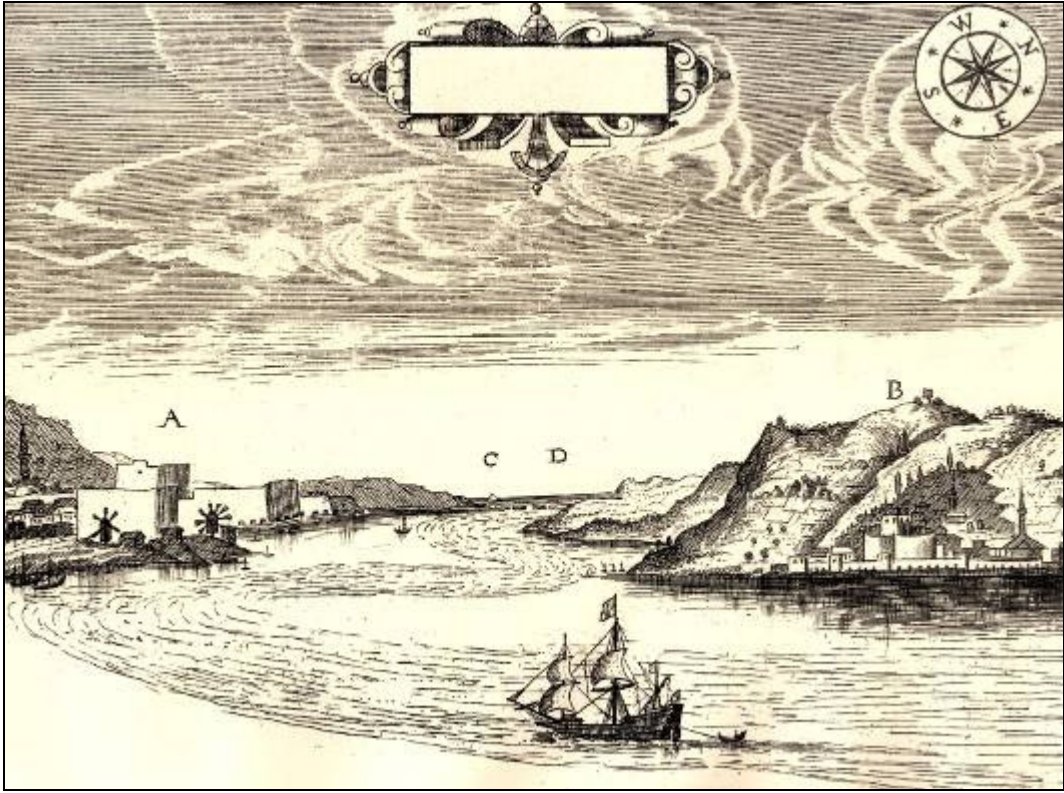
(<http://historic-cities.huji.ac.il/turkey/dardanelles> adresinden)

Resim 89 : Kilitbahir ve Kale-i Sultaniye
(Gravürlerle Türkiye Kitabından)

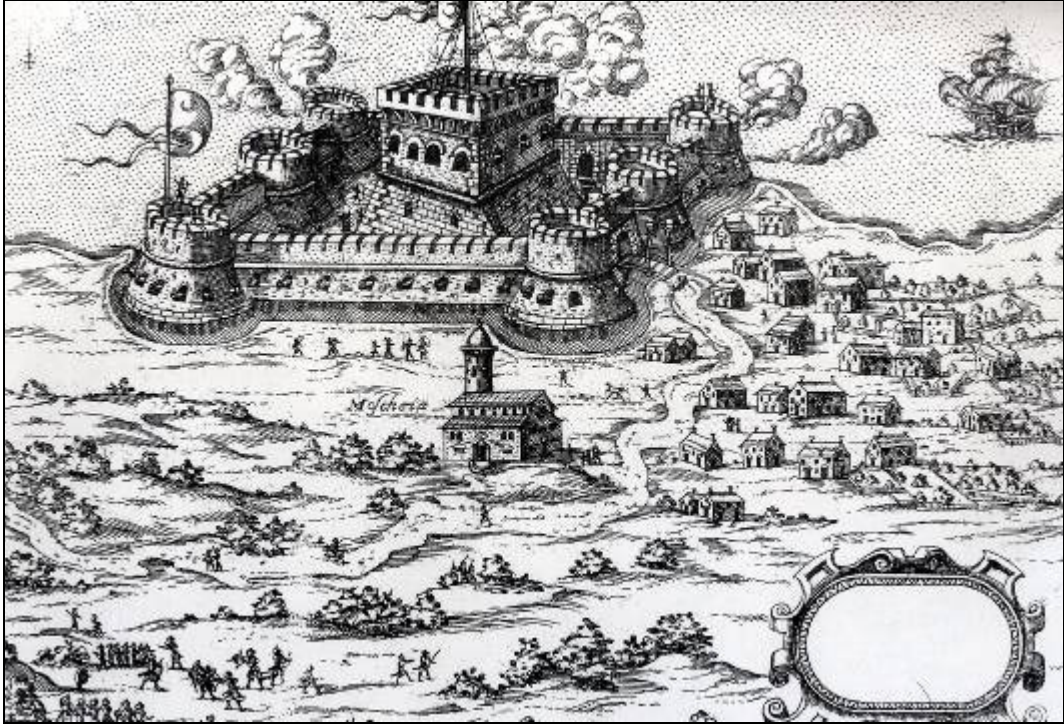
Resim 90 : Kilitbahir ve Kale-i Sultaniye
(Gravürlerle Türkiye Kitabından)

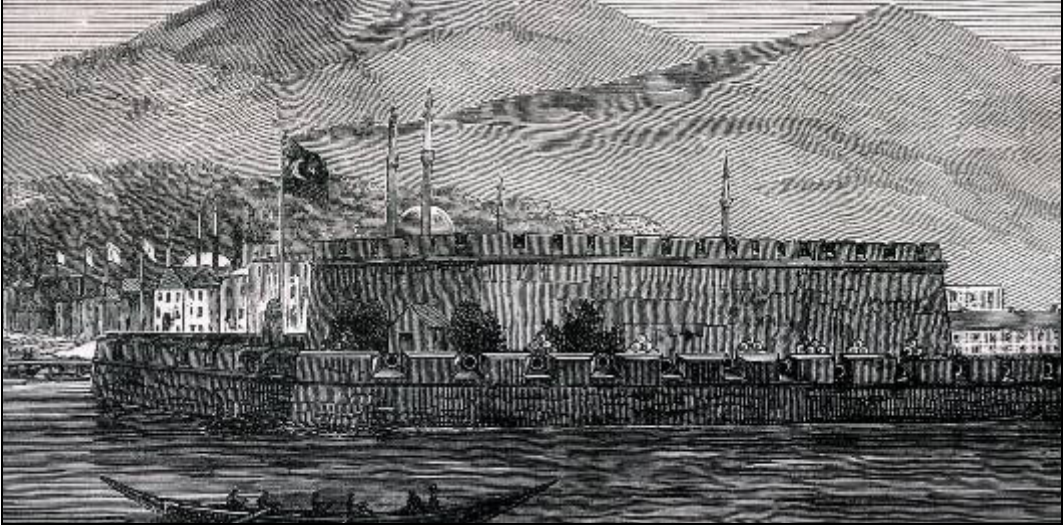
Resim 91 : Kilitbahir ve Kale-i Sultaniye
(Gravürlerle Türkiye Kitabından)

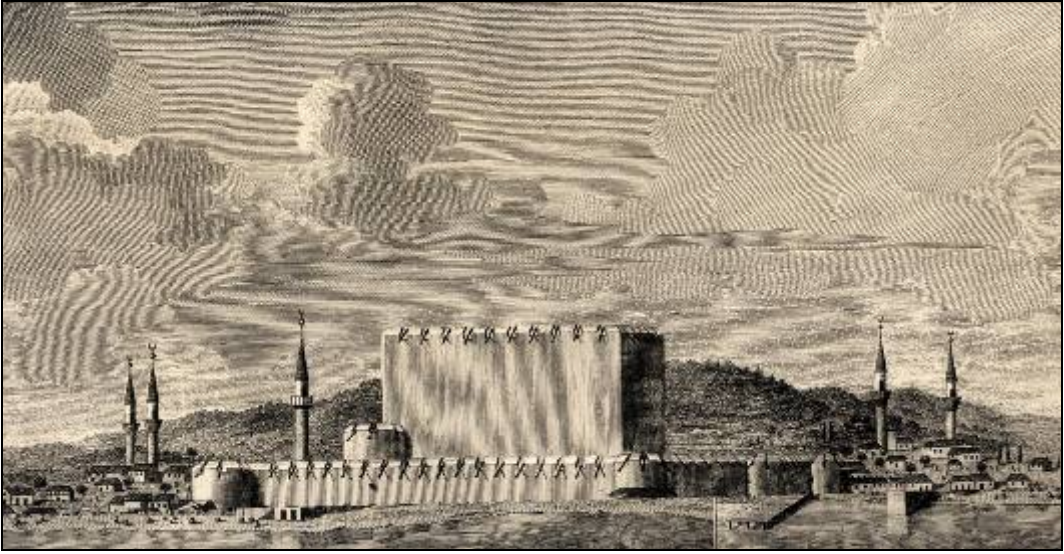
Resim 92 : Kilitbahir ve Kale-i Sultaniye
(Gravürlerle Türkiye Kitabından)

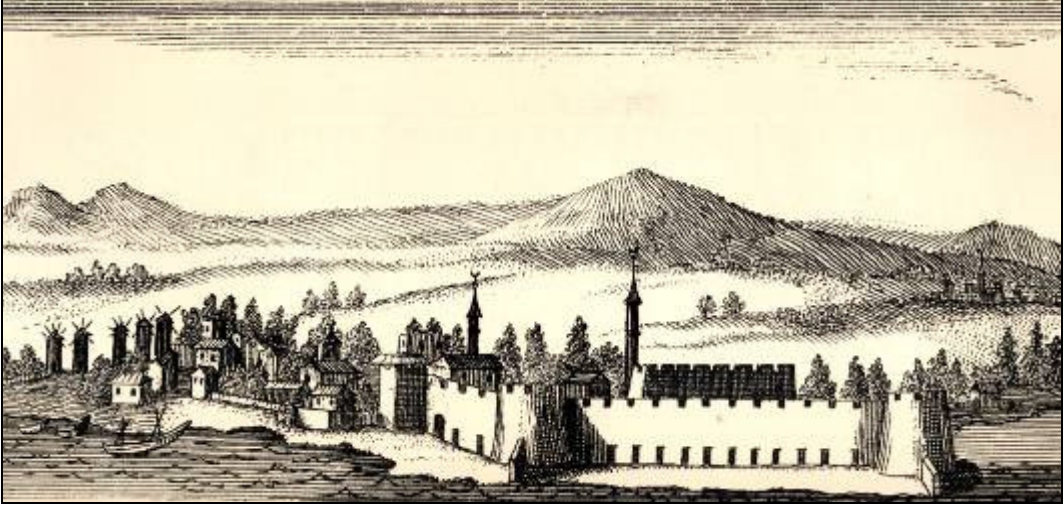
Resim 93 : Kale-i Sultaniye
(Gravürlerle Türkiye Kitabından)

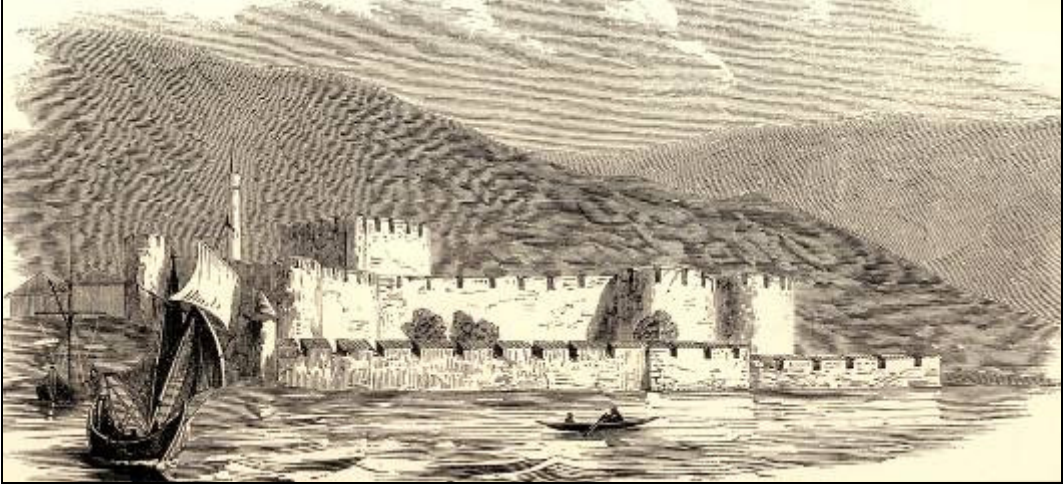
Resim 94 : Kale-i Sultaniye
(Gravürlerle Türkiye Kitabından)

Resim 95 : Kale-i Sultaniye
(Gravürlerle Türkiye Kitabından)

Resim 96 : Kale-i Sultaniye
(Gravürlerle Türkiye Kitabından)

Resim 97 : Kale-i Sultaniye
(Gravürlerle Türkiye Kitabından)

Resim 98 : Kale-i Sultaniye
(Gravürlerle Türkiye Kitabından)

Resim 99 : Kocaçay'ın Yanında Kale-i Sultaniye

Resim 100 : Kale-i Sultaniye Kuşbakışı Görünüm

Resim 101 : Kale-i Sultaniyenin Çanakkale Savaşları Sonrası Çekilmiş Bir Resmi
(Cevat İnce'den)

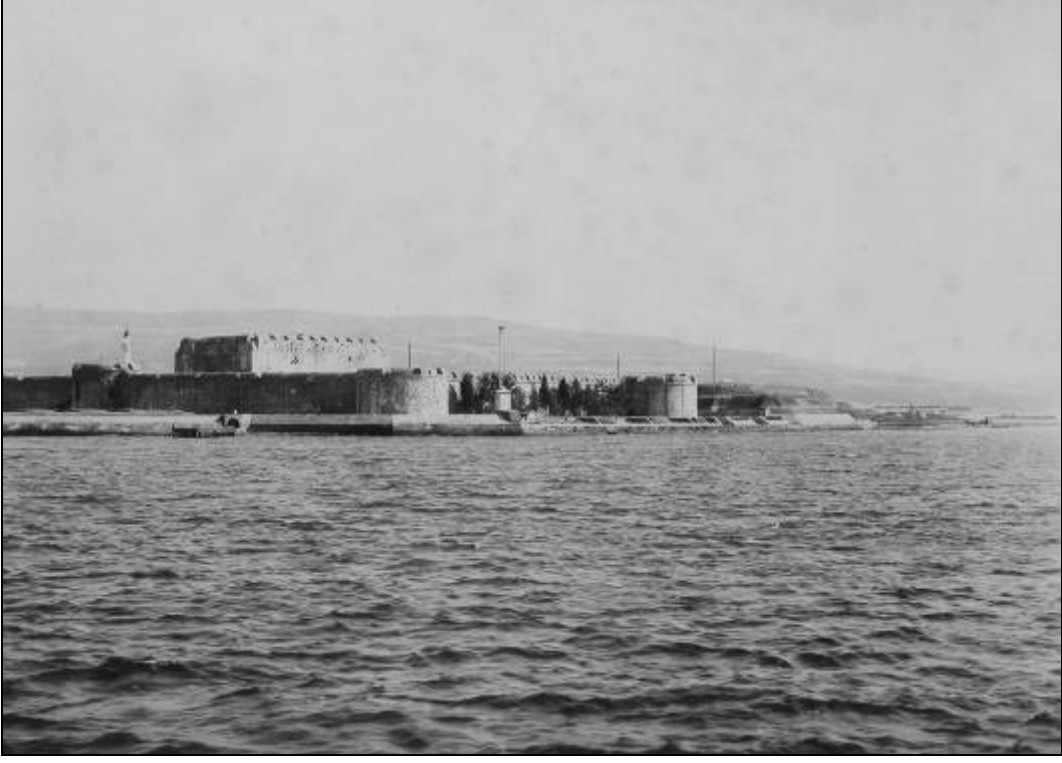

Resim 102 : Kale-i Sultaniyenin Çanakkale Savaşları Sonrası Çekilmiş Bir Resmi
(Cevat İnce'den)

Resim 103 : Kale-i Sultaniye

Resim 104 : Kale-i Sultaniyenin Denize Bakan Surlarının Yıkılmadan Önceki Hali
(Cevat İnce'den)

Resim 105 : Kale-i Sultaniyenin 19.yy.'da Yıkılarak Tabyaya Çevrilmiş Olan Dış Sur
Duvarları

Resim 106 : Kale-i Sultaniyenin 19.yy.'da Yıkılarak Tabyaya Çevrilmiş Olan Dış Sur Duvarları

Resim 107 : Kale-i Sultaniyenin Denize Bakan Surlarının Yıkılmadan Önceki Hali
(Cevat İnce'den)

Resim 108 : Kale-i Sultaniye Sur Duvarları ve Kuleleri

Resim 109 : Kale-i Sultaniye Kale Kapısının Bulunduğu Ana Kule

Resim 110 : Kale-i Sultaniye Sur Duvarları ve Kuleleri

Resim 111 : Sur Duvarı Üzerindeki Seğirdim Yerinden Kale İç Avlusuna Bir Bakış
Ana Kule ve Cephanelik

Resim 112 : Kale-i Sultaniye Kale Kapısı

Resim 113 : Seğirdim Yeri Sekisi ve Mazgallar(Barbata)

Resim 114 : İç Avluda Kulelerden Birinin İç Tarafı

Resim 115 : Sultan Abdülaziz Cami

Resim 116 : Sultan Abdülaziz Cami

Resim 117 : Denize Bakan Tarafında Yıkılan Surlar Yerine Yapılan Tabyalar

Resim 118 : Denize Bakan Tarafında Yıkılan Surlar Yerine Yapılan Tabyalar

Resim 119 : Denize Bakan Tarafında Yıkılan Surlar Yerine Yapılan Tabyalar (Çanakkale Savaşlarından Sonraki Hali) (www.gallipoli.com'dan)

Resim 120 : Denize Bakan Tarafında Yıkılan Surlar Yerine Yapılan Tabyalar ve Abdülaziz Cami

Resim 121 : Fatih Sultan Mehmet Cami

Resim 122 : İç Avlu

Resim 123 : Fatih Sultan Mehmet Cami

Resim 124 : Fatih Sultan Mehmet Cami

Resim 125 : Köşe Kulesinin İç Tarafı

Resim 126 : Ana Kule

Resim 127 : Ana Kule

Resim 128 : Cephanelik

Resim 129 : Cephanelik

Resim 130 : Kışla Binası

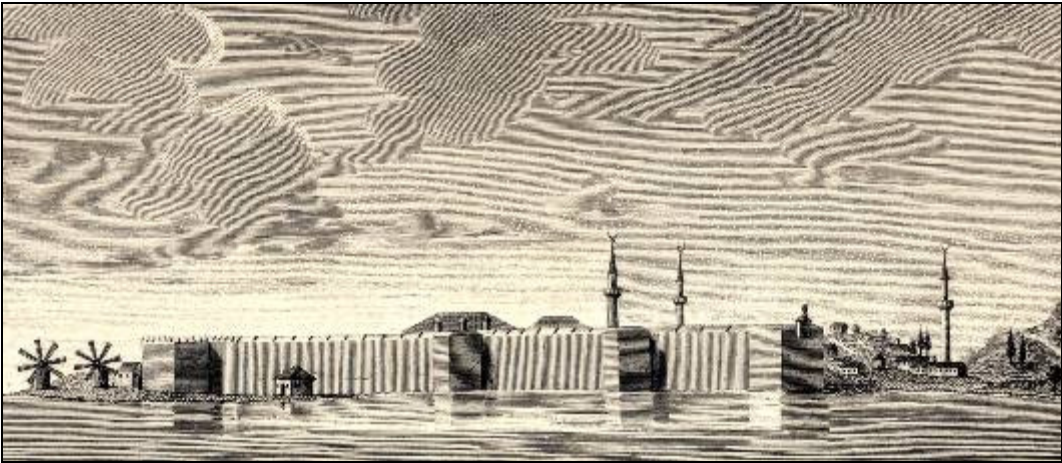
Resim 131 : Çanakkale Boğazı'ndaki Kalelerden Kilitbahir, Kale-i Sultaniye, Seddülbahir ve Kumkaleyi Gösteren Gravür

(<http://historic-cities.huji.ac.il/turkey/dardanelles> adresinden)

Resim 132 : Çanakkale Boğazı'ndaki Kalelerden Kilitbahir, Kale-i Sultaniye, Seddülbahir ve Kumkaleyi Gösteren Gravür
(Gravürlerle Türkiye Kitabından)

Resim 133 : Kumkale Gravürü
(Gravürlerle Türkiye Kitabından)

Resim 134 : Kumkale Gravürü
(Gravürlerle Türkiye Kitabından)

Resim 135 : Kumkale Surları

Resim 136 : Kumkale Surları

Resim 137 : Kumkale Surları

Resim 138 : Kumkale Surları

Resim 139 : Orta Burç

Resim 140 : Köşe Burcu

Resim 141 : Köşe Burcu

Resim 142 : Köşe Burcu

Resim 143 : Köşe Burcunun İç Tarafı

Resim 144 : Kumkale Surları

Resim 145 : 19.yy.'da Yapıldığı Düşünülen Küçük Hamam

Resim 146 : 19.yy.'da Yapıldığı Düşünülen Küçük Hamam

Resim 147 : Hamamın İki Katlı Kuruluşa Sahip Olan Soyunmalık Kısmı

Resim 148 : Hamam Giriş Yönü

Resim 149 : Hamamın İçten Bir Görünümü

Resim 150 : Hamın Su Deposu

Resim 151 : Külhan Kısım

Resim 152 : Depolu eşme

Resim 153 : Depolu eşme

Resim 154 : Depolu eşme

Resim 155 : Caminin Mihrap Duvarı Dıştan Görünümü

Resim 156 : Cami

Resim 157 : Caminin Mihrabı

Resim 158 : Cami

Resim 159 : Cami Genel

Resim 160 : Sultan Hamamı (Çifte Hamam)

Resim 161: Sultan Hamamı (Çifte Hamam)

Resim 162 : Sultan Hamamı (Çifte Hamam)

Resim 163 : Sultan Hamamı (Çifte Hamam) Giriş Bölümü

Resim 164 : Hamın İçinden Eyvan

Resim 165 : Hamamın Merkezi Örtü Sistemi

Resim 166 : Kışla Binası İçindeki Şömine

Resim 167 : Kışla Binası

Resim 168 : Denize Bakan Yerde Yıkılan Surların Yerine Yapılan Tabyalardan Birisi

Resim 169 : Denize Bakan Yerde Yıkılan Surların Yerine Yapılan Tabyalardan Birisi

Resim 170 : Su Seti

Resim 171 : İskele

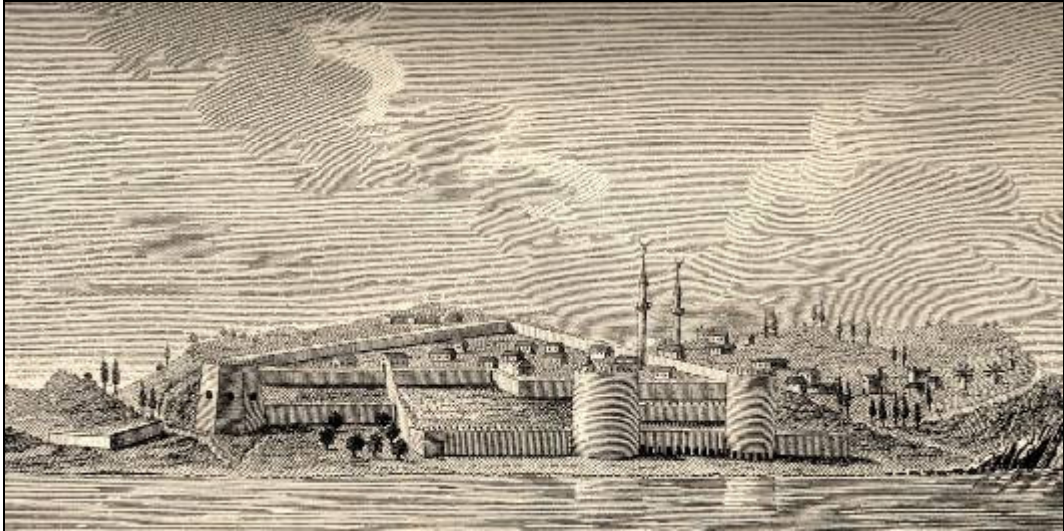

Resim 172 : Çanakkale Boğazı'ndaki Kalelerden Kilitbahir, Kale-i Sultaniye, Seddülbahir ve Kumkaleyi Gösteren Gravür

(<http://historic-cities.huji.ac.il/turkey/dardanelles> adresinden)

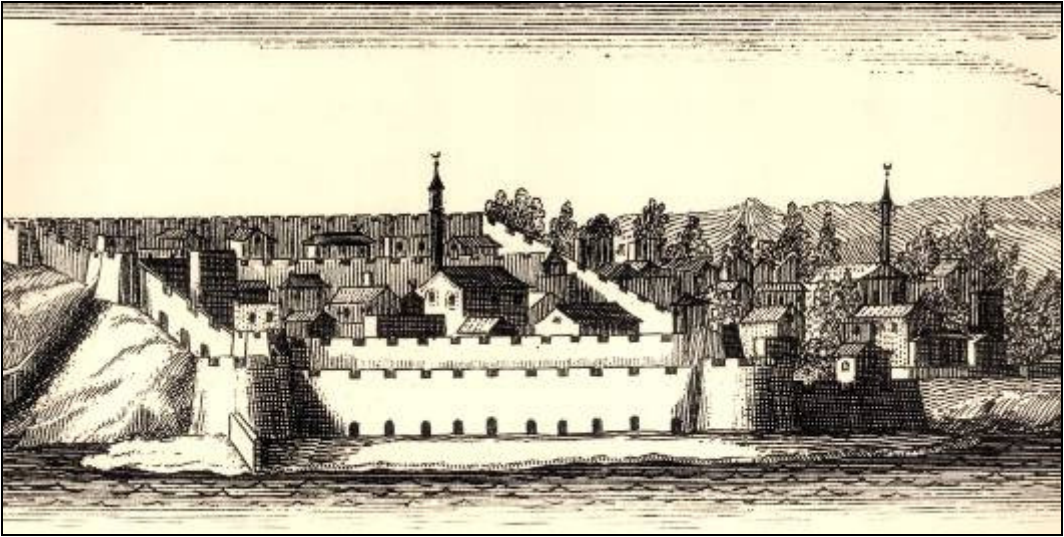
Resim 173 : Çanakkale Boğazi'ndaki Kalelerden Kilitbahir, Kale-i Sultaniye, Seddülbahir ve Kumkaleyi Gösteren Gravür
(Gravürlerle Türkiye Kitabından)

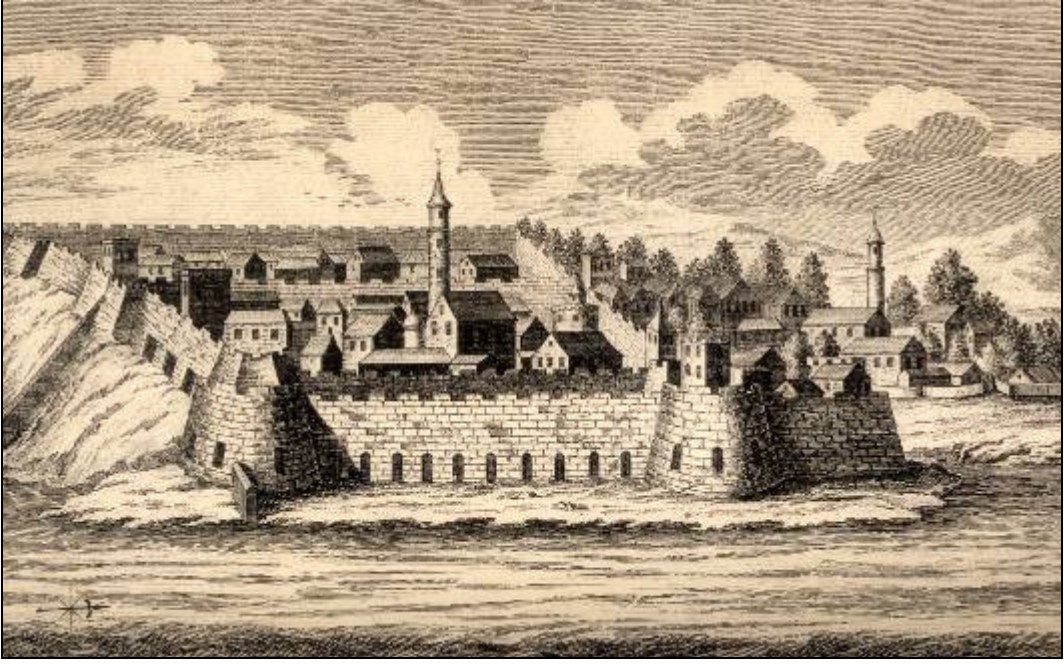
Resim 174 : Seddülbahir Kalesi Gravürü
(Gravürlerle Türkiye Kitabından)

Resim 175 : Seddülbahir Kalesi Gravürü
(Gravürlerle Türkiye Kitabından)

Resim 176 : Seddülbahir Kalesi Gravürü
(Gravürlerle Türkiye Kitabından)

Resim 177 : Seddülbahir Kalesi Gravürü
(Gravürlerle Türkiye Kitabından)

Resim 178 : Seddülbahir Denize Bakan Hisarpeçe Surları

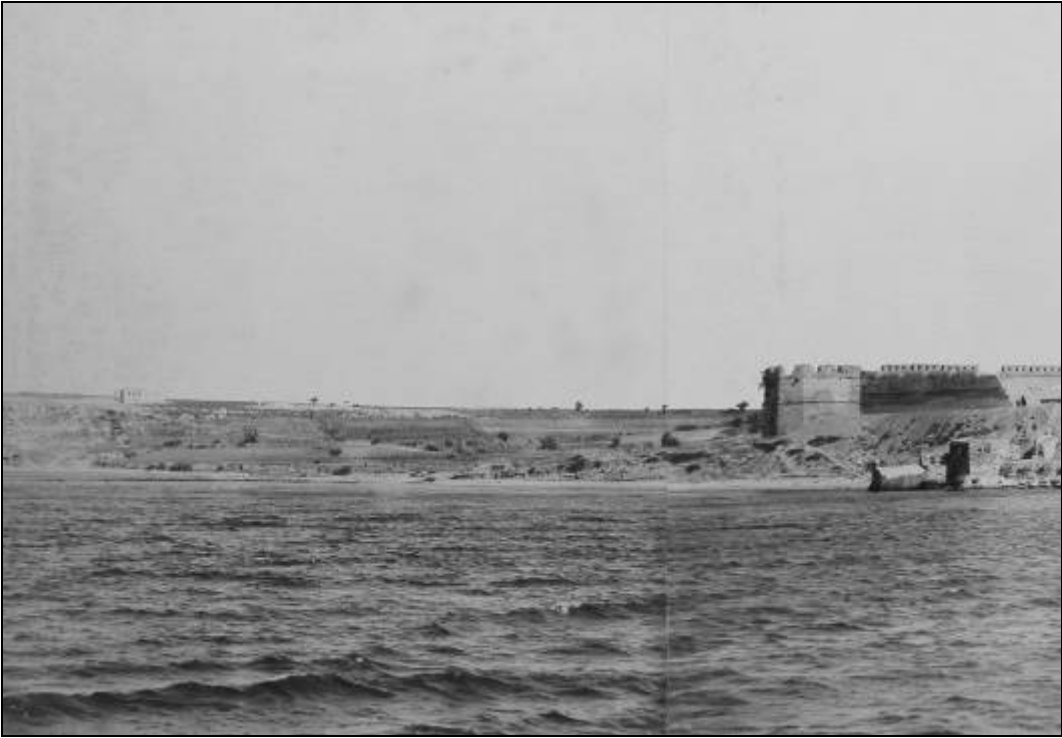
Resim 179 : Seddülbahir Denize Bakan Hisarpeçe Surları

Resim 180 : Seddülbahir Surları

Resim 181 : Seddülbahir Surları

Resim 182 : Seddülbahir Surları (Çanakkale Savaşları Yılları)
(Cevat İnce'den)

Resim 183 : Seddülbahir Surları (Çanakkale Savaşları Yılları)
(www.seddulbahir-kumkale.com'dan)

Resim 184 : Seddülbahir Surları (Çanakkale Savaşları Yılları)
(www.gallipoli.com'dan)

Resim 185 : Seddülbahir Surları (Çanakkale Savaşı Yılları)
(www.seddulbahir-kumkale.com'dan)

Resim 186 : Seddülbahir Surları (Çanakkale Savaşı Yılları)
(www.seddulbahir-kumkale.com'dan)

Resim 187 : Seddülbahir Surlarının İçinde Kalan Askeri Binalar(Çanakkale Savaşları Yılları)

(www.seddulbahir-kumkale.com'dan)

Resim 188 : Seddülbahir Surlarının İçinde Kalan Askeri Binalar(Çanakkale Savaşları Yılları)

(www.seddulbahir-kumkale.com'dan)

Resim 189 : Seddülbahir Surları

Resim 190 : Seddülbahir Surları

Resim 191 : Seddülbahir Surları İçinde Kalan Seğirdim Merdiveni Yeri Altındaki Malzeme Depoları

Resim 192 : Top Mevzileri

Resim 193 : Hisarpeçe İçindeki Malzeme Mahsenleri

Resim 194 : Tonozlu Mekanların Girişİ

Resim 195 : Tonozlu Mekanlar

Resim 196 : Seğirdim Yeri ve Hisarpeçe Surları

Resim 197 : Seğirdim Yeri Sekisi, Barbata, Mazgal ve Barbakanlar

Resim 198 : Dış Sur

Resim 199 : Yıkılmış Olan Köşe Kulesinin Günümüz Onarımı

Resim 200 : Dış Sur ve Kuleler

Resim 201 : Malzeme Mahsenleri

Resim 202 : Hisarpeçe ve Seğırdim Yeri

Resim 203 : Hisarpeçenin Denize Bakan Dış Yüzü

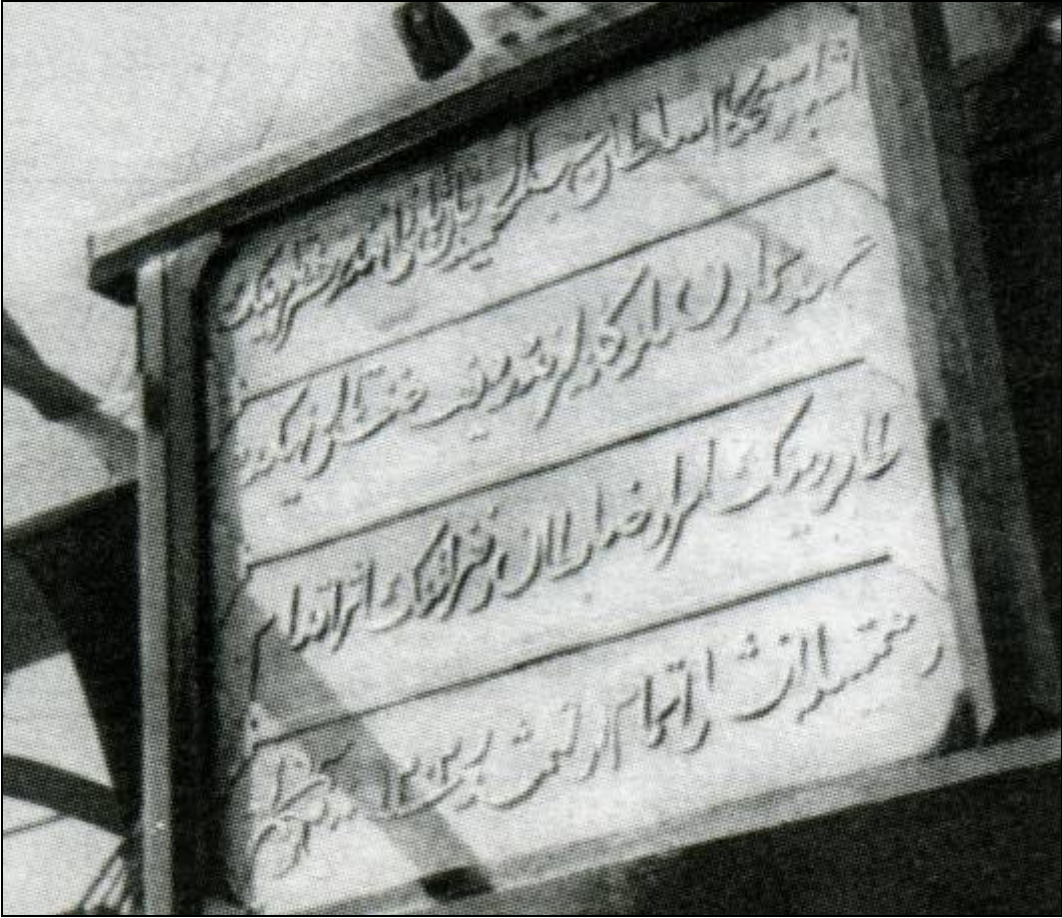
Resim 204 : Denize Bakan Yerdeki Dairesel Köşe Kulesi

Resim 205 : Dış Sur

Resim 206 : 19.yy.'da Onarımlar Sırasında Eklenen Kapı

Resim 207 : 19.yy.'da Onarımlar Sırasında Eklenen Kapının Kitabesi Olabileceği
Düşünülen Kitabe (Wolfert Uğural VANTHOFT'tan)

Resim 208 : 19.yy.'da Onarımlar Sırasında Eklenen Kapının İç Tarafı

Resim 209 : Su Setinin Duvarlarının Yerleştirildiği Yuvalar

Resim 210 : Su Seti arkasında Yer Alan Mazgal Dışleri

Resim 211 : Seddülbahir Kalesi Dışında Yer Alan Cami

Resim 212 : Seddülbahir Kalesi Dışında Yer Alan Hamam

Resim 213 : Nara Kalesi Genel

Resim 214 : Nara Kalesi Dış Sur ve Ana Kule

Resim 215 : Dış Sur Mazgalından Ana Kule

Resim 216 : Nara Kalesi Dış Sur Kapısı ve Taş Köprüsü

Resim 217 : Nara Kalesi Dış Sur Kapısı

Resim 218 : Nara Kalesi Dış Sur Kapısı (Savaş Yıllarından Sonra)
(Cevat İnce'den)

Resim 219 : Dış Surun Dairesel Burcu

Resim 220 : Dış Surun Dairesel Burcu

Resim 221 : Dış Surun Dairesel Burcun İç Tarafı

Resim 222 : Ana Kule

Resim 223 : Ana Kule

Resim 224 : Ana Kule

Resim 225 : Ana Kulenin Teras Katı

Resim 226 : Dış Sur

Resim 227 : Dış Sur

Resim 228 : Ana Kule İçi

Resim 229 : Ana Kule İçinde Örtü Sitemini Taşıyan Sekizgen Ayak

Resim 230 : Ana Kule İçinden Ana ve Tali Kapı

Resim 231 : Ana Kulenin Mazgal Penceresi

Resim 232 : Bigalı Kalesi Genel
(Kalebodur Takviminden)

Resim 233 : Köşe Burcu ve Kapı

Resim 234 : Giriş Kapısı

Resim 235 : Çanakkale Savaşları Yıllarında Kale İçindeki Cami ve Depolu Çeşme
(Cevat İnce'den)

Resim 236 : Kale İçindeki Cami ve Depolu eşmenin Bugünkü Hali

Resim 237 : Depolu eşme

Resim 238 : Caminin Mihrap Duvarı

Resim 239 : Kışla Binası

Resim 240 : Sur Duvarları

Resim 241 : Seğirdim Yeri

Resim 242 : Seğirdim Yeri

Resim 243 : Denize Bakan Yerdeki Dairesel Burç

Resim 244 : Bigalı Kalesi Mendirek

Resim 245 : Çamburnu Kalesi Genel

Resim 246 : Çamburnu Kalesi Genel

Resim 247 : Çamburnu Kalesi Giriş

Resim 248 : Çamburnu Kalesi Giriş

Resim 249 : Çamburnu Kalesi Sur Duvarı

Resim 250 : Kışla Binası

Resim 251 : Kışla Binası Giriş

Resim 252 : Mazgallar

Resim 253 : Mazgallar

Resim 254 : Mazgallar

Resim 255 : Mecidiye Kalesinin İlk Hali
(Cevat İnce'den)

Resim 256 : Kale Surlarının Yıkılıp Yerlerine Yapılan Tabyalar(Çanakkale Savaşları Yılları)
(Cevat İnce'den)

Resim 257 : Mecidiye Kalesinin Bugünkü Hali

Resim 258 : Mecidiye Kalesinin Bugünkü Hali

Resim 259 : Mecidiye Kalesinin Bugünkü Hali

Resim 260 : Kitabesi Kazınmış Olan Kapı

Resim 261 : Onarım Kitabesinin Bulunduğu Kapı

Resim 262 : Mecidiye Kalesi İçi

Resim 263 : Yıkılan Sur Duvarları Yerine Yapıla Tabya ve Bonetler

Resim 264 : Top Mevzileri

Resim 265 : Top Mevzileri

Resim 266 : Ana Bonet

Resim 267 : Ana Bonet

Resim 268 : Kışla Binası

Resim 269 : Kışla Binası

Resim 270 : Kışla Binası İçi

Resim 271 : Günümüze Ulaşan Sur Duvarları

Resim 272 : Günümüze Ulaşan Sur Duvarları

Resim 273 : Abdülhamid Çeşmesi

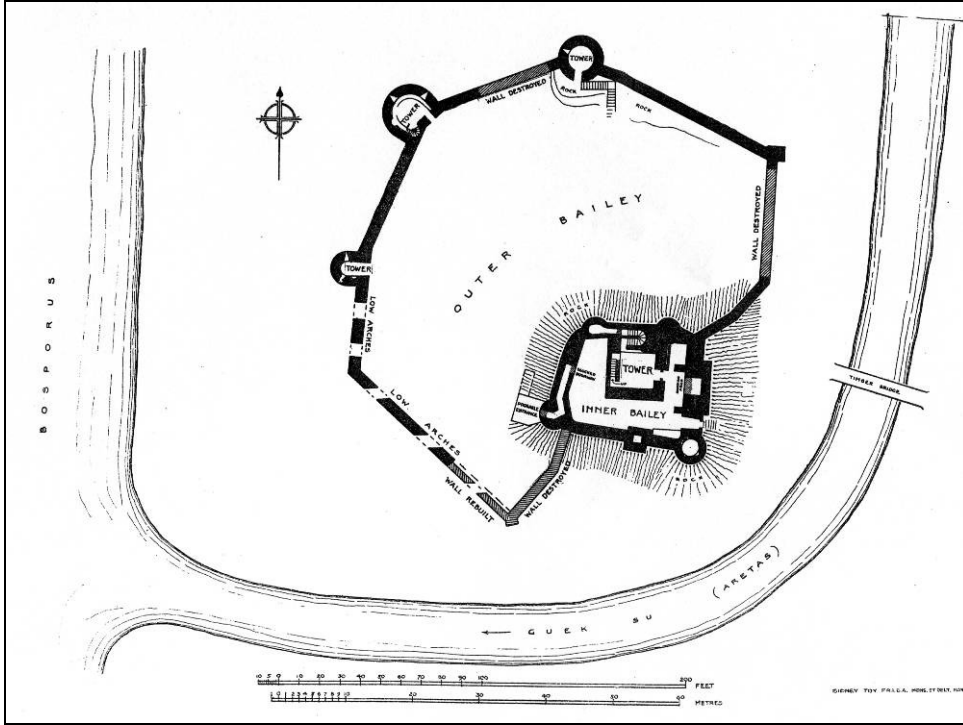

Resim 274 : Su Seti Duvarı

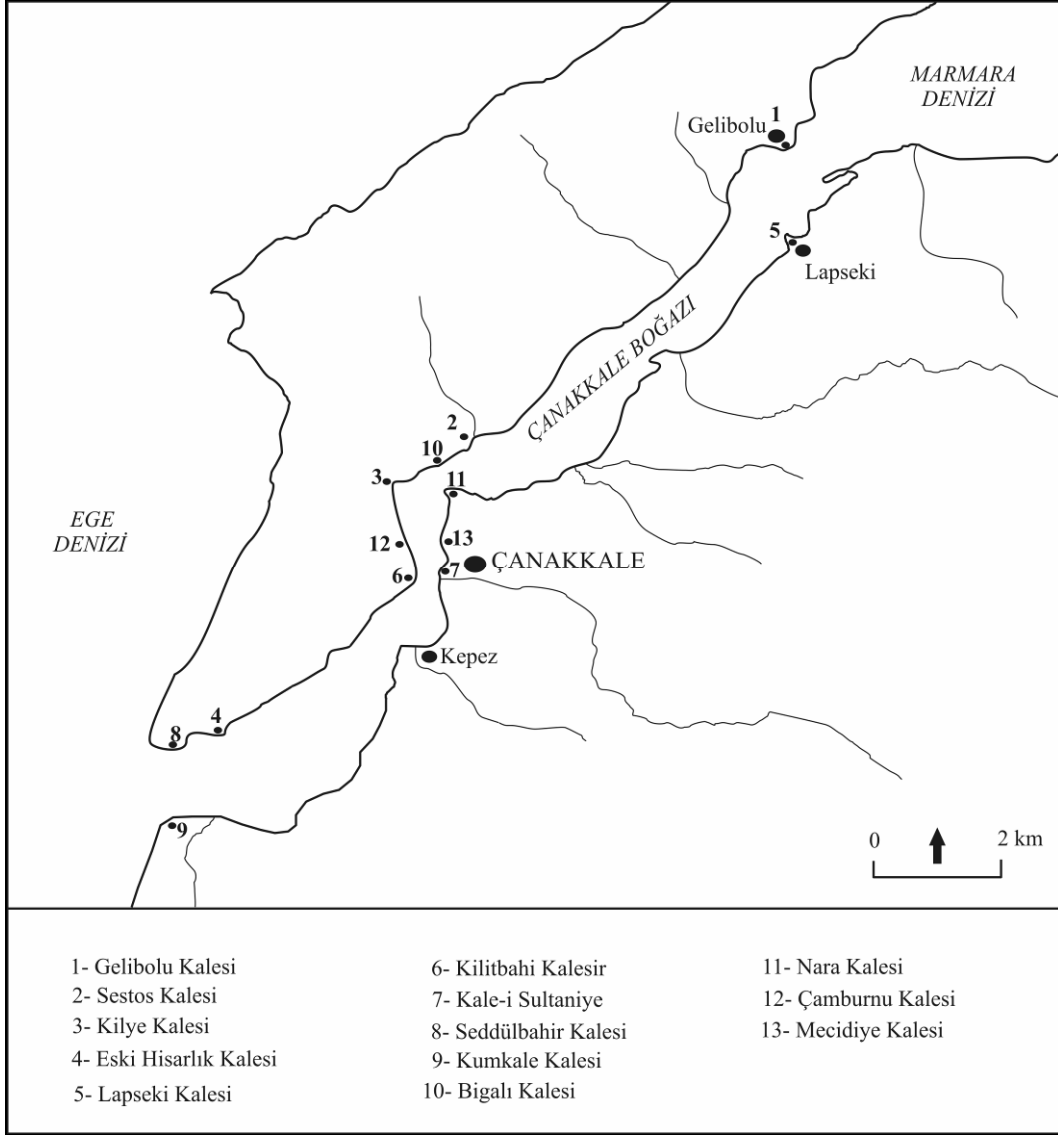
TABLO VE ŞEKİLLER

Kalenin Adı	Plan Tipi	Tarihi	Geçirdiği Onarımlar
Gelibolu Kalesi	Çokgen Planlı	-	M.S.557-565 (Bizans), M.S.711-713 (Bizans), 1235 (Bizans), 1354 -1356 (Osmanlı)
Sestos (Akbaş)Kalesi	Çokgen Planlı	-	-
Kilye Kalesi	-	-	-
Kilitbahir Kalesi	Üç Yapraklı Yonca Planlı	Fatih Sultan Mehmet (1462)	1541-1542 (Osmanlı), 1955-1956-1967-1968- 2002 (Cumhuriyet Dönemi)
Kale-i Sultaniye	Dikdörtgen Planlı	Fatih Sultan Mehmet (1462)	1839-1861-1876 (Osmanlı)
Kumkale	Dikdörtgen Planlı	IV.Mehmet (1657-1659)	XIX.yüzyıl (Osmanlı)
Seddülbahir Kalesi	Dikdörtgen Planlı	IV.Mehmet (1657-1659)	XIX.yüzyıl (Osmanlı)
Nara Kalesi	Merkezi planlı	III.Selim-II.Mahmut 1807-1820	1985 (Cumhuriyet Dönemi)
Bigalı Kalesi	Dikdörtgen Planlı	III.Selim-II.Mahmut 1807-1820	-
Çamburnu Kalesi	Dikdörtgen Planlı	Sultan Abdülmecid 1839-1861	1882 (Osmanlı)
Mecidiye (Köseburnu)Kalesi	Dikdörtgen Planlı	Sultan Abdülmecid 1839-1861	1882 (Osmanlı)

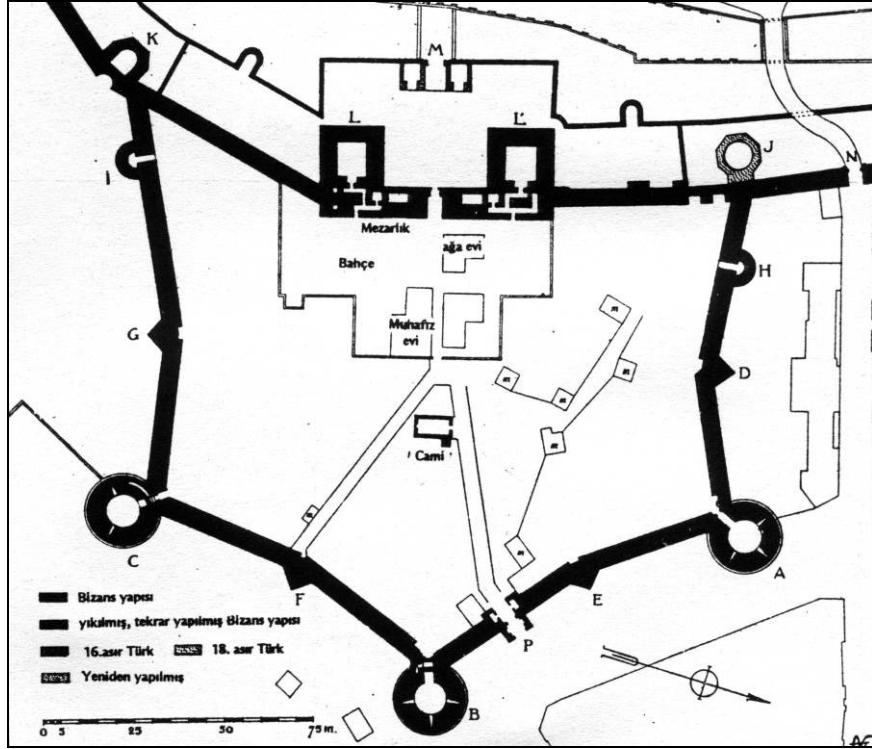
Tablo 1: Çanakkale Boğazı'ndaki Kalelerin Kronolojisi

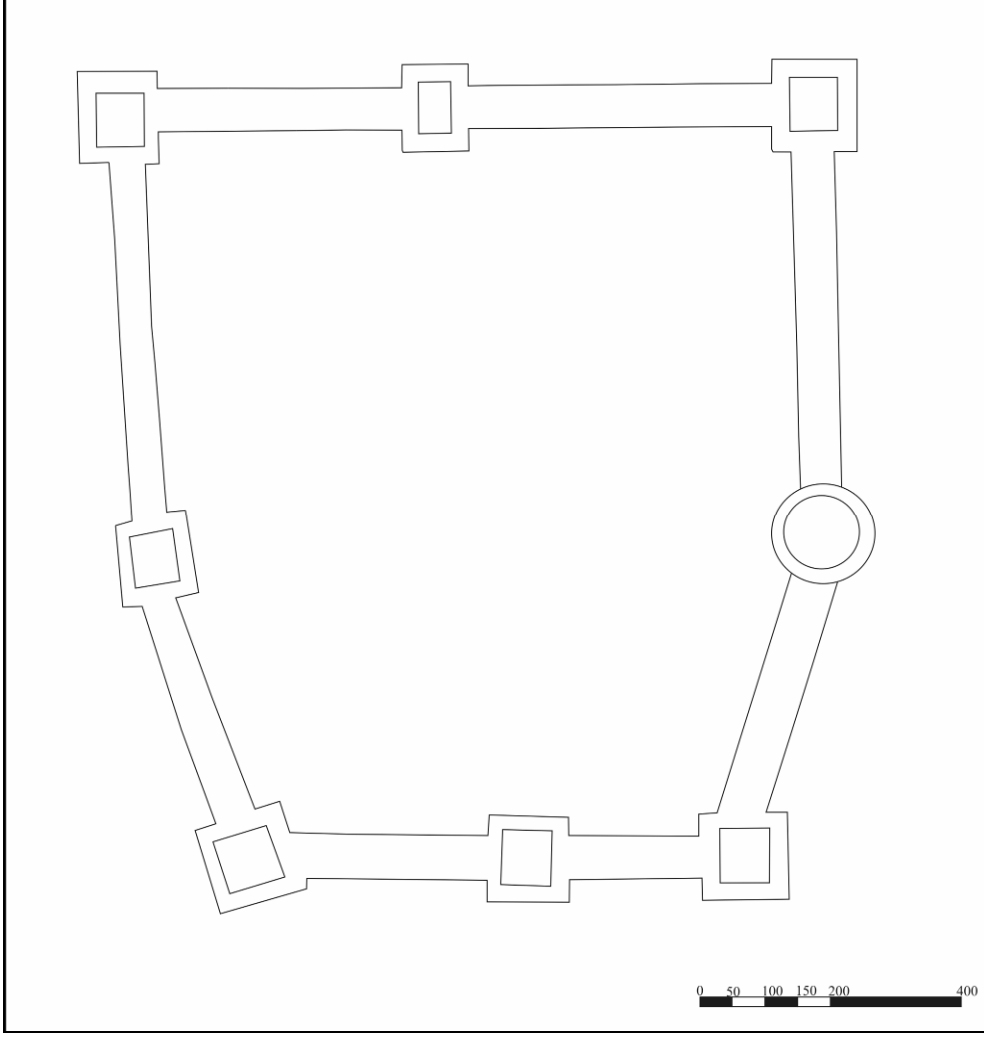
Şekil.1 : Anadolu Hisarı'nın Planı
(Sidney TOY'dan)

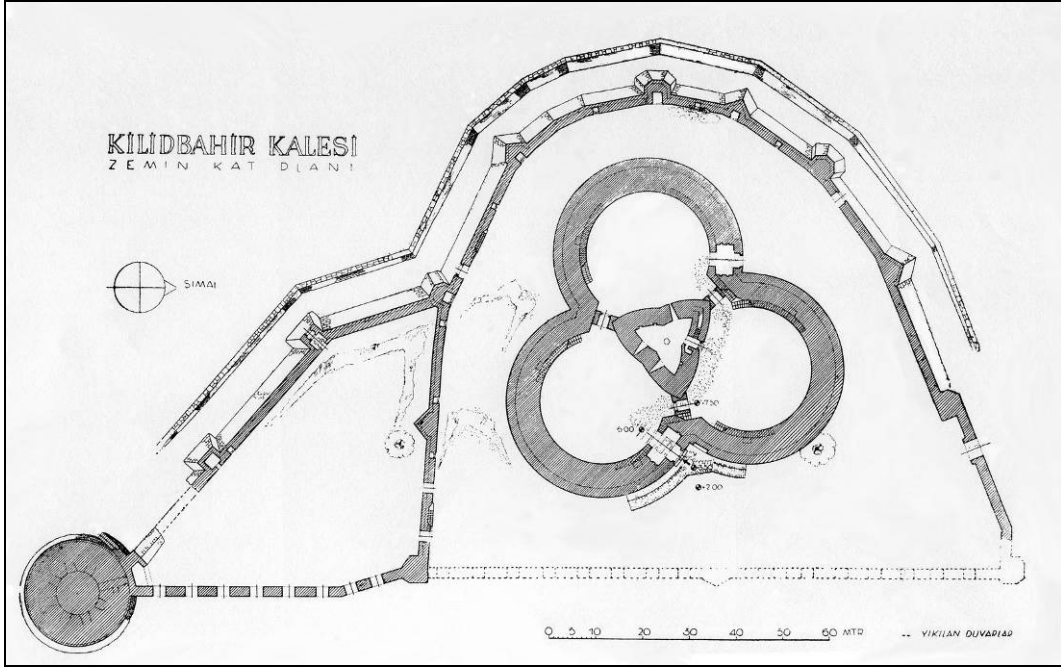
Şekil 2 : Çanakkale Boğazi'ndeki Kalelerin Konumları

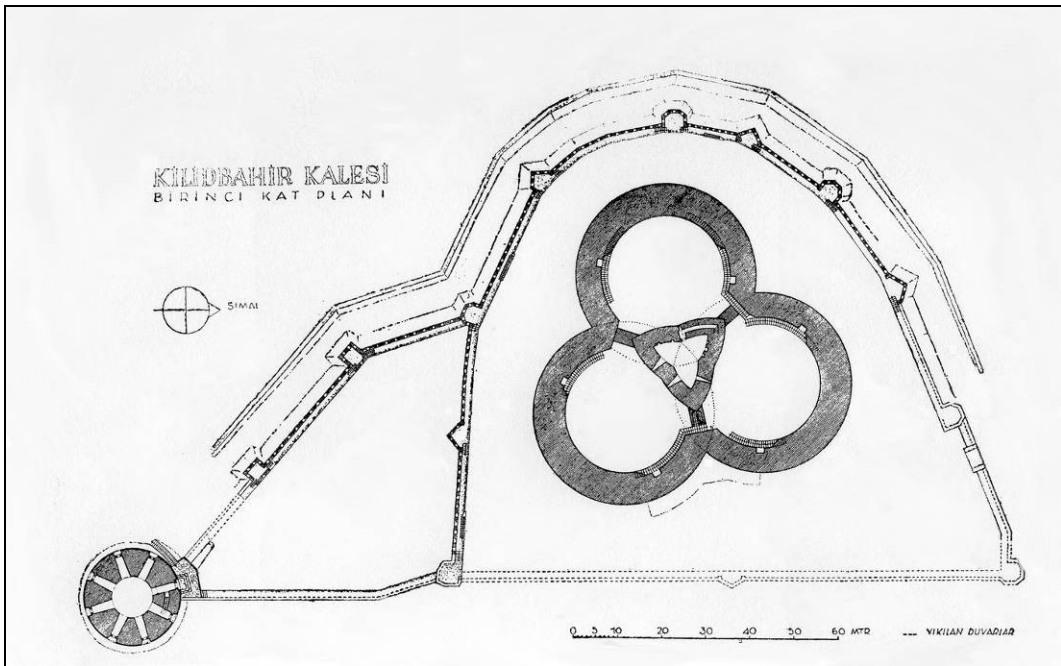
Şekil 3 : Yedi Kule Planı
(Albert GABRIEL'den)

Şekil 4 : Gelibolu Kalesinin Castellan Tarafından Çizilmiş Krokisi
(CASTELLAN'dan)

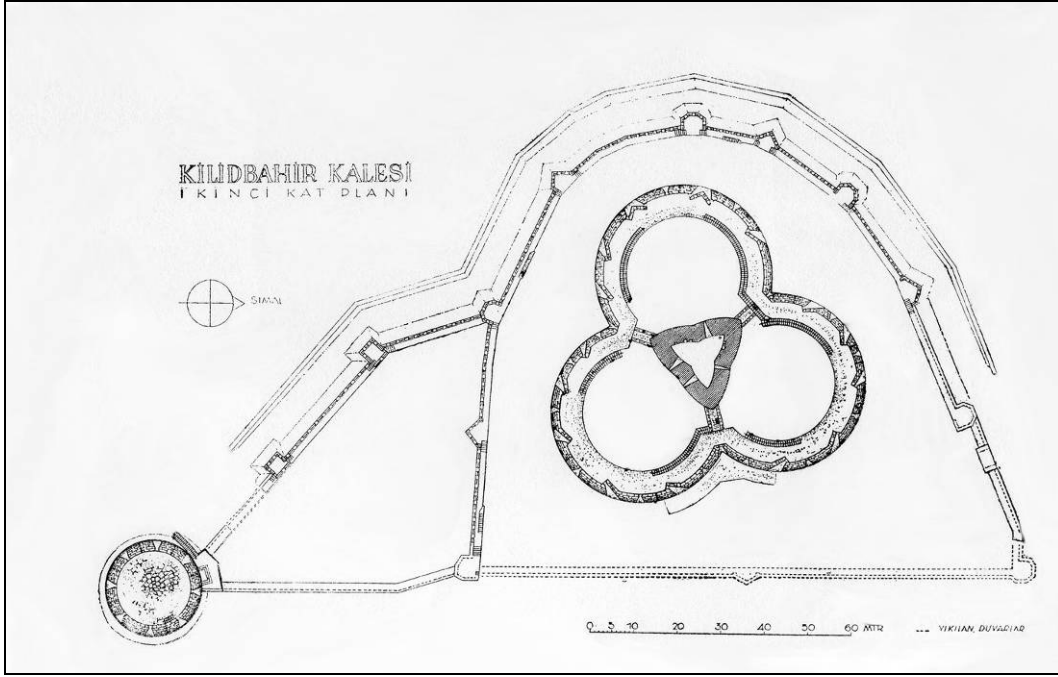

Şekil 5 : Kilitbahir Kalesi Zemin Kat Planı
(UTKULAR'dan)

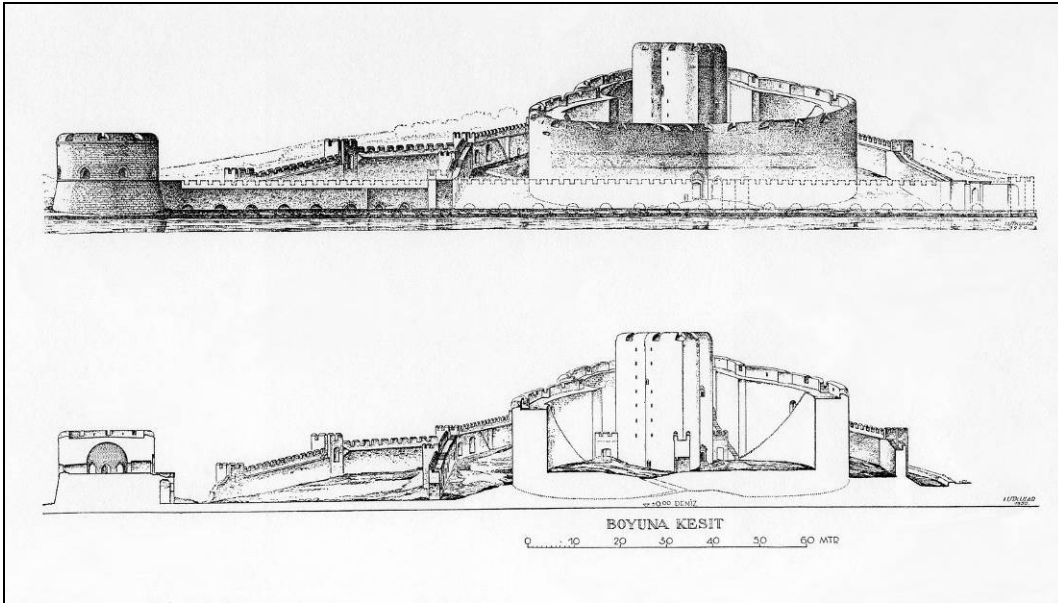

Şekil 6 : Kilitbahir Kalesi Birinci Kat Planı
(UTKULAR'dan)

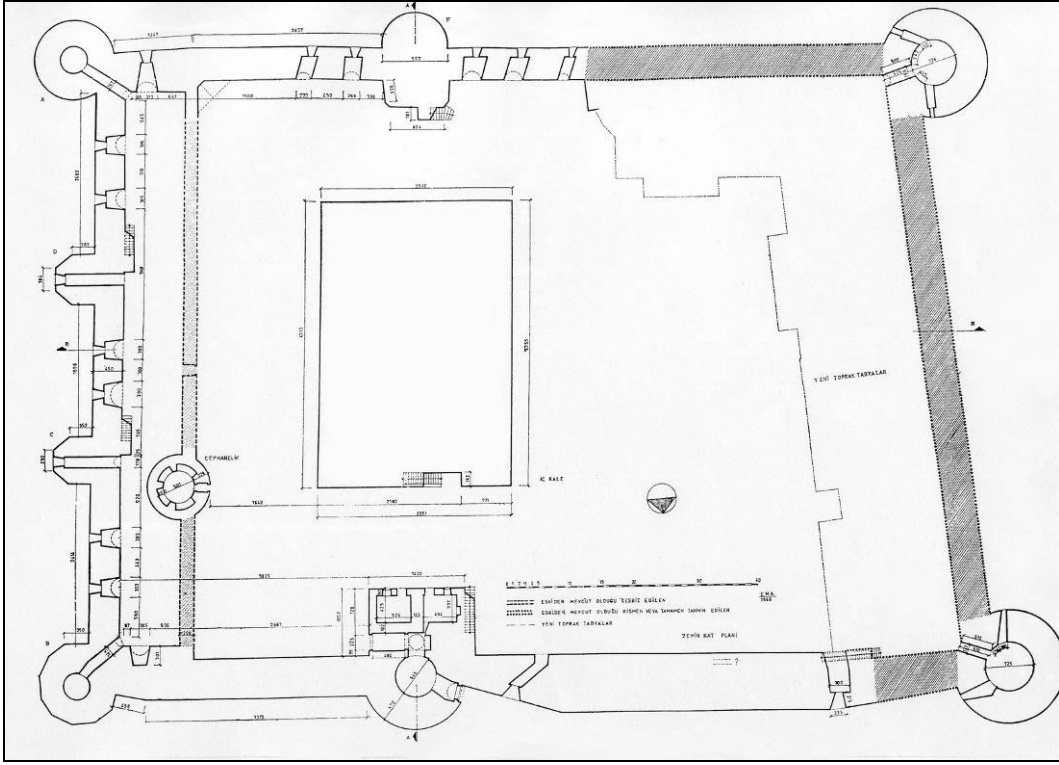

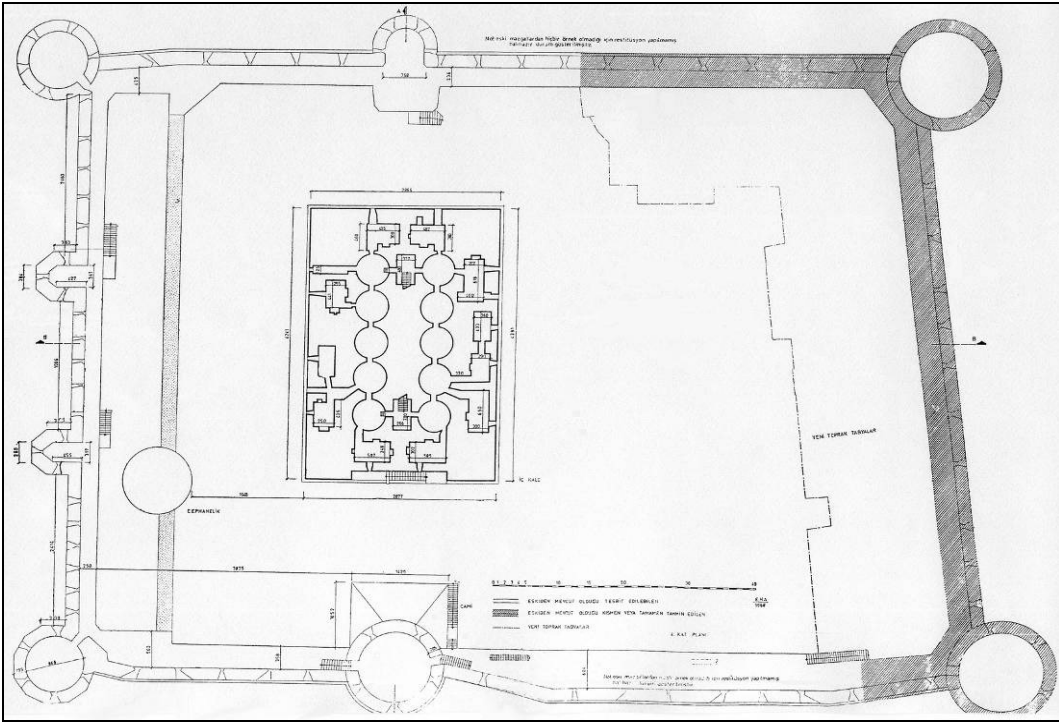
Şekil 7 : Kilitbahir Kalesi İkinci Kat Planı
(UTKULAR'dan)

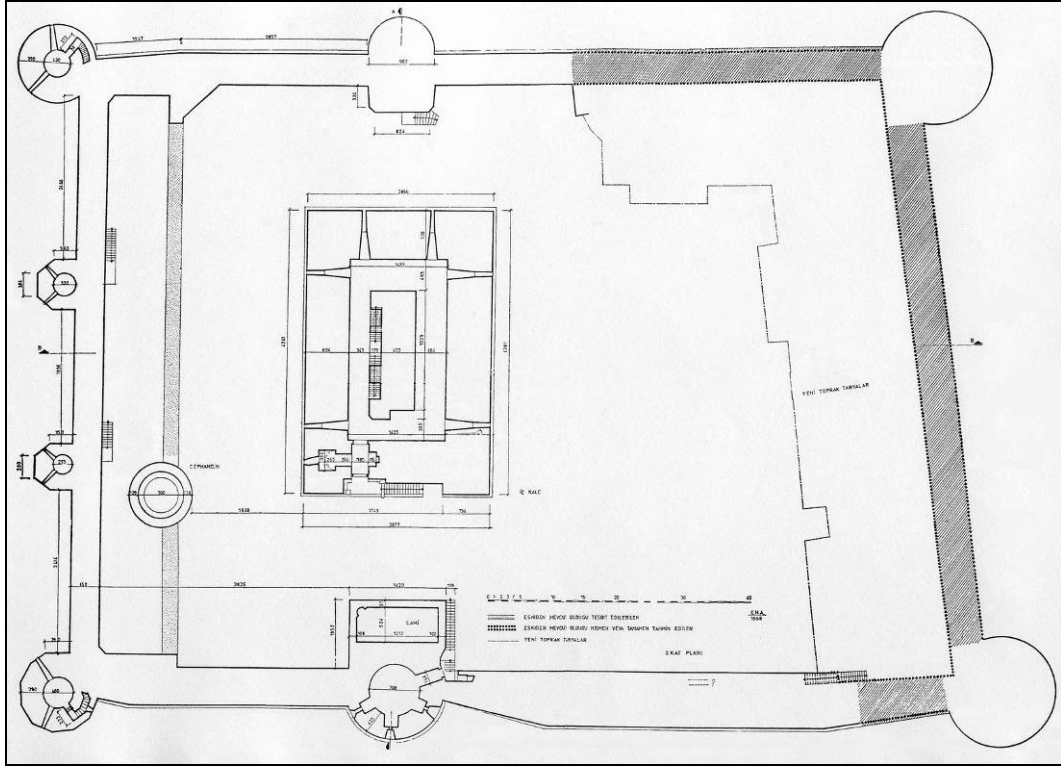
Şekil 8 : Kilitbahir Kalesi Kesiti
(UTKULAR'dan)

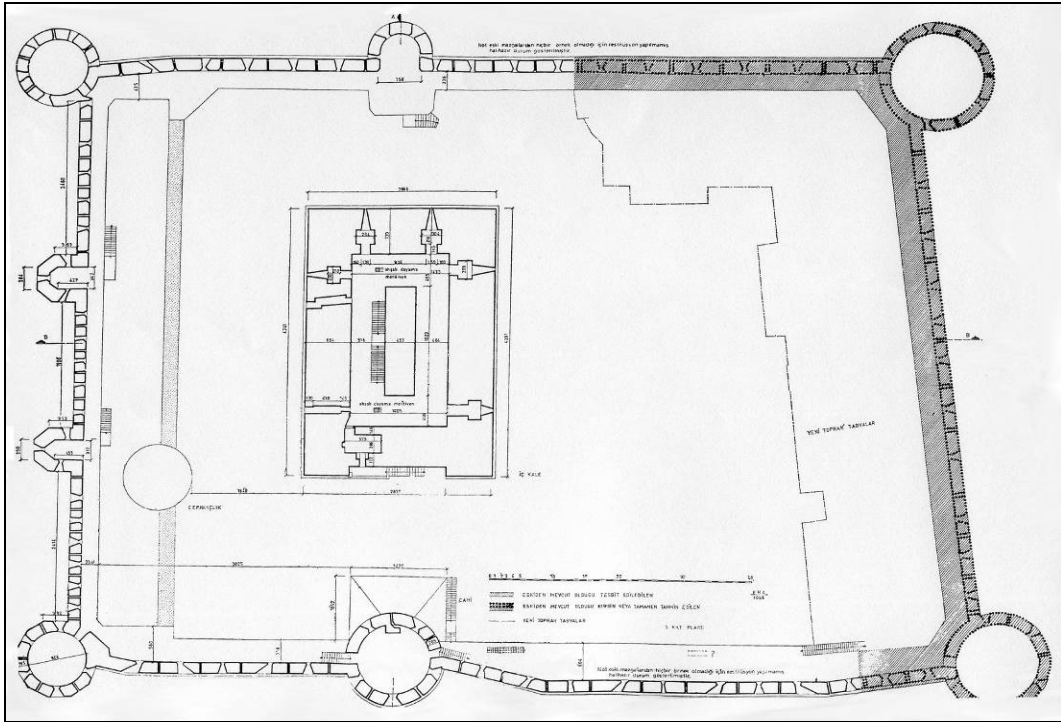
Şekil 9 : Kale-i Sultaniye Zemin Kat Planı
(AYVERDİ' den)

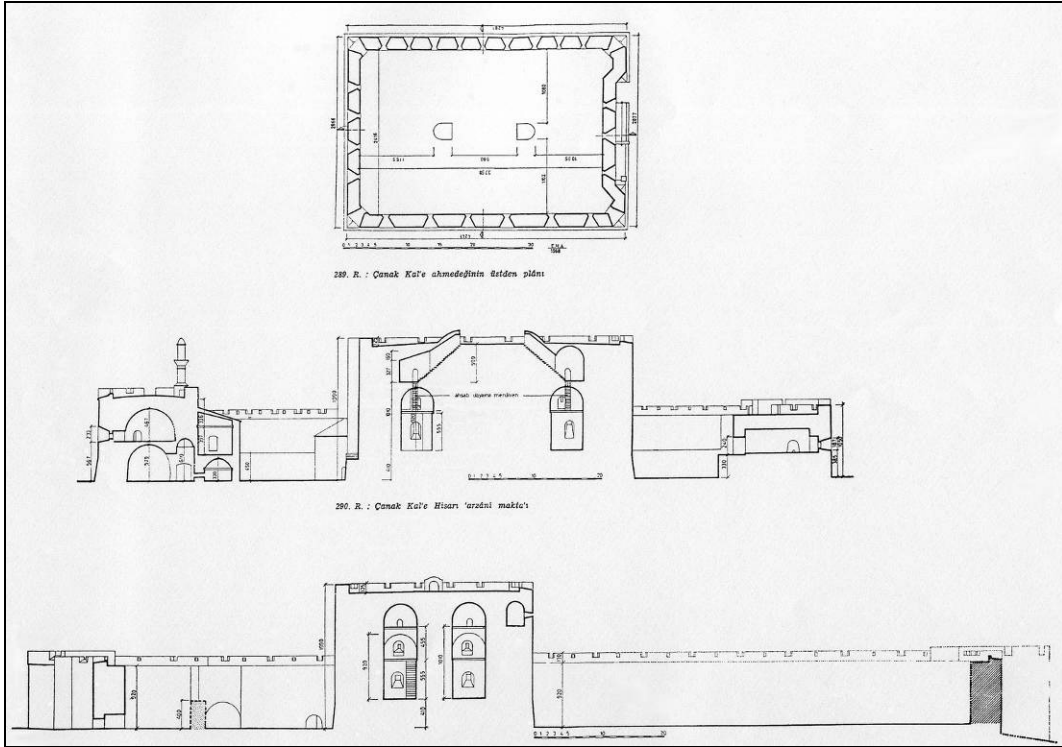
Şekil 10 : Kale-i Sultaniye Birinci Kat Planı
(AYVERDİ' den)

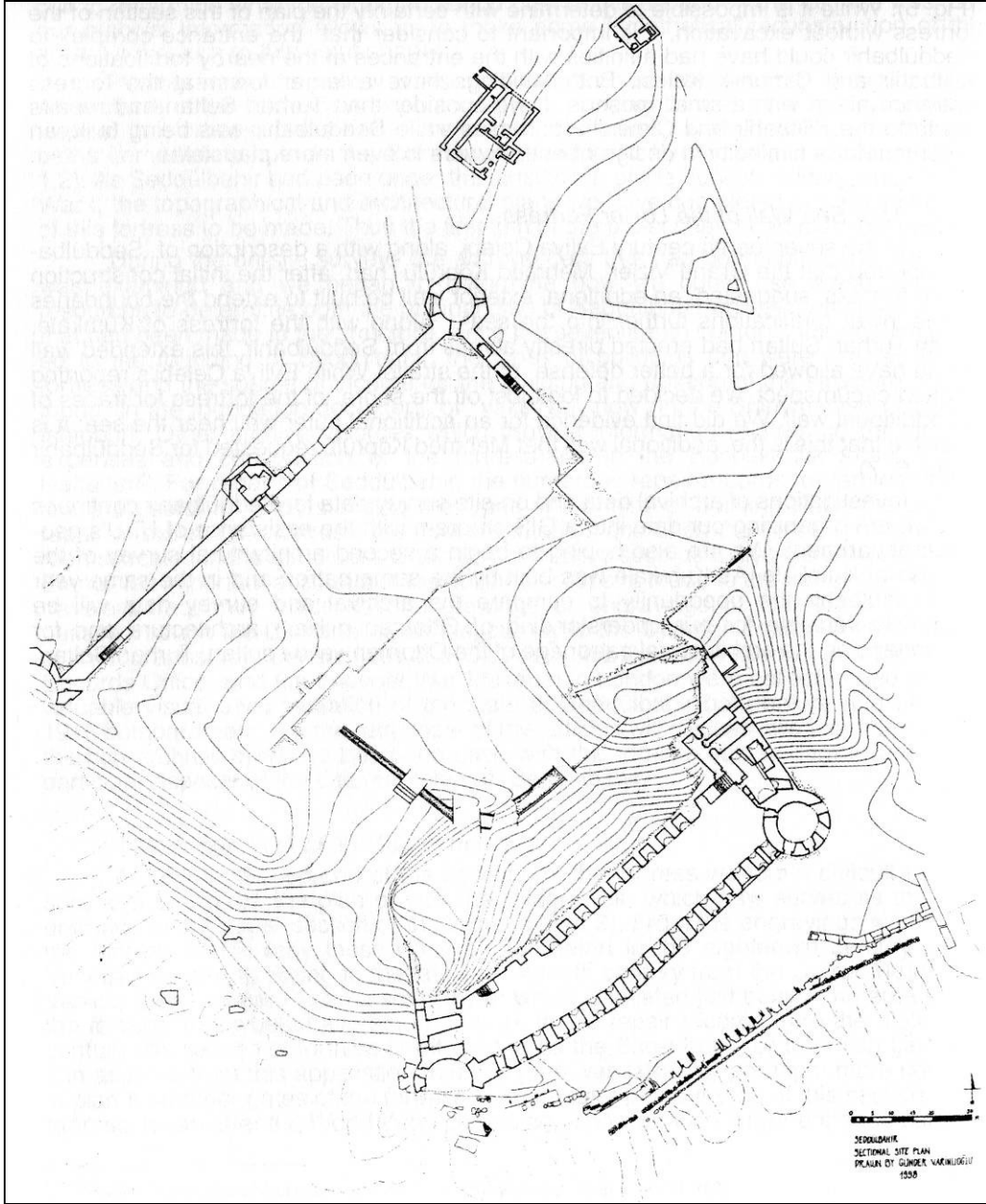
Şekil 11 : Kale-i Sultaniye İkinci Kat Planı
(AYVERDİ'den)

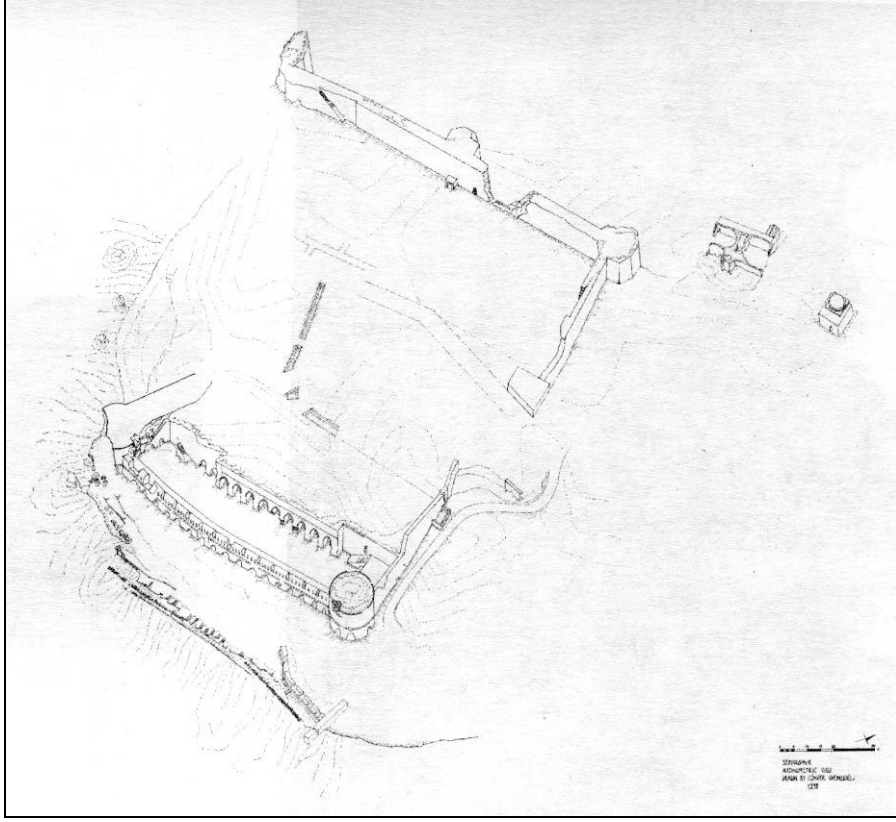
Şekil 13 : Kale-i Sultaniye Üçüncü Kat Planı
(AYVERDİ'den)

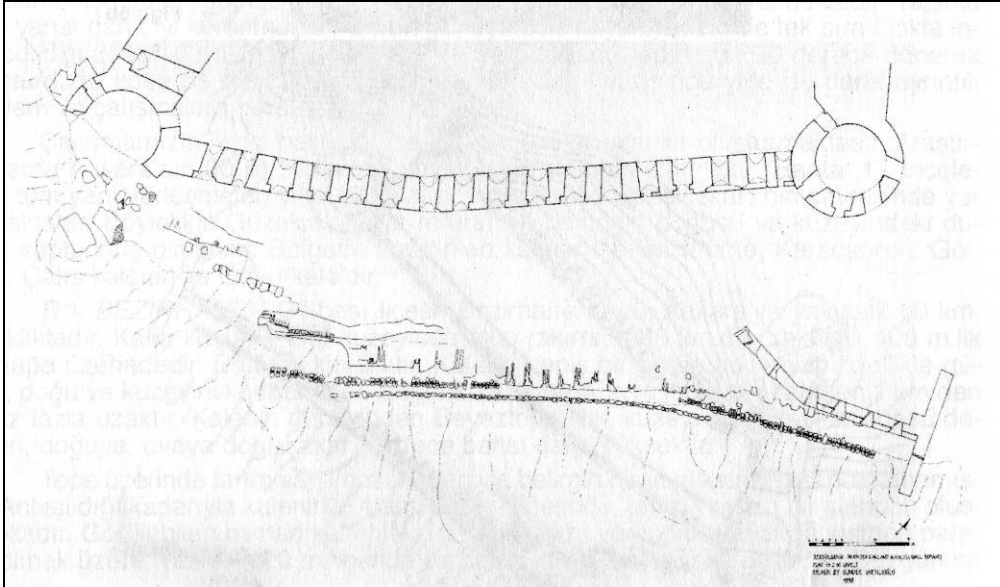
Şekil 14 : Kale-i Sultaniye Kesit
(AYVERDİ'den)

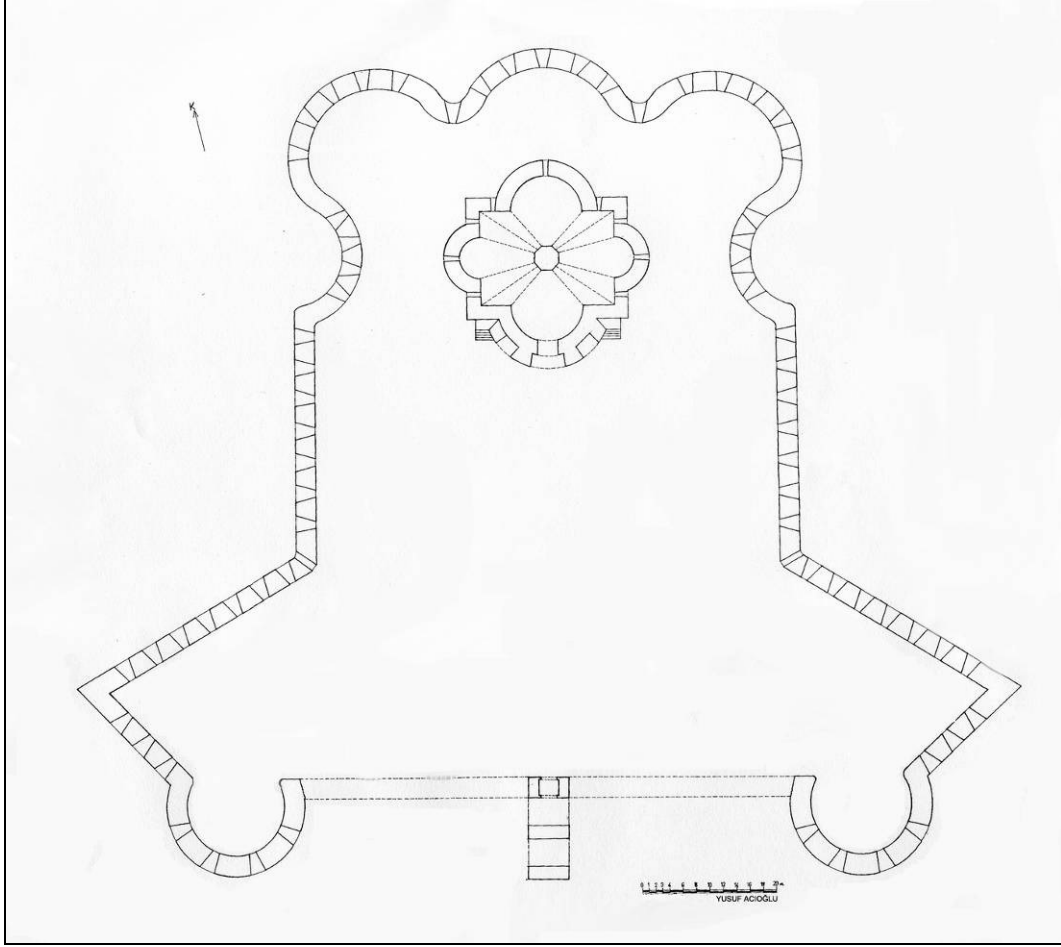
Şekil 18 : Seddülbahir Kalesi Planı
(Lucienne T. ŞENOCAK'tan)

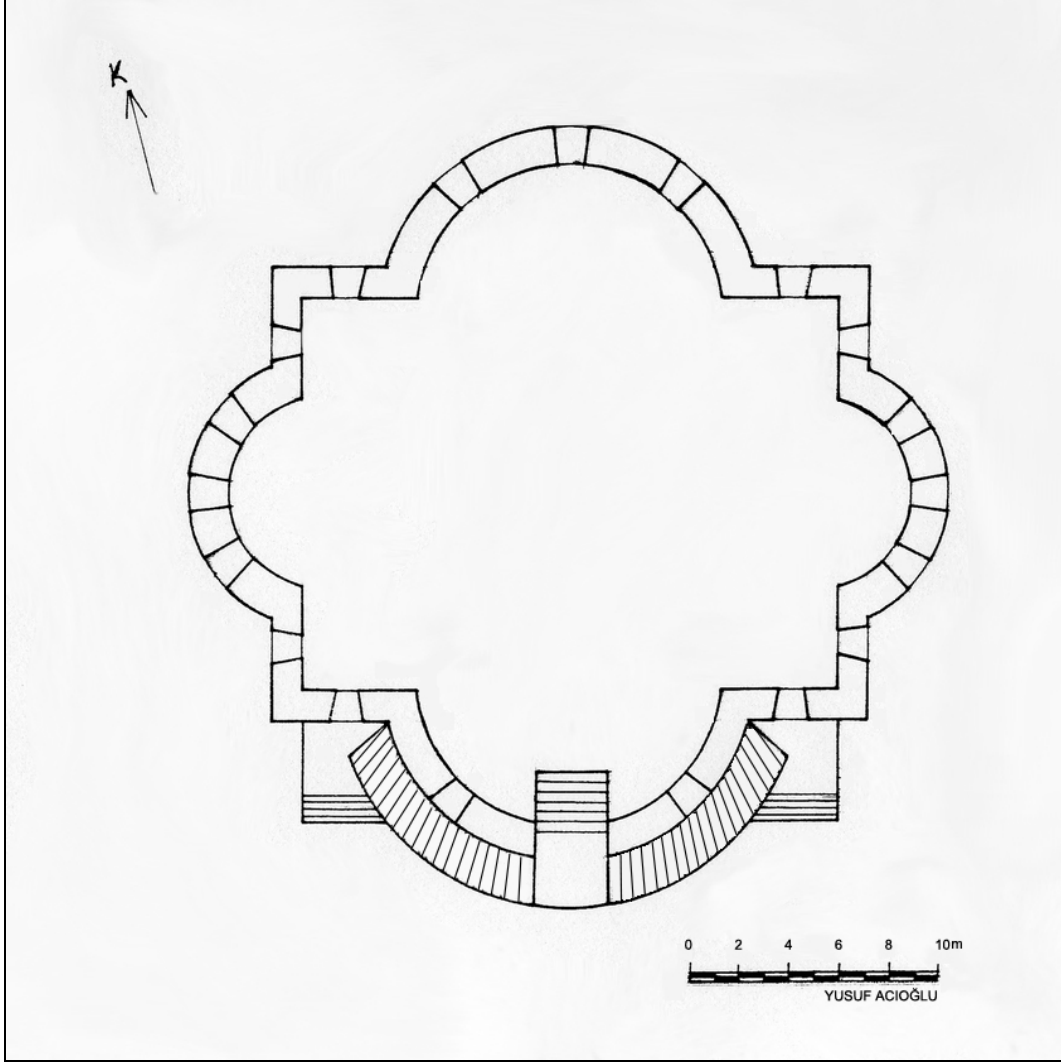
Şekil 19 : Seddülbahir Kalesi Aksonometrik
(Lucienne T. ŞENOCAK'tan)

Şekil 20 : Seddülbahir Kalesi Hisarpeçe ve Su Seti
(Lucienne T. ŞENOCAK'tan)

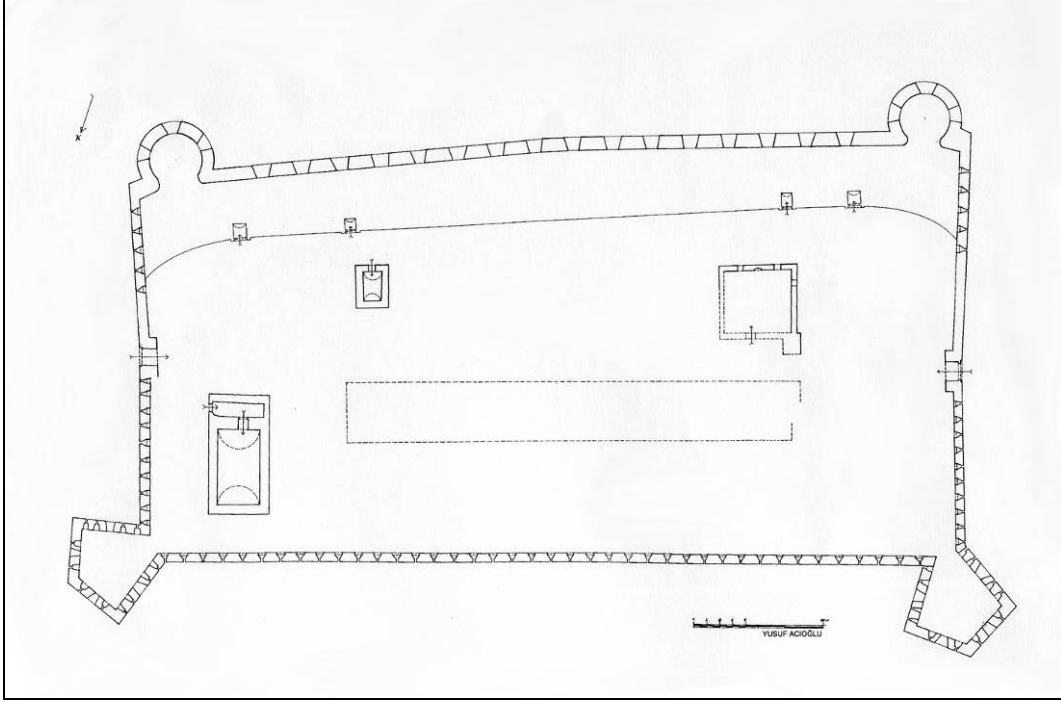

Şekil 21 : Nara kalesi Dış Sur ve Ana Kule Planı

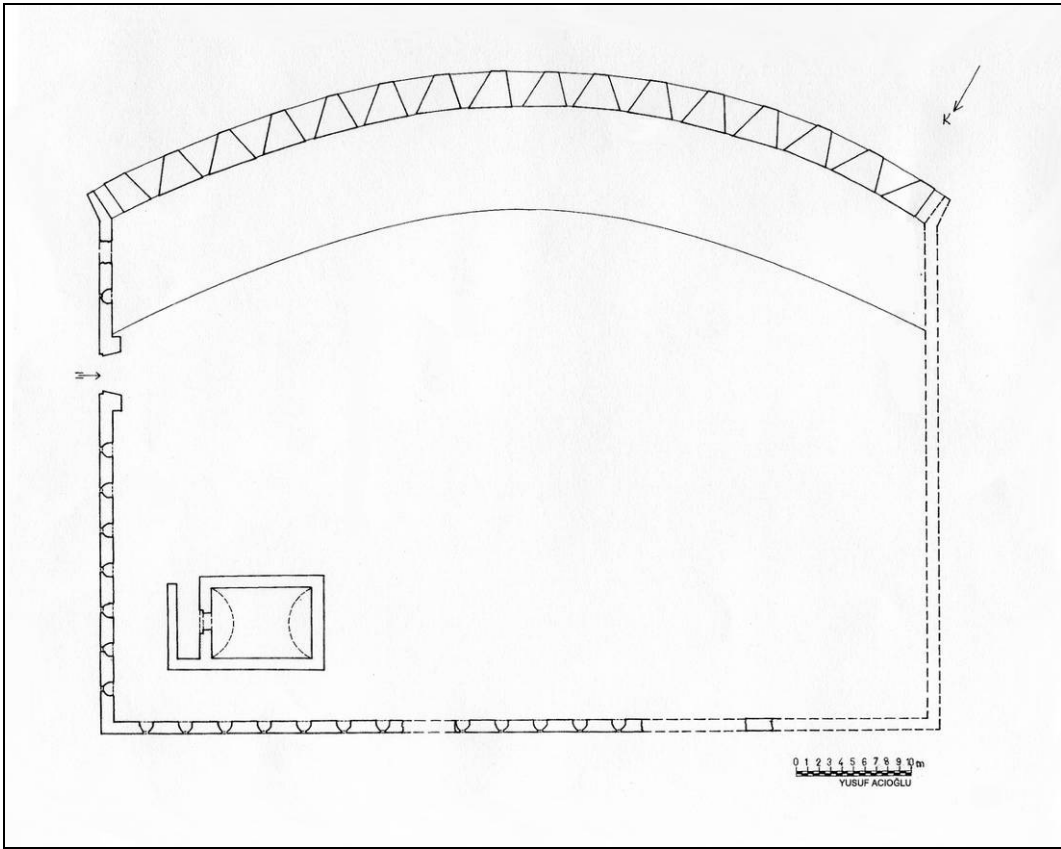

Şekil 22 : Nara Kalesi Ana Kule Teras Kat Planı

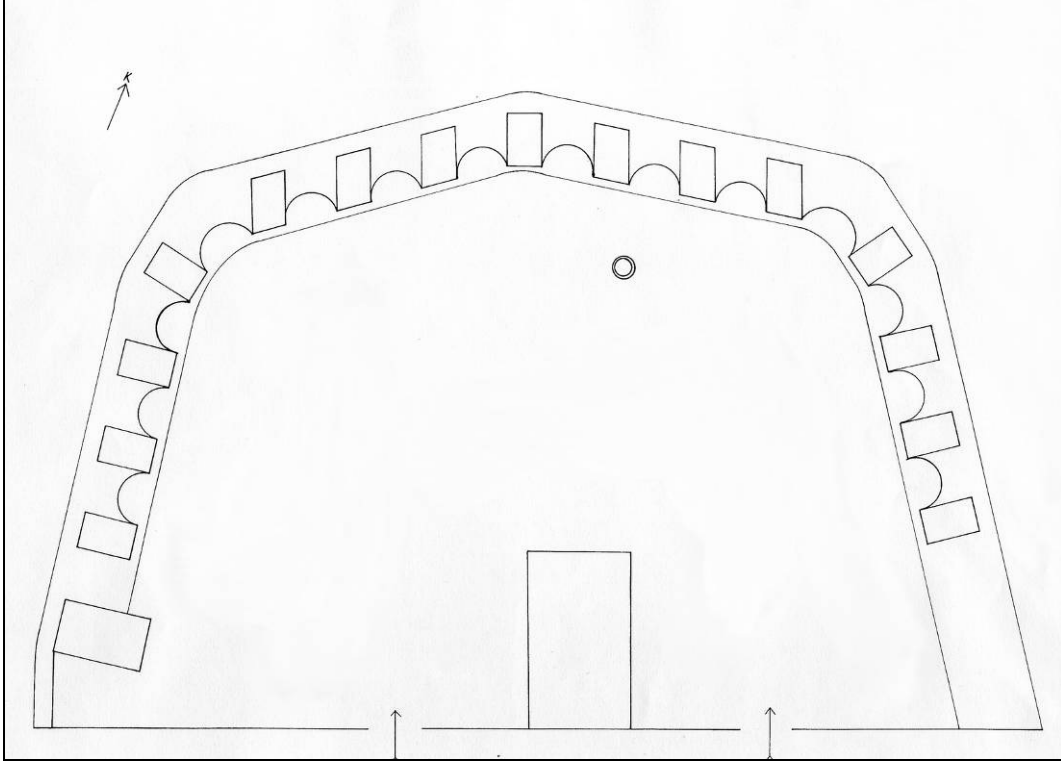

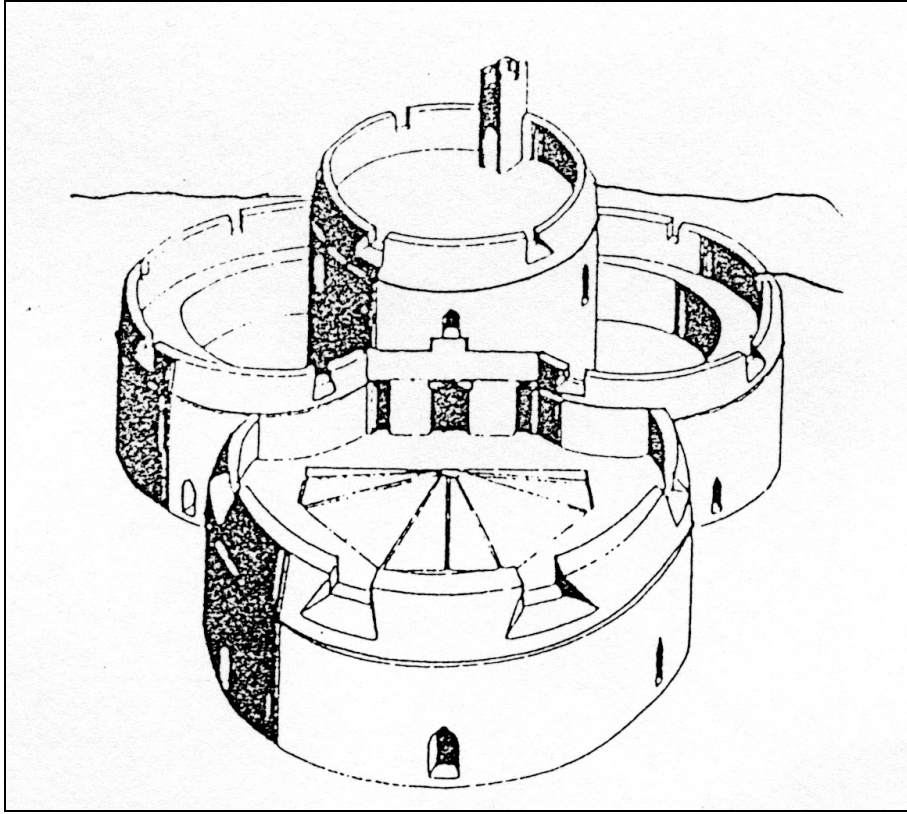
Şekil 23 : Bigalı Kalesi Planı

Şekil 24 : Çamburnu Kalesi Planı

Şekil 25 : Mecidiye Kalesinin Vaziyet Krokisi

Şekil 26 : VIII.Henry Yapısı St.Mawes Yukarıdan Görünüş (H.Burcu ÖZGÜVEN'den)